

ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ
ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

**«РОЗБУДОВА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ
В УКРАЇНІ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО
СУСПІЛЬСТВА»**

10–11 грудня 2021 р.

Видавний дім
«Гельветика»
2021

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Ляшко Олександр Олександрович – кандидат юридичних наук, директор Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Берназюк Ян Олександрович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного та приватного права Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, суддя Верховного суду України;

Дорохіна Юлія Анатоліївна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного та приватного права Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Клименко Олена Вікторівна – доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного та приватного права Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Недохя Микола Петрович – доктор філософських наук, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного та приватного права Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, Заслужений діяч науки і техніки України, дійсний член Академії наук вищої школи України;

Петков Сергій Валерійович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного та приватного права Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Скакун Юлія Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент;

Федоренко Владислав Леонідович – доктор юридичних наук, професор, директор Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України;

Швачка Вікторія Юрївна – кандидат юридичних наук, доцент;

Шемчук Віктор Вікторович – доктор юридичних наук, доцент, Заслужений юрист України.

Розбудова правової держави в Україні в умовах Р64 інформаційного суспільства: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 10–11 грудня 2021 р. – Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2021. – 120 с.

ISBN 978-966-992-720-0

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на міжнародну науково-практичну конференцію «Розбудова правової держави в Україні в умовах інформаційного суспільства», яка відбулася на базі Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського 10–11 грудня 2021 р.

УДК 342(477)(063))

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Дубчак О. Е.

Основні аспекти позитивізму в діяльності правника 7

Онофрейчук О. С.

До поняття про правовий аспект свободи 9

Продан І. В.

Порушення права людини на здоров'я 12

Скирта А. А.

Місце теорії походження держави
у процесі дослідження державотворення 15

Шафранова М. О.

Принципи реалізації адвокатської діяльності та аксіологія
дотримання адвокатом Правил адвокатської етики 19

НАПРЯМ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Фетько І. І.

Правові засади транскордонного співробітництва Чеської Республіки... 23

Фокіна А. О.

Впровадження системи електронного голосування
в Україні: реалії та перспективи..... 25

Ялова О. В.

Щодо визначення понять «мовна політика»
і «мовна ситуація» в контексті наукових підходів..... 28

НАПРЯМ 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, СІМЕЙНЕ ПРАВО, ЖИТЛОВЕ ПРАВО

Карпенко Р. В.

Практика застосування альтернативних способів врегулювання спорів
в цивільному судочинстві 33

Лапчевська К. В.

Преюдиція у цивільно-процесуальному праві України
як наслідок процесу євроінтеграції 34

Федорова Н. В.

Правове регулювання ринку косметологічних послуг
в Україні. Реалії сьогодення 37

НАПРЯМ 4. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Близнюк Т. В., Роженюк О. О.

Правові аспекти маркетингового договору в інноваційній діяльності.. 41

Козін О. В.

Електронна торгівля як одна із організаційно-правових форм
торгівлі, її переваги та недоліки..... 44

Ясковець О. В.

Природні монополії: сучасний стан функціонування
та актуальні питання правового регулювання 46

НАПРЯМ 5. ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Анісімова А. О.

Щодо розміру грошової компенсації за житло,
зруйноване внаслідок збройного конфлікту на Сході України..... 51

Прогонюк Л. Ю.

Правове регулювання дистанційної роботи в Україні:
реалії сьогодення 55

НАПРЯМ 6. ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО, АГРАРНЕ ПРАВО

Малолітнева В. К., Гурова А. М.

Роль дистанційного зондування Землі у здійсненні моніторингу
стану збереження об'єктів культурної спадщини: правові аспекти..... 59

НАПРЯМ 7. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Довгань О. Д., Солодка О. М.

Інформаційне суспільство та інформаційний суверенітет держави:
діалектика понять 62

Железняк О. М., Савранчук Л. Л.	
Особливості адміністративно-правового статусу Збройних Сил України.....	65
Жеребілова М. Д.	
Правовий захист операцій із криптовалютами.....	69
Пономаренко О. О., Савранчук Л. Л.	
Публічне адміністрування у сфері економіки: загальні положення.....	72
Проць І. М.	
Спеціально уповноважені суб'єкти у сфері запобігання і протидії корупції в Україні.....	76
Чередніченко Д. О.	
Особливості правового регулювання місцевих податків та зборів	80
 НАПРЯМ 8. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА	
Калімбет І. Л., Меденцев А. М.	
Деякі історичні процеси аналізу криміналізації правопорушень, незаконного обігу наркотичних засобів, вчинених неповнолітніми	83
Куковинець Д. О.	
Спосіб вчинення домагання дитини для сексуальних цілей за Кримінальним кодексом України	87
Маркітан В. С.	
Деякі особливості зворотної дії кримінального закону в часі	91
Письменна Д. П.	
Механізм адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі.....	94
П'ятун Я. О.	
Права судового експерта у кримінальному провадженні (деякі особливості)	96

Таносогло Н. І.

Характеристика особи злочинця при вчиненні розкрадань
з використанням високих інформаційних технологій 99

Томчук І. О., Туткалюк І. М.

Окремі питання кримінальної відповідальності
за вчинення державної зради..... 101

Устянський І. І.

Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень
у сфері електронних розрахунків і платежів 106

Цапколенко О. Я.

Криміналістичний аналіз господарських кримінальних правопорушень
як основа відповідної методики розслідування 108

Яцюк К. С.

Тенденції розвитку організованої злочинності
у сфері незаконного обігу наркотиків..... 110

**НАПРЯМ 9. МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО
ТА МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО**

Гавриленко О. А.

Становлення основ міжнародного арбітражу в Стародавньому Римі 113

НАПРЯМ 1. ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Дубчак О. Е.

*студентка юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПОЗИТИВІЗМУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВНИКА

Підходи до розуміння права, його сутності та призначення завжди викликали безліч суперечок і розбіжностей. Адже існує декілька теорій праворозуміння кожна з яких має своїх прихильників. Актуальність проблеми праворозуміння обумовлена не тільки теоретичною, але й практичною важливістю, оскільки сприйняття юристом того чи іншого типу праворозуміння робить вирішальний вплив на його методологічну, світоглядну та ціннісно-орієнтаційну позицію. Особливо очевидно цей вплив проявляється у юристів-практиків, які здійснюють свою професійну діяльність в сфері законотворчості та правозастосування. Важливість даного питання полягає безпосередньо у визначенні юристом напрямку у якому він працюватиме. На практиці сформувались дві найпоширеніші теорії праворозуміння. Це позитивістська та природньо-правова. Склалася така думка, що юрист може бути лише позитивістом. Цікаво стереотип це чи правда?

Спершу варто зазначити, що ж таке позитивізм. Ця теорія праворозуміння полягає в тому, що право розглядається і сприймається чітко і однозначно без погляду через призму моральних засад та цінностей. «Позитивістський тип праворозуміння заперечує існування природнього права, яке розглядається як омана, що веде до порушення порядку [1, с.82]. Також не менш важливо зазначити, що дана теорія базується на тому, що будь яке право походить від влади. На відмінно від цієї теорії праворозуміння, зовсім протилежна їй природньо-правова розглядає право не як акт державної волі, що передбачає законний примус у разі непокори, а як втілення справедливості і розуму. Природньо-правовий тип праворозуміння акцентує на праві як духовному феномені, на ідеалах справедливості, індивідуальної свободи, рівності, суспільної злагоди та інших цінностях, без яких право просто немислиме. За природньо-правовою теорією право – це те, що сформувалось поза державою, те чим людина наділена від природи незалежно від влади. Стосовно

позитивістської теорії, то цікаву думку висловив професор юридичного факультету Київського університету М.К Ранненкампф. У своїй праці «Нариси юридичної енциклопедії» під правом він розумів конкретну юридичну норму і зазначав, що «право є тільки те, що існує як закон, визнаний суспільством». Вчений вважав, що право не може існувати поза суспільством. У зв'язку з цим від права він відрізняв правосвідомість, яка «діє тільки як вимога розуму, як бажання моралі, і в цьому вигляді могутньо впливає на суспільство, але не як обов'язковий закон».

Звісно ж кожна з цих теорій має право на життя. Порівнюючи їх неможливо визначити, яка ж головніша, адже вони кардинально різні. Неможливо не погодитись, що кожна з теорій знаходить своє місце у юриспруденції. Фактично кожен майбутній фахівець у ці справі ще на початку своєї кар'єри повинен зробити висновок – за якою теорією він буде слідувати. І звичайно ж цей вибір добровільний, адже формується за власними переконаннями правника. Я вважаю, що без обраного напрямку жоден юрист не зможе себе реалізувати, так як не розумітиме сутності своїх переконань та характеру своєї роботи. Залежно від вибору подальшої роботи, юрист і робить цей вибір.

Особисто на мою думку теорія природньо-правового праворозуміння досить ідеалізована. Так вона діє більш демократичніше та гуманістичніше на відмінно від позитивістської. І звичайно ж у наш час потрібні і такі фахівці. Проте на даному етапі свого навчання я зробила для себе висновок, що юрист, особливо практик, повинен бути лише позитивістом. Юридико-позитивістський тип праворозуміння, за всіх його недоліків, зосереджує увагу на нормативно-інституціональних аспектах права, без яких такі його вимоги, як визначеність, передбачуваність, упорядкованість, стабільність тощо – недосяжні [2, с. 4]. Як на мене ці ознаки є найхарактернішими для права. Людина, яка пов'язує свою роботу з юриспруденцією повинна чітко розуміти, що від неї вимагається. Насамперед – це неупередженість, об'єктивність та чітке застосування закону. Недарма Феміду зображують із зав'язаними очима. Так і юрист-практик повинен керуватись і опиратись лише на закон та його дії. Згідно цієї чіткої системи право і розкриває свою цінність та сутність. Адже кожен юрист-практик повинен усвідомлювати, що коли діло стосується прав та їх застосувань, моральним засадам немає місця. Є чіткі правила за якими і потрібно слідувати. Дуже коректно стосовно цієї думки виразився Дж. Остін. На його думку існують божественні закони, закони позитивної моралі та позитивні закони, встановлені владою. Юриспруденція має справу з позитивними законами, божественними повинна займатися теологія, а законами позитивної моралі – філософія [3, с. 21]. На мою думку – це одне з найкращих

висловлювань, яке стосується юридичного позитивізму та його ролі у юриспруденції.

Отож підіб'ємо підсумки. Все таки на мою думку чисто теоретично юрист може бути прибічником природньо-правової теорії, проте що стосується юристів практиків то це неможливо.

Список використаних джерел:

1. Кузь С.В Теоретико-методологічні засади праворозуміння. Науково-інформаційний вісник Право. 2016. № 1 (13). С. 80-86

2. Бондаренко Б.Д Основні типи правового пізнання закономірностей у праві. Науковий журнао Право і суспільств. 2018. № 4 (2). С. 3-8

3. Костицький М.В док. юрид. наук, проф, академік НАПрН України, Нормативізм як методологія юриспруденції. Науковий журнал Філософські та методологічні проблеми права. 2016. № 1 (11). С. 18-29

Онофрейчук О. С.

*студентка 201 групи, 2 курсу, юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ДО ПОНЯТТЯ ПРО ПРАВОВИЙ АСПЕКТ СВОБОДИ

Поняття свободи має особливе значення у всіх сферах життя людини, особливо у правовій. Питаннями щодо свободи пронизує наукові праці найвидатніших світових науковців вже не одне століття. Серед досліджень у всьому світі, напрацювання юриспруденції через причетність до формування правових, загальнообов'язкових норм мають особливе значення.

Сучасне трактування свободи бере початок від епохи гуманізму – ідей про людину – як міру всіх речей, про особистість – як вищу громадську цінність, про свободу особистості – як невід'ємне право індивіда на прояв його внутрішнього, духовного життя, думок, бажань і почуттів, що відрізняють його від інших.

У сучасному філософському словнику за редакцією В.Є. Кемерова визначено поняття свободи так: «Свобода – це здатність людини оволодівати умовами свого буття, долати залежності від природних і соціальних сил, зберігати можливості для самовизначення, вибору своїх дій та вчинків» [3, с. 439].

Буде доречним розглянути відмінність понять особистої свободи (свободи особистості) та юридичної свободи (свободи у праві). Якщо

перша центрується особистістю, то друга – суб'єктом права. Як особистість відрізняється від суб'єкта права, так і особиста свобода відрізняється від свободи юридичної.

Класичні сучасні визначення свободи особистості визначають її в суб'єктивному плані – як можливість самостійного вибору людиною свого способу життя, діяльності, поведінки в умовах даної держави та суспільства; в об'єктивному плані – як встановлення певних меж, кордонів, за якими суспільство і держава не можуть впливати на особистість, втручатися в її життя.

Свободу у праві (юридичну свободу) можна визначити як юридично закріплену у нормативних правових актах та інших джерел права можливість певної поведінки людини (свобода слова, свобода віросповідання тощо). Це визначення стосується об'єктивного сенсу свободи. У суб'єктивному плані свобода у праві – міра дозволеної поведінки, здійснюваної у сфері уповноваженого через обов'язки інших [2].

Таким чином, можна відзначити такі відмінності сучасного поняття свободи у праві та свободи особистості:

1) особиста свобода центрується особистістю і як поняття сформувалася зі зміцненням індивідуалізму, проголошуючи звільнення від всесильства державної влади, тоді як юридична свобода з'явилася набагато раніше свободи особистої та має відношення до всіх суб'єктів права (громадян, юридичних осіб, держав тощо) [3];

2) якщо свобода особистості індивідуальна (наприклад, кожен вільний настільки, наскільки він відчувається вільним), то міра юридичної свободи всім рівнозначних по правовому статусу суб'єктів права дорівнює (наприклад, всі громадяни рівні між собою).

Слід зазначити, що в історії правової думки, право часто визначають через свободу, як і свободу через право. Так, Г. Гегель писав: «...Право є взагалі свобода як ідея» [4], За словами Ш.-Л. Монтеск'є, «свобода є право робити все, що дозволено» [5]. Згідно з академіком В. С. Нерсисянцем, право є необхідна форма свободи: «Право за своєю сутністю і, отже, за своїм поняттям – це історично визначена та об'єктивно обумовлена форма свободи у реальних відносинах, міра цієї свободи, форма буття свободи, фактична свобода» [6].

Останнім часом у юридичній літературі аксіомою стала ідея про єдність права і свободи. Вважається, що обидва поняття ідентичні за своєю юридичною природою, оскільки зумовлюють єдину систему їх гарантій та рівну міру забезпечення шляхом здійснення правосуддя. Прихильники цієї ідеї у традиційній парі «права і свободи людини» часто зміщують акценти у бік прав людини і розглядають право як формально рівний і справедливий захід індивідуальної свободи особи у взаємодії з іншими особами. При найближчому розгляді уставленого і, треба

сказати, дуже зручного для юристів положення про синкретичність прав і свобод, яке виявляється непридатним у світлі вдосконалення механізму захисту прав і свобод людини.

Тут виникає питання критеріїв розмежування права і свободи (в суб'єктивному сенсі). Іноді пропонується такий критерій, як наявність чіткого механізму реалізації, з посиланням на те, що на відміну від свободи право найчастіше передбачає наявність конкретної сфери застосування закону, юридичного механізму для реалізації. Вважається також, що термін «свобода» наголошує на ширших можливостях індивідуального вибору, не окреслюючи його конкретного результату. Відомий також ще один критерій співвідношення прав і свобод – через коло суб'єктів, що ними володіють: «Принцип свободи впливає з юридичних термінів, що використовуються законодавцем при формулюванні конституційних прав і свобод, а саме: «кожен», «все» і т. п.» [7]. Вважаємо, що ці критерії недостатньо визначені і мають оціночний характер.

Розмежування права та свободи краще проводити за критерієм забезпечення обов'язком. Свобода співвідноситься з простим дозволом, яке не забезпечене іншим юридичним обов'язком, крім обов'язку всіх і кожного утримуватися від скоєння будь-яких дій, що порушують цю свободу (свобода від чого-небудь). Право ж реалізується через відповідні обов'язки держави чи іншого суб'єкта вчинити будь-яку позитивну дію для реалізації відповідного права (право на щось).

З вищевикладеного можна дійти до висновку, що свобода – це складне явище, що вимагає ретельного і всебічного вивчення. Свобода – це природне благо і потреба людини одночасно, що уособлює незалежність та індивідуальність кожного.

Різноманітність типів свободи дає можливість дізнатися про її справжню природу, а вивчення її зв'язку з іншими явищами дає змогу встановити їх. Особливість свободи полягає у протиріччі: якщо вона безмежна, вона знищується. Це визначає відносини між відповідальністю та свободою, тому що ці поняття інтерпретуються як нероздільні. Право – головне вираження та регулювання свободи. Україна, яка встановила демократію та верховенство права, проголосила та визнала найважливіші та необхідні прояви свободи людини у законодавчій владі.

Список використаних джерел:

1. Сучасний філософський словник / під ред. д.ф.н., проф. В. Є. Кемерова. М.; Бішкек; Єкатеринбург, 1996. 608 с.
2. Шафаловіч, А.А. Загальна теорія права: навчальний посібник. Мінськ: Амалфея, 2019. 612 с.

3. Стірк, П.М.Р. Вейгалл, Д. Концепція свободи. URL: http://politology2004.narod.ru/conceptions_of_freedom.htm
4. Гегель, Г. В. Ф. Філософія права. М: Вид-во «Думка», 1990. 220 с. URL: <https://www.marxists.org/russkij/hegel/phil-prava.pdf>
5. Монтескьє, Ш.-Л. Про дух законів. URL: https://www.civisbook.ru/files/File/Monteskye_O%20dukhe.pdf
6. Нерсесянц, В. С. Право та закон. З історії правових вчень. М., 1982. 634 с.
7. Пунда О. О. Право на свободу: монографія. Х. : Еврика, 2006. 284 с.

Продан І. В.

*аспірантка кафедри теорії права та прав людини
юридичного факультету*

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ПОРУШЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЗДОРОВ'Я

У минулому, коли визнавалися порушення прав людини, це часто виправдовувалися вищою необхідністю захисту здоров'я населення та більшої її частини. Дійсно, суспільна охорона здоров'я має давню традицію, укорінену в історії боротьби з інфекційними захворюваннями, обмеження «прав небагатьох» заради «блага багатьох». Принцип, згідно з яким певні права повинні бути обмежені для захисту суспільства, прямо проголошений в Міжнародному біллі про права людини. Однак, допустиме обмеження прав можна пов'язати кількома способами. По-перше, певні права, наприклад, право на життя або право не піддаватися тортурам, вважаються недоторканими ні за яких обставин. Обмеження інших прав повинно бути:

- в інтересах законної мети;
- визначається законом;
- нав'язується найменш нав'язливими способами; не нав'язується довільно;
- строго необхідним в «демократичному суспільстві» для досягнення своїх цілей.

На жаль, рішення у сфері охорони здоров'я про обмеження прав людини часто приймалися невинувато, безсистемно і ненауково. Отже, необхідно кинути виклик популярному припущенню про те, що охорона громадського здоров'я, сформульована в конкретних стратегіях і програмах, є чистим суспільним благом і не вимагає дотримання прав

людини, це питання розкриватиметься в наступному розділі. В даний час може бути корисно прийняти максимум, згідно з якою положення і програми в системі охорони здоров'я повинні вважатися дискримінаційними і обтяжливими щодо прав людини, поки не буде доведено протилежне. Однак при такому підході виникають три пов'язаних і життєво-важливих питання.

По-перше, чому державні службовці або посадові особи органів місцевого самоврядування у сфері охорони здоров'я повинні турбуватися про утиск прав людини? По-друге, в якій мірі повага прав і гідності особи сумісна з цілями охорони громадського здоров'я та де проходить межа між ними? Та як досягти оптимального балансу між цілями суспільної охорони здоров'я і нормами в області прав людини?

Ідея про те, що права людини і система охорони здоров'я повинні неминуче протиставлятися один одному, все більше пом'якшується усвідомленням їх взаємодоповнюваності. Незнання політиками і практиками сфери охорони здоров'я сучасних концепцій і основних документів в сфері прав людини ускладнює зусилля по досягненню оптимального балансу між метою, яка стоїть перед системою охорони здоров'я і захистом прав людини. До початку світової пандемії COVID-19 почали розроблятися нові підходи, спрямовані на максимальне досягнення цілей системи охорони здоров'я при одночасним охороні і заохоченні прав людини, особливо в контексті боротьби з ВІЛ/СНІД [1].

І все ж ВІЛ / СНІД не унікальний; Очевидно, що зусилля по узгодженню цілей в галузі охорони здоров'я та прав людини можливі і в інших областях. В даний час ведеться багато дискусій щодо утиску прав людини в різних країнах через обмежувальні заходи у зв'язку з пандемією коронавірусу і світ шукає шлях для досягнення оптимального балансу, між системою охорони здоров'я і правами людини. Очевидно, що бажаний підхід до досягнення цілей в сфері охорони здоров'я державо – це той, який одночасно просуває – чи, принаймні, поважає фундаментальні свободи людини.

Наслідки для здоров'я внаслідок порушень прав людини очевидні і притаманні звичному розумінню деяких серйозних порушень прав людини, таких як тортури, ув'язнення в нелюдських умовах, страти без рішення суду та «зникнення». З цієї причини експерти в сфері охорони здоров'я, стурбовані питаннями прав людини, все частіше діляться своїм досвідом, щоб допомогти документувати такі порушення [2, с. 616]. Приклади цього типу співробітництва в галузі медицини та прав людини включають:

– ексгумацію масових поховань для перевірки тверджень про страти [3];

- жертви тортур [4, с. 1];
- в'їзд медичного персоналу в в'язниці для оцїнки стану здоров'я [5, с. 1191].

Однак, вплив порушень прав на здоров'я виходить за рамки цих проблем як мїнїмум з двох причин. По-перше, тривалїсть і ступїнь впливу на здоров'я в результатї серйозних порушень прав і гїдностї в цїлому як і ранїше недооцїнюються. Було доведено, що тортури, ув'язнення в нелюдських умовах або травми, пов'язанї зї свїдками страт, тортур, згвалтувань або жорстокого поводження з їншими, призводять до серйозних, можливо, по життєвих наслїдкїв для фїзичного, психїчного і соцїального добробуту [6, с. 2725].

По-друге, крїм цих серйозних проблем, стає все бїльш очевидним, що порушення ще багатьох, якщо не всїх, прав людини мають негативнї наслїдки для здоров'я. Наприклад, до порушень права на їнформацїю, що має суттєвї наслїдки для здоров'я, можна вїднести приховування державою достовїрної наукової медичної їнформацїї про контрацептиви або заходи для запобїгання зараження невилїковною хворобою.

Ще бїльш складна проблема пов'язана з потенцїйним впливом на здоров'я, пов'язаним з посяганням на особисту та колективну гїдностї. Загальна декларацїя прав людини вважає гїдностї, поряд з правами, є невід'ємною та унїверсальною. У той час як серйознї наслїдки для здоров'я, пов'язанї з гїдностю, можуть вклучати такї ознаки, як поганїй стан здоров'я багатьох корїнних народїв, вїдсутнїй зв'язний словник і певнї рамки для характеристики гїдностї і рїзних форм порушення гїдностї. Таксономїя і епїдеміологїя порушень гїдностї можуть розкрити величезну кїлькїсть ранїше пїдозрюваних, але поки безїменних і, отже, не документованих ушкодженнях фїзичного, психїчного і соцїального здоров'я. Оцїнка впливу порушення прав на здоров'я знаходиться на зародковому етапї. Для досягнення прогресу потрїбнї бїльш досконалий потенцїал для документування та оцїнки порушень прав, застосування медичних, соцїальних наук і методологїї системи охорони громадського здоров'я для виявлення і оцїнки впливу на фїзичне, психїчне і соцїальне здоров'я, дослїдження для доведення достовїрного зв'язку мїж порушеннями прав і наслїдками для здоров'я. Виявлення наслїдкїв для здоров'я, пов'язаних з порушеннями фундаментальних прав, принесе користь як здоров'ю населення, так і правам людини. Використання порушень прав в якостї вїдправної точки для розпїзнавання проблем зї здоров'ям може допомогти виявити ранїше не усвїдомлювала тягар для фїзичного, психїчного або соцїального благополуччя. З точки зору прав людини, документування впливу порушень прав на здоров'я може сприяти пїдвищенню обїзнаностї суспїльства про важливїсть заохочення та захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. Міжнародна федерація товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, СНІДу, охорони здоров'я та прав людини: Посібник, (у пресі).
2. Geiger HJ, and Cook-Deegan RM, "The role of physicians in conflicts and humanitarian crises: Case studies from the field missions of Physicians for Human Rights, 1988-1993," JAMA 270(1993): 616-620.
3. Лікарі за права людини, заключний звіт Комісії експертів ООН. Документ ООН № S / 1994/674 (27 травня 1994 р.)
4. Mollica RF and Caspi-Yavin Y, "Measuring torture and torture-related syndromes," Psychological Assessment 3, no. 4(1991):1-7.
5. Тимоті Хардінг, "Запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню: медичні наслідки Нової європейської конвенції", The Lancet 1, no. 8648 (27 травня 1989 р.): 1191-1194.

Скирта А. А.

*аспірант кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Національного університету «Запорізька політехніка»*

МІСЦЕ ТЕОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ У ПРОЦЕСІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

У ході дослідження державотворчих процесів, науковець на перших етапах зустрічається з питанням на яке треба відповісти, а саме – які передумовами зробили імовірним появу держави. Теорія держави та права виступає у цьому питанні, як допоміжний засіб, який надає цілу низку опор у вигляді теорій, таких як: патріархальна, теологічна, договірна, психологічна, насильницька, матеріалістична та інші. Виходячи з цього може виникнути уява про те, що у ході свого державотворчого дослідження необхідно опиратися лише на одну теорію. На нашу думку, даний спосіб дослідження може нашкодити вивченню історії походження держави, через те, що державотворення – це тривалий історичний процес, який украй складно реконструювати через відсутність документального свідчення про нього. Тому, кожна із теорій, з різних позицій висвітлює і пояснює появу держави в суспільстві, через що, на наш погляд, не повинна бути універсальним засобом відповіді на питання щодо причини виникнення держави.

На зорі виникнення держав розповсюдженою була патріархальна теорія. Аристотель, як її прихильник, вважав, що держава складається із

селищ, які утворювалися через природний потяг людей до сімейних взаємин, спілкування. Тому, влада монарха є продовженням влади батька (патріарха) у сім'ї, що має державно-власницький характер на зразок домовласницького [4, с. 35]. З розвитком людства набувають поширення релігійні уявлення про всесвіт, якими пояснювали виникнення усього живого та неживого, у тому числі і державу. Тому на заміну патріархальній теорії прийшла теологічна, представники якої, визначали її, як ту, що: «відстоює ідеї непорушності, вічності держави, необхідності загального підпорядкування державній волі як влади від Бога, але разом з тим і залежності самої держави від божественної волі, що виявляється через церкву й інші релігійні організації» [1, с. 29]. Насамперед, до авторитету монарха додався ще авторитет церковних служителів (аналог жерців у період розповсюдження патріархальної теорії (язичництва)), що призвело до деякого дуалістичного правління, як з боку монарха, так і з боку церкви. Зіставляючи вищенаведені теорії ми можемо спостерігати їх тотожність, а саме – вони покликані на захист непорушності влади монарха. У патріархальній теорії монарх виступає у ролі батька родини, якому не слід суперечити, бо всі його дії спрямовані на поліпшення сімейного добробуту, саме через це і монарху як главі великої родини (держави) необхідно висловлювати свою покору. У теологічній теорії монарх вже виступає у ролі представника Божого і виконує свої повноваження з Його волі, через що непокору монарху можна еквівалентно перенести на непокору Богу. Розповсюдженість релігії, яка підкріплювала основи правління монарха, а також гоніння церкви проти вчених зробили існування цієї теорії тривалою у часі, а саме, протягом всього існування феодальної держави.

Тільки у XVII – XVIII ст., з переходом більшості держав до капіталістичних відносин, а разом із цим і відсутністю потреби у підтвердженні легітимності влади монарха; та з послабленням опіки церкви над вченими і через це розвитком науки в цілому з'явилася нова теорія походження держави – договірна. Представники договірної теорії розподілили історію людства (держави) на два основні періоди: додержавний період, та державний період. Згідно цієї теорії, до появи держави люди знаходилися в «природному стані», що розумілося різними дослідниками по-різному [6, с. 49]. В цілому додержавний період (первісний або природний стан) характеризувався тим, що кожна людина мала невід'ємні права, однак у природному стані неминуче поставала проблема їх забезпечення та охорони. Тому люди були змушені об'єднатися, для того, щоб встановити над собою специфічну інституцію – державу, яка б виконувала функції дотримання порядку, захищала загальні інтереси та забезпечувала невід'ємні права. Через це, прихильники даної теорії походження держави, визначали останню, як

результат суспільного договору, що є породженням розумного, свідомого волевиявлення людей для захисту своїх інтересів, суспільного блага, забезпечення природних і невідчужуваних прав людини: власності, свободи, безпеки тощо [3, с. 32]. Трохи пізніше, внаслідок розвитку психології як науки виникла психологічна теорія походження держави. Представники даної теорії пов'язували виникнення держави з особливостями людської психіки: одним притаманно управляти, іншим – підкорюватися, усвідомлювати залежність від інших осіб, через що й виникла соціальна влада. Окрім цього, завжди існує категорія осіб, які в силу психологічних особливостей займають опозиційну владі позицію та іноді здатні проявляти агресивну по відношенню до влади поведінку. Для утримання подібних проявів особистості і створюється держава [8, с. 32]. Аналізуючи договірну та психологічну теорію, ми можемо спостерігати їх схожість. Договірна теорія акцентує увагу на певному договорі, який укладається між правлячими верствами населення і підкореними верствами населення для суспільного захисту інтересів та прав. Про те, цілком зрозуміло, що ніякого письмового договору ніхто не оформлює: «Очевидно, суспільний договір не витримує критики, якщо розуміти його як історичний факт, що нібито стався певного часу й у певному місці. Але ідея суспільного договору досить влучно передає внутрішню суть існування нації, де точка тяжіння лежить у волі бути товариством, підпорядковуватися запровадженим законам і владі, користуватися правами й виконувати обов'язки» [2, с. 58]. Натомість психологічна теорія акцентує свою увагу на сутності людської поведінки; де «верхи» правлять, а «низи» підкорюються через їх притаманність до цього. В той же самий час вказується певний опозиційно налаштований прошарок «низів» для стримання якого і існує держава, як засіб примусу до «суспільного блага». На нашу думку, обидві ці теорії могли виникнути під впливом війни за незалежність у США, де з одного боку існував «суспільний договір» штатів один з одним для більш ефективного існування; а з іншого боку втрата Великобританією впливу на американські колонії через недостатній примус на опозиційно налаштовану до влади частину населення.

У XIX ст. з початком революційних рухів, що проявлялися невдоволенням владою з боку нижчих верств населення з'являються дві схожі за своєю сутністю, але різні за джерелом виникнення теорії походження держави. З одного боку – це теорія насильства (або політичного насильства). Представники даної теорії виділяють два види насильства: внутрішнє, яке виникає в середині держави внаслідок насильства однієї соціальної групи над іншими; та зовнішнє, коли держава виникає внаслідок завоювання та поневолення одних племен іншими [7, с. 12-13]. З іншого боку – це матеріалістична теорія, яка

розглядає державу як результат історичного прогресу, обумовленого економічними перетвореннями. Держава виникає внаслідок суспільного поділу праці, появи надлишкового продукту та неминучого зростання суспільних конфліктів і суперечностей. Утворення держави пов'язане з необхідністю стримування пригніченого класу, його експлуатації з боку панівного класу [7, с. 13]. Тобто саме розвиток економічних відносин і впливає на інші сфери діяльності суспільства. В той же самий час, деякі вчені вказують на те, що класова боротьба не займає вирішального місця у процесі державотворення [5].

Отже, проаналізувавши основні теорії походження держави, ми можемо зробити висновок, що кожна із теорій виникла у певний просторовий час, коли людина в силу своїх розумових здібностей та розвитку суспільства намагалася дати відповідь на причини появи держави. Через що ми можемо спостерігати ускладнення пояснення появи держави; починаючи від волі Божої, закінчуючи економічними відносинами. На нашу думку, при дослідженні державотворчих процесів, науковець повинен не обирати певну теорію, а тільки спиратися на неї, використовуючи як допоміжний засіб у процесі розгляду державотворення.

Список використаних джерел:

1. Волинка К. Г. Теорія держави і права : Навчальний посібник. Київ : МАУП, 2003. 240 с.
2. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. 2-е видання. Київ : Дух і Літера, 2019. т. 1. 632 с.
3. Рудик П. А. Теорія держави: основні теорії, концепції, підходи до вивчення : Навчальний посібник. 2-е видання, перероблене та доповнене. Київ : Алерта, 2016. 288 с.
4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Підручник. 4-те видання. Київ : Алерта, 2016. 528 с.
5. Теория государства и права. Общая редакция Алексеева С. С. Москва : Норма, 2000. 283 с.
6. Теорія держави і права. Підручник. За загальною редакцією Бандурки О. М. МВС України, Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2018. 416 с.
7. Теорія держави і права. Посібник для підготовки до державних іспитів. Загальна редакція Петришина О. В. 2-ге видання, доповнене і змінене. Харків : Право, 2014. 208 с.
8. Теорія держави і права. Навчальний посібник. Загальна редакція Погрібний І. М. МВС України, Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2010. 276 с.

Шафранова М. О.

*студентка 2 курсу юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ПРИНЦИПИ РЕАЛІЗАЦІЇ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА АКСІОЛОГІЯ ДОТРИМАННЯ АДВОКАТОМ ПРАВИЛ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ

Професії, які потребують дотримання вищих і більш суворих стандартів – пов'язані з публічною діяльністю, у тому числі сфера адвокатської діяльності, до представників якої висуваються високі стандарти поведінки. Адвокат – суб'єкт відносно, що у будь-якому правовому суспільстві виконує особливу роль. Категорії верховенства права та демократії в суспільстві на пряму залежать від поваги представників адвокатури до власних професійних функцій та обов'язків. Саме тому адвокатська спільнота зобов'язана дотримуватися певних правил та принципів поведінки не тільки на робочому місці, а й у повсякденному житті [1, с. 1].

Інститут адвокатури займає велику нішу у формуванні загальної характеристики громадянського суспільства. Основним завданням адвокатури визначається забезпечення та гарантування захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб на професійних основах [2]. Ще з перших кроків створення адвокатської спільноти, суб'єкти-представники даної професії сформували про себе уявлення еталону інтелігентного прошарку суспільства. І хоча загальноприйнято вважати адвокатів такими, що мають нерозривний зв'язок з державою, інститут адвокатури не є державною приналежністю, і, відповідно, не володіє примусовою силою. Та навіть за таких умов адвокатура має величезний вплив, який уособлюється в силі думки, силі знання про належну соціально значущу поведінку індивідів, колективів, організацій і власне держави, – в силі морального авторитету в суспільстві [3, с. 51]. На жаль, на практиці теорія не знаходить стовідсоткової реалізації теоретичних засад: трапляються випадки некваліфікованої діяльності, недотримання навіть простих моральних норм та етики тощо; саме тому, з метою правового забезпечення гарантій збереження репутації професії загалом та недопущення підірвання довіри до неї з боку суспільства, національним законодавством і міжнародними нормами встановлюються правила та стандарти адвокатської діяльності та поведінки [4, с. 16].

Поняття етики окреслюється як вчення про моральність [5, с. 38]. Під поняттям адвокатської етики розуміється система моральних норм поведінки окремої соціальної групи, професійної спільноти адвокатів; під мораллю – певні норми поведінки, які є своєрідним регулятором суспільних відносин в аспекті інституту адвокатури, адвокатського

самоврядування та діяльності [6, с. 127]. Правила адвокатської етики базуються на таких принципах: 1) незалежність та свобода адвоката у здійсненні адвокатської діяльності: поєднання в комплексі незалежних поглядів та орієнтирів у політичній, економічній та інтелектуальній сферах життя у процесі представництва клієнта, не допущення тиску з боку держави, ділових партнерів, інших впливових інтересів, а також незалежність від свого клієнта, адже адвокат повинен користуватися довірою третіх сторін і судів [4, с. 17]; 2) дотримання законності: виключає будь-яку діяльність адвоката, спрямовану на полегшення вчинення правопорушень та/або спонукання клієнта чи інших осіб їх вчинити, застосування методів та засобів, що суперечать чинному законодавству на всіх стадіях роботи з клієнтом: в момент прийняття доручення клієнта та під час виконання адвокатом такого доручення [4, с. 19]; 3) пріоритет інтересів клієнта: виносить на перше місце право та свободу вибору клієнтом власного представника для захисту своїх прав, під чим розуміється не перешкоджання реалізації цієї свободи, та одночасно втілення цього принципу не може суперечити іншим – дія принципів у комплексі [4, с. 20]; 4) неприпустимість конфлікту інтересів: неприпустимість представляти без письмового погодження одночасно двох і більше клієнтів, інтереси яких є/можуть стати взаємно суперечливими, а також надавати таким клієнтам професійну правничу допомогу [4, с. 21]; 5) конфіденційність: передбачає абсолютну і відверту взаємодію між адвокатом та клієнтом, досягнення довіри у відносинах між адвокатом і клієнтом, гарантією чого є дотримання адвокатом адвокатської таємниці [4, с. 23]; 6) компетентність та добросовісність: вимагає від адвоката володіння високим рівнем професійної підготовки, ґрунтовними знаннями чинного законодавства, практики його застосування, опанування тактики, методів і прийомів адвокатської діяльності, ораторського мистецтва у поєднанні з постійним підвищенням професійного рівня та кваліфікації та володінням достатньою інформацією про зміни у чинному законодавстві [4, с. 24]; 7) повага до адвокатської професії: передбачає збереження та підвищення рівня поваги до адвокатської професії адвокатом всією своєю діяльністю у всіх сферах, що виключає будь-які дії спрямовані на пониження авторитету адвокатури, адвокатської професії та статусу адвоката, до того ж неприпустимим є вираження критики щодо тих чи інших суб'єктів у принизливій формі чи такій, що порочить честь, гідність та ділову репутацію особи, а також містити завідомо неправдиву інформацію [4, с. 25]; 8) рекламування адвокатської діяльності: методи та способи ведення рекламної кампанії надання правових послуг конкретним адвокатом, зобов'язані не порушувати та базуватись на категоріях, що не принижують гідність інституту адвокатури в цілому [4, с. 26]; 9) чесність та добропорядна репутація адвоката: встановлює планку поведінкової моделі для представників адвокатської спільноти у всіх напрямках діяльності,

визначає належні складові характеристики особистості адвоката, у зв'язку з чим цей принцип потребує закріплення серед Основних принципів адвокатської етики в українському законодавстві [4, с. 27].

На основі вищевказаного розкривається аксіологічне значення збереження престижу адвокатської професії, а саме в аспекті ролі на тлі регулювання суспільних відносин. У випадку зневаги та порушення Правил адвокатської етики нівелюється довіра громадянського суспільства до адвокатури безпосередньо та, відповідно, до держави, через невідривний зв'язок між нею, як постійною стороною-учасницею у відносинах з представниками адвокатської спільноти. Проблема наявності некомпетентних адвокатів прямо пропорційно залежить від критеріїв надання відповідної кваліфікації та права зайняття адвокатської діяльності. Аналізуючи статистичні дані про український інститут адвокатури, очевидним є факт неналежного рівня юридичної освіти та вимог, які висуваються до студентів та юристів – потенційних адвокатів. Наступним чинником існування проблеми є наявність неефективних механізмів притягнення до відповідальності та форм відповідальності адвоката за порушення етики й професійного обов'язку. Але найважливіший критерій збереження і підвищення рівня довіри та поваги до адвокатської спільноти знаходить своє уособлення в особисто індивідуальних морально-етичних якостях адвоката, його моральних орієнтирів та суб'єктивного розуміння гносеології філософсько-правових категорій верховенства права, справедливості, рівності тощо. Як публічний діяч, адвокат зобов'язаний свідомо та відповідально підтримувати власний авторитет шляхами, які створюватимуть зразок взірцевої поведінки для колег та спонукатимуть їх до пізнання юридичної деонтології [5, с. 40].

На основі проведеного дослідження відокремлюються наступні висновки: 1) адвокатура є одним із найдієвіших правозахисних інститутів; 2) інститут адвокатури уособлює високоінтелектуальний та морально-етичний прошарок громадянського суспільства; 2) адвокатська діяльність є публічною, тому вчинки одиничного представника складають враження про адвокатуру в цілому, саме через це, адвокат несе відповідальність не тільки за себе, а за загальний пласт адвокатської спільноти; 3) суттєвим є не тільки дотримання правил адвокатської етики, а розуміння їх суті, значення та важливості реалізації; 4) до головних принципів адвокатської діяльності належать: незалежність та свобода адвоката у здійсненні адвокатської діяльності, дотримання законності, пріоритетність інтересів клієнта, неприпустимість конфлікту інтересів, конфіденційність, компетентність та добросовісність, повага до адвокатської професії, чесність та добропорядна репутація адвоката [7]; 5) в Україні велика кількість представників професії «адвокат» потребують підвищення професійної кваліфікації та, у першу чергу, упорядкування морально-етичних принципів особистості;

б) серед причин існування проблеми непрофесійності адвокатів в Україні нараховують: недостатній рівень морально-етичного розвитку, потреба розвитку менталітету суспільства, занижені вимоги до студентів та викладачів у навчальних закладах, недостатньо дієвий механізм відповідальності адвоката за порушення Правил адвокатської етики; 7) взаємна повага між колегами-адвокатами сприяє належному здійсненню правосуддя, полегшує вирішення конфліктів шляхом переговорів і в інтересах клієнта; 8) аксіологія статусу та сприйняття адвокатів суспільством складає довгий ланцюг причинно-наслідкових подій, що в кінцевій ланці формує громадянське суспільство, уявлення про державу на міжнародній арені та перспективи розвитку України, як потужного елемента у світовій системі.

Список використаних джерел:

1. Зеленьак Є.С. Дотримання правил адвокатської етики, як один із основних професійних обов'язків адвоката. *Правила адвокатської етики* : матеріали нац. наук.-практ. сем. з підвищення кваліф., м. Дніпро, 26 лист. 2021 р. Дніпро, 2021. С. 1–5.

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 1.

3. Прилуцький С. Адвокатура як інститут громадянського суспільства в умовах становлення правової держави. *Правова наука*. 2010. №5. С. 47–55.

4. Зеленьак Є.С. Принципи адвокатської діяльності та їх реалізація: порівняльний аналіз міжнародного досвіду з національними нормами регулювання. *Правила адвокатської етики* : матеріали нац. наук.-практ. сем. з підвищення кваліф., м. Дніпро, 26 лист. 2021 р. Дніпро, 2021. С. 16–29.

5. Череватюк В., Рогатюк А. Адвокатська етика і практика: навідповідності та шляхи їх подолання. *Юридичний вісник*. 2013. № 4 (29). С. 38–42.

6. Чернописька В. Теоретико-методологічні основи дослідження моральних засад інституту адвокатури. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2020. №3 (27). С. 125–132.

7. Правила адвокатської етики : затв. з'їздом адв. Укр. від 09.06.2017 р. № 0001891-17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#n32>

НАПРЯМ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Фетько І. І.

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

У Конституції Чеської Республіки унормовано, що одиницями територіального самоврядування є муніципалітети і територіальні одиниці вищого рівня [1]. У 2000 році Закон про регіони 129/2000 запровадив нову адміністративно-територіальну систему Чеської Республіки, котра поділяє Чеську Республіку на 14 самоврядних регіонів [2]. Закон № 314/2002 запровадив основні види муніципалітетів, зокрема: муніципалітети із базовим обсягом делегованих повноважень та муніципалітети із розширеним обсягом делегованих повноважень. Другий вид муніципалітетів поділяється на: муніципалітети із уповноваженим муніципальним органом та муніципалітети із розширеними повноваженнями. У місцевих і регіональних органах влади є незалежні і делеговані повноваження, котрі визначає галузевий Закон [3]. Повноваження регіональних органів влади здебільшого стосуються сфери освіти; транспорту; соціальних послуг; навколишнього середовища; регіонального економічного розвитку; планування (затвердження документів щодо планування і зонування); охорони здоров'я; спорту; пожежної безпеки; туризму; запобігання злочинності; міжрегіонального та міжнародного співробітництва з регіональними та місцевими органами влади інших держав; питань, що становлять регіональний інтерес [4]. Повноваження місцевих органів влади здебільшого стосуються місцевого розвитку; навколишнього середовища; послуг з охорони здоров'я; соціального забезпечення; транспорту; місцевого планування; спорту; культури; муніципальної поліції; освіти [5; 6, с. 8-20].

Закон про муніципалітети та Закон про регіони мають майже однакові положення щодо співробітництва із місцевими та регіональними органами влади інших країн. Повноваження місцевих та регіональних органів влади Чеської Республіки стосовно міжнародного і транскордонного співробітництва унормовані у національному законодавстві. У відповідності із положеннями Закону про муніципалітети: «... муніципалітети можуть співпрацювати з муніципалітетами інших країн і можуть бути членами міжнародних асоціацій місцевих органів

влади; муніципалітети можуть укласти угоди про співпрацю з подібними місцевими органами влади інших країн; асоціації муніципалітетів можуть укласти угоди про співпрацю з асоціаціями муніципалітетів інших країн. Предметом співпраці може бути лише та діяльність, яка є предметом діяльності асоціації муніципалітетів, що уклали угоду про співпрацю...» [7 с. 21]. Закон «Про внесення змін до Акту №. 248/2000 Про підтримку регіонального розвитку, із змінами, Закон №. 218/2000, Про бюджетні правила та про внесення змін до деяких відповідних актів, із змінами та Закон №. 89/1995, Про Державну статистичну службу, з поправками (154/2009)» від 7 травня 2009 року, регулює організаційно-правову форму, мету, завдання, порядку утворення та діяльність, матеріальне та фінансове забезпечення європейського об'єднання територіального співробітництва, метою якого є розвиток транскордонного, міжрегіонального та транснаціонального співробітництва [8].

Чеською Республікою укладено двосторонні угоди про добросусідські відносини із 3 сусідніми країнами (окрім Австрії). Транскордонне співробітництво координується наступними міжурядовими робочими групами і комісіями з питань розвитку транскордонного співробітництва, зокрема чесько-саксонська і чесько-баварська міжурядова робоча група, чесько-польська і чесько-словацька міжурядова комісія з питань розвитку транскордонного співробітництва. Міністерство закордонних справ Чеської Республіки і Міністерство регіонального розвитку Чеської Республіки забезпечують організаційний супровід вищевказаних комісій та груп. Окрім угод про добросусідство, Чеською Республікою укладено і двосторонні рамкові угоди про співробітництво у конкретній сфері, наприклад щодо співробітництва яке стосується сфери охорони здоров'я між прикордонними місцевими та регіональними органами влади держав та ін. З 1991 року за участю чеських регіональних та місцевих органів влади було створено 13 єврорегіонів, які функціонують і сьогодні, ними охоплюється весь периметр кордону Чеської Республіки [6, с. 8-20].

Таким чином, правові засади участі регіональних та місцевих органів влади Чеської Республіки у транскордонному співробітництві визначає Конституція, закони, у тому числі галузеві закони, які розроблені парламентом з метою створення належного правового простору, у межах якого можуть встановлюватись міжнародні зв'язки і реалізовуватись транскордонне співробітництво регіональних та місцевих органів влади Чеської Республіки. Окрім них, відносини у сфері транскордонного співробітництва регіональних та місцевих органів влади Чеської Республіки регулюються міждержавними угодами, зміст таких угод визначає територію їх дії, форми співпраці, можливість укладання угод про співпрацю та ін.

Список використаних джерел:

1. Ústava České republiky. URL: <https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html> (дата звернення: 04.11.2021).
2. Zákon o krajích č. 129/2000. URL: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?t=2000&cz=129> (дата звернення: 04.11.2021).
3. Zákon o stanovení obcí s pověřeným obecním úřadem č. 314/2002 Sb. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-314> (дата звернення: 04.11.2021).
4. Zákon o krajích (krajské zřízení) č. 129/2000 Sb. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-129> (дата звернення: 04.11.2021).
5. Zákon o obcích (obecní zřízení) č. 128/2000 Sb. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-128> (дата звернення: 04.11.2021).
6. Comparative analysis on the competencies of regional and local authorities in the field of CBC of the 5 countries. URL: https://budapest.cesci-net.eu/wp-content/uploads/_publications/CESCI-IVF_2021-Study-Comperative-analysis-authorities_EN.pdf (дата звернення: 04.11.2021).
7. Structure and operation of local and regional democracy Czech Republic. URL: https://books.google.com.ua/books?id=1286Sdor9QgC&printsec=frontcover&dq=bibliogroup:%22Structure+and+Operation+of+Local+and+Regional+Democracy+Series%22&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKewiTspxII7iAhUh_SoKHWmUBaIQ6AEIUTAF (дата звернення: 04.11.2021).
8. Zákon, kterým se minizákon è. 248/2000 Sb., o podrooe regionálního rozvoje, ve zníni pozdijších pøedpisù, zákon è. 218/2000 Sb., o rozpoetových pravidlecha o zmíni níkterých souvisejících zákonù (rozpoetová pravidla), ve zníni pozdijších pøedpisù, a zákon è. 89/1995 Sb., o státní statistické službì, ve zníni pozdijších pøedpisù (154/2009 Sb.). URL: https://portal.cor.europa.eu/egtc/about/National%20Provisions%20Docs/CZ_short-ceska_legislativa_-_zakon_c._154_2009.pdf (дата звернення: 04.11.2021).

Фокіна А. О.

аспірантка

ПрАТ «Вищий навчальний заклад

«Міжрегіональна академія управління персоналом»;

головний спеціаліст відділу забезпечення діяльності керівництва

Міністерства юстиції України

ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ГОЛОСУВАННЯ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В умовах сучасної реальності, в тому числі, і пандемії COVID-19 у світі, постає нагальне питання для України – як покращити і одно-

часно спросити систему голосування для населення. Актуальність запровадження електронного голосування в країні додають нині активні переговори, які веде керівництво України з іноземними партнерами щодо залучення компанії Microsoft до розробки системи електронного голосування на виборах, а також продуктів з використанням технологій штучного інтелекту (зустріч Володимира Зеленського з Бредом Смітом, 21 вересня 2021 року) [1]. На нашу думку, такі кроки є важливим сигналом для суспільства про неминучість запуску електронного голосування у найближче десятиліття на території України, можливо навіть на наступних виборах Президента України (2023-2024 роках).

Звертаючись до нормативного закріплення «електронного голосування» в Україні (за останні 5 років), прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації» від 08 листопада 2017 року № 797-р (у редакції від 26 вересня 2020 року), електронне голосування – голосування з будь-якого публічного питання, зокрема участь в опитуваннях, виборах, референдумах, що передбачає використання електронних засобів для ідентифікації та підрахунку голосів [2]. Вказана Концепція охоплює усі важливі питання, які необхідно вирішити для запровадження електронного голосування в Україні.

Також було прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронної демократії в Україні на 2019-2020 роки» від 12 червня 2019 року № 405-р [3], в якому приділено увагу популяризації електронної демократії в Україні, забезпеченню розвитку відкритих даних та використання публічних коштів, запровадження мережесих сервісів у сфері електронної демократії, а також підготовка проекту Закону «Про електронне голосування».

У 2021 році важливою подією для України стало прийняття 26 січня 2021 року Закону України «Про всеукраїнський референдум», який набрав чинності 11 квітня 2021 року [4]. У вказаному законі України закріплено альтернативний спосіб реалізації виборчого права на всеукраїнському референдумі, а саме шляхом електронного голосування. Крім того, у Законі з'являється новий вид комісій – дільнична комісія з електронного голосування з всеукраїнського референдуму (стаття 39 вказаного Закону).

Аналіз норм Закону України «Про всеукраїнський референдум» дає підстави вважати, що існує ряд прогалини щодо реалізації електронного голосування як способу голосування в Україні. На нашу думку, факт закріплення електронного голосування на законодавчому рівні ще не дає нам конкретних відповідей про механізм реалізації цього способу

голосування та врегулювання технічних аспектів впровадження цієї системи в Україні.

Електронне голосування викликає чимало дискусій і суперечок серед українців, оскільки частина людей з недовірою відноситься до нових, невивчених, «незрозумілих» технологій, які можуть зазнати хакерських атак і взагалі «зірвати» важливий етап у житті країни – вибори представників українського народу та вищого керівництва.

Крім того, постає питання захищеності процесу електронного голосування, наявність повного технічного забезпечення: починаючи від елементарного забезпечення електрики на виборчих дільницях закінчуючи досконалими системами достовірності підрахунку голосів. Не менш важливим залишається питання фінансування всього процесу розробки, впровадження та реалізації електронного голосування на фоні нагальних проблем з фінансування такої критично важливої сфери у нашні дні як медицина.

Ми погоджуємося з думкою О. В. Токар-Остапенко, що «систему електронного голосування доцільно впроваджувати тоді, коли 1) існуватиме чітке розуміння, що електронне голосування є найбільш прийнятним рішенням наявних проблем, 2) братиметься до уваги міжнародний досвід та перші кроки не здійснюватимуться у ізоляції, 3) існуватиме широка згода щодо її доцільності у ключових зацікавлених сторін, 4) буде виділено достатньо часу для технічної імплементації системи та її сприйняття суспільством, 5) у виборців буде довіра і впевненість у виборчій системі та виборчій адміністрації» [5].

Таким чином, можна стверджувати, що електронне голосування буде впроваджено в Україні у найближче десятиліття з огляду на розвиток законодавства та розширення міжнародних партнерів, які фінансово та технічно підтримують нас у цифровізації урядових процесів. Однак, чи вдасться з першого разу запустити систему електронного голосування в Україні без критичних «похибок» та наскільки це укоріниться в українському суспільстві у майбутньому залишається відкритим питанням.

Список використаних джерел:

1. Володимир Зеленський зустрівся з президентом корпорації Microsoft. *Офіційне інтернет-представництво Президента України: веб-сайт*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-zustrivsvya-z-prezidentom-korporaciyi-mic-70761> (дата звернення: 03.12.2021).

2. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 08 лис. 2017 р. № 797-р. *База даних*

«Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.12.2021).

3. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронної демократії в Україні на 2019-2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 чер. 2019 р. № 405-р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.12.2021).

4. Про всеукраїнський референдум : Закон України від 26 січня 2021 р. № 1135-IX. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text> (дата звернення: 03.12.2021).

5. Токар-Остапенко О. В. Електронне голосування: перспективи впровадження в Україні. *Національний інститут стратегічних досліджень : аналітичний матеріал*. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-02/tokar-1.pdf> (дата звернення: 03.12.2021).

Ялова О. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ*

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «МОВНА ПОЛІТИКА» І «МОВНА СИТУАЦІЯ» В КОНТЕКСТІ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ

Одним з важливих аспектів творення державності в незалежній Україні є мовна політика, яка покликана втілювати кращі традиції боротьби українського народу за національні ідеали, відповідати вимогам трансформаційного періоду, чинити вплив на динаміку гуманітарного розвитку суспільства.

Окремі питання становлення, формування мовної політики та аналізу мовної ситуації в Україні висвітлювали безпосередньо чи опосередковано в останні роки вітчизняні і зарубіжні вчені-юристи Алмаші І.М., Зархіна С.Е., Колісник В.П., Рапацька Л.П., Шемшученко Ю.С, та ін., і вчені інших наукових напрямків: Євсєєва Г.П., Кресіна І.О., Масенко Л.Т., Хаджирарева С.К., Шумлянський С.В. та ін.

У Соціолінгвістиці як підрозділі мовознавства існують такі поняття як «мовна ситуація» і «мовна політика».

Мовна ситуація – це сукупність форм існування однієї мови або сукупність мов у їх територіальному й соціальному взаємовідношенні й функціональній взаємодії у межах певних географічних регіонів або адміністративно-політичних утворень. Іншими словами, це взаємовідношення використовуваних на певній території різних мов чи різних варіантів однієї мови. Мовна ситуація охоплює соціальні умови функціонування мови, сферу й середовище вживання мови, форми її існування.

Мовна ситуація – це змінна величина, оскільки роль, функції та сфери використання мови або мов і їх форм залежить від багатьох чинників, насамперед державної мовної політики планування у сфері книгодрукування та засобів масової інформації, застосування певної мови в освіті тощо.

У соціолінгвістиці мовну ситуацію описують за кількісними, якісними та оцінними критеріями, які визначають її типи:

– за кількістю мов, що використовуються: одномовні (коли мовець залежно від ситуації вживає літературну мову або говірку) і багатомовні (якщо особа використовує різні мови). За такою ознакою найпоширенішою є ситуація двомовності або білінгвізму;

– за співвідношенням функцій окремих мов чи варіантів мови: збалансовані (мови виконують однакові суспільні функції) й незбалансовані (у застосовуваних мов неоднакові функції). Однак збалансовані мовні ситуації майже неможливі, бо дві мови, як правило, не можуть бути функціонально тотожними. Вибір мови визначається комунікативною ситуацією, а не етнічною чи мовною належністю мовців.

Особливого удару зазнали мови після схвалення урядом теорії про «злиття мов»

й утворення нової історичної спільноти людей- радянського народу, об'єднавчим чинником якого було передбачено єдину мову – російську (програма партії, прийнята на XXII з'їзді КПРС у 1961 р.).

Низка постанов радянського уряду, зокрема директива МО УРСР «Про удосконалення вивчення російської мови в загальноосвітніх школах республіки» (1978 р.), постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів УРСР «Про додаткові заходи щодо покращання вивчення російської мови в загальноосвітніх школах та інших навчальних закладах союзних республік» (1983 р.), постанова Пленуму ЦК КПРС про єдину офіційну загальнодержавну мову в СРСР (1989 р.), прийняття Верховною Радою СРСР «Закону про мови народів СРСР», за яким російській мові надано статус офіційної (1990 р.), наказ Міністерства освіти СРСР про написання і захист дисертацій російською мовою (1970 р.) тощо, призвела до того, що українську мову було витіснено з усіх суспільних сфер.

Таким чином, до прийняття Закону «Про мови в Українській РСР» (1989 р.), державної програми його впровадження і здобуття Україною незалежності (1991 р.) відповідно до принципів мовної політики в Радянському Союзі в офіційному спілкуванні (особливо в містах) застосовувалася переважно російська мова. Така постколоніальна мовна ситуація призвела до того, що в нашій спільноті порушена рівновага між розумінням мови як символом ідентичності, з одного боку, та засобом спілкування, з іншого. Після набуття українською мовою статусу державної відбулися певні зміни мовної ситуації.

Сучасній мовній ситуації в Україні притаманні нові тенденції мовного планування внаслідок змінення мовної політики, яка здійснюється у кожній окремій державі, має, очевидно, свої загальні і особливі ознаки, пов'язані з її історичним розвитком, культурою, особливостями державного устрою тощо. Слід зауважити, що це питання у науковій літературі особливо не висвітлювалося, щоправда, Л. Масенко розглядаючи ознаки сучасної мовної ситуації в українському суспільстві, виокремлює з них такі: українсько – російська колективна двомовність; співіснування в єдиному українському просторі трьох регіонів з різними національно-культурними, соціально-політичними традиціями і, як наслідок, мовностилістичними орієнтаціями, мовними і мовленнєвими пріоритетами і звичками; формальний характер мовної політики в державі, відсутність в українській мові реального високого соціального статусу; поступова й невідворотна англійська експансія. Повністю погоджуючись з оцінкою автора сучасної мовної ситуації, ми спробуємо виділити ознаки мовної політики і окреслити наукові підходи до визначення її поняття.

Залежно від мовної ситуації держава розробляє мовну політику, яка маючи цілеспрямований вплив, повинна мати на меті сприяти ефективному функціонуванню мови в різних сферах її застосування; сукупність ідеологічних принципів і практичних заходів щодо розв'язання мовних проблем у суспільстві і державі; сукупність політичних і адміністративних заходів, спрямованих на надання мовному розвитку бажаного спрямування. Мовна політика має бути частиною національної політики певної держави, бо вона стосується зміни чи збереження наявного розподілу мов у багатомовному суспільстві, спирається на вироблені у ньому способи вирішення національного питання. Існують різні назви мовної політики – національно-мовна політика, мовне облаштування, мовне планування. Світовий конгрес з мовних політик (Барселона, 2002 р.) ухвалив, що головними засадами мовної політики мають бути діалог, гнучкість, здатність сторін до взаємодії і згоди, забезпечення рпродукції кожної мови, мовне виховання, економічна підтримка мов.

Кожна мовна політика має досліджуватися і розглядатися у двох аспектах:

1) соціолінгвістичному – розв’язання питань про статус мов і рівень їх функціонування; узгодження відносин між офіційною та іншими мовами, що співіснують у державі; питання мовного планування; розвиток національної культури і освіти; створення єдиного інформаційного простору для забезпечення національної цілісності тощо;

2) лінгвістичному – функціонування літературної мови і діалектів; кодифікація літературної мови; уживання кількох мов; розвиток культури мови; реформа письма; керування процесом стандартизації мови; втручання у процес створення нових слів та ін.

Одразу зауважимо, що визначення поняття «мовна політика» репрезентоване переважно у наукових дослідженнях, енциклопедіях, словниках з політології, соціології. Вивчаючи їх, зупинимося на окремих позиціях, які розглянули і представили науковці у своїх працях.

Так, Антонюк О.В., Головатий М.Ф., Щокін Г.В. визначають мовну політику як сукупність законодавчих, організаційних та інших норм і заходів держави у мовній сфері.

Російський соціолінгвіст Нікольський Л.Б. визначає мовну політику як сукупність засобів, що застосовуються державою, партіями, громадськістю для зміни або збереження уже існуючих лінгвістичних норм.

Цікавим є наступне визначення мовної політики: мовна політика – це система цілеспрямованих рішень з метою розвитку державного етносу, його захисту перед мовною, культурною експансією інших націй, утвердження державності, політичної соціалізації громадянства.

Нетрадиційний погляд на мовну політику держави висловлює Майборода О.М. у вступі до колективної монографії «Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом». Він зазначає, що особливо актуальним питанням відродження, збереження та розвитку мови є для народів, які впродовж тривалого часу зазнавали деетнізації, значна частина яких перейшла на вживання більш соціально престижної мови. У таких випадках відродження мовної своєрідності народу об’єктивно може входити у просторіччя з правом кожного з його представників на вільний вибір мововжитку.

Пошук формули вирішення цього протиріччя є, власне, мовною політикою держави. Тобто, мовне питання стає питанням політичним.

Таким чином, моделюючи мовну політику держави, автор бачив перед собою виключно ситуацію в Україні. Зазначене, очевидно, не можна віднести до класичного визначення розглядуваного поняття, але воно має право на існування.

Список використаних джерел:

1. Больман І. Мовні війни в Європі. К., 2007.
2. Масенко Лариса. Мічена карта. Літературна Україна. 14 лютого 2008 р. №6(5244), С. 1-3.
3. Тараненко О.О. Мовна ситуація і мовна політика часів «перебудови» і державної незалежності України (кінець 80-х – 90-ті роки). *Українська мова*. Ополе, 1999., с. 35-66.
4. Тараненко О.О. Мовна ситуація та мовна політика в сучасній Україні. *Мовознавство*, 2003. № 2-3, С. 30-55.
5. Кочерган Михайло. Мовна ситуація і мовна політика в Україні. *Світогляд*. 2008. – № 2., С.18-23.

НАПРЯМ 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, СІМЕЙНЕ ПРАВО, ЖИТЛОВЕ ПРАВО

Карпенко Р. В.

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Традиційно інструментом вирішення цивільно-правових спорів вважається розгляд його у судовому провадженні, і цей інструмент був та буде провідним у цьому питанні. Проте на практиці інших країн є також і інші механізми вирішення спорів такі як третейський суд, переговори та медіація. І основою метою впровадження додаткових інструментів вирішення конфліктів є розширення право вибору особи на спосіб захисту своїх прав, а також суттєвого розвантаження судової гілки влади.

Медіація – процес вирішення спору між сторонами шляхом залучення третьої, нейтральної сторони, яка надає поради як вирішити спір шляхом компромісу. Слід зауважити що ця третя сторона є медіатором і вона не надає жодних рішень і втручається у конфлікт лише наданням порад, у випадку досягнення згоди медіатор затверджує її документально, медіаційна угода. Тобто з вищесказаного ми можемо зрозуміти, що медіація в перспективі допоможе більш швидше вирішувати спори, а також розвантажити судову систему від малозначних справ.

В Україні дане явище ще перебуває в зародковому стані, але все ж таки рухи у цьому напрямку присутні. Наразі у вітчизняному законодавстві відсутнє таке поняття як медіація, але у 15.07.2020 було прийнято за основу проект Закону «Про медіацію», що дає достатні підстави вважати що вищесказана теза є правдивою. Але недостатньо лише створити даний закон, слід буде внести зміни до низки нормативних актів, зокрема і до цивільного процесуального кодексу, для уникнення колізій та неточностей у законодавстві.[1]

Для дотримання одного з принципу цивільного провадження неприпустимості зловживання процесуальними правами та принципом розумності строків слід врегулювати кількість звернень за вирішенням спору шляхом медіації.[2] Також є доцільним у випадку прийняття

закону «Про медіацію» дещо розширити повноваження суддів у Законі України «Про судоустрій та статус суддів», а саме надати суддям повноваження визнавати медіаційну угоду обов'язковою для виконання, або відхилення цієї угоди [3].

Одним з вагомим недоліком медіації є те що вирішення спору у судовому порядку є більш ефективний з огляду на те що у судді є більший досвід у вирішенні спорів, а також спеціальні знання, які у медіатора можуть і не бути в наявності.

Підбиваючи висновки до вищесказаного можна сказати що медіація як інструмент вирішення цивільно-правових спорів є ефективним з огляду на те що судова гілка влади буде суттєво розвантажена, але у свою чергу введення медіації в вітчизняне законодавство викличе багато прогалин і шляхів для зловживання правами сторонами провадження, на врегулювання яких потрібен час, що є абсолютно нормальним як для нової норми у законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт ВРУ «Прийнято за основу проект Закону "Про медіацію"» URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/195902.html>
2. Андрієвська Л. О. Запровадження медіації як альтернативної форми вирішення цивільно-правових спорів. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 лютого 2021 р.). – Дніпро: ДДУВС, 2021. – С. 179-181
3. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

Лапчевська К. В.

здобувачка освіти

Донецького національного університету імені Василя Стуса

ПРЕЮДИЦІЯ У ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ ЯК НАСЛІДОК ПРОЦЕСУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Інтеграція України до Європейського Союзу (далі – ЄС) визначається, як стратегічна мета, включаючи приєднання до міжнародної асоціації. Важливим завданням юридичної науки є узгодження внутрішнього процесуального законодавства із законодавством ЄС та приведення до правових реформ по всій країні. Шлях до європейської інтеграції передбачає створення незалежної та прозорої судової системи, діяльність

якої буде спрямована на реальне забезпечення захисту основних прав та свобод людини. Цей процес передбачає реформування процесуально-правової системи України на основі принципів та стандартів, що утвердилися на загальноєвропейському рівні на основі сучасного демократичного міжнародного права в результаті діяльності європейських регіональних міжнародних організацій [1, с. 2].

Термін «преюдиція» латинського походження, слово «*praedictum*» означає «вирішення питання наперед; заздалегідь прийняте рішення; обставини, що дозволяють робити висновки про наслідки» [2, с. 1].

Преюдиція – це виключення заперечуваності юридичної вірогідності одного разу доведеного факту. Тобто, якщо суд або інший юрисдикційний орган вже встановив певні факти (після їх перевірки і оцінки) і закріпив це у відповідному документі, то вони визнаються преюдиціальними – такими, що при новому розгляді справи вважаються встановленими, істинними, такими, що не потребують нового доведення. [3, с. 2]

Зважаючи на тенденції, вектори розвитку України та системи її законодавства, варто врахувати напрямок євроінтеграції. На сьогодні, є доцільним застосовувати пропозиції щодо можливості визнання практики Європейського суду з прав людини, як джерела цивільно-процесуального права. Такий підхід дозволяє максимально наблизити вітчизняне законодавство у сфері цивільно-процесуального права до європейських цінностей та стандартів із точки зору як теорії, так і практики. Адже норма права, що розглядається через призму преюдиції, є ідеальним механізмом правового регулювання, оскільки на практиці дає можливість оцінити ефективність її дії. Такий підхід виключає можливість існування правових колізій. Водночас думка найвищої судової інстанції стосовно правильного застосування норм права в конкретних спірних відносинах дозволить надалі спростити процедуру захисту прав й удосконалити процеси гармонізації законодавства [4, с. 3].

Так, використання прецедентів Європейського суду з прав людини насамперед спростить процедуру пошуку найбільш оптимальних способів захисту порушених прав для правовласників.

З огляду на вищевикладене, також доцільною є пропозиція з утворення єдиної уніфікованої бази судових прецедентів Європейського суду з прав людини за родовими ознаками справ. Це значно спростить процедуру пошуку необхідних рішень у конкретних правових ситуаціях. Напрацювання уніфікованих правових норм дасть змогу на законодавчому рівні усунути неоднорідне правове регулювання, позбутися прогалин у праві [5, с. 2].

Окрему увагу також варто приділити Директивам Європейського Союзу. За своєю природою система джерел Європейського права має

комплексний характер, якому властивий поділ нормативно-правових актів на первинні та вторинні. Якщо до первинних джерел належать міжнародно-правові договори, що регламентують діяльність Європейської спільноти, то до вторинних – директиви. Директива як джерело комунітарного права, що володіє своєю специфікою, має обов'язкову силу тільки для тієї держави (або групи держав), якій вона адресована, й лише стосовно того результату, на досягнення якого вона спрямована. Її відмінною рисою також є те, що форми і способи реалізації правоположень, закріплених у директиві, визначаються самою державою-дестинатором директивного правоположення [6, с. 86].

Звідси робимо висновок, що процес євроінтеграції вимагає введення в законодавство такого поняття, як судовий прецедент та преюдиція. Це сприятиме уникненню колізій та гармонізації законодавства. Механізм інтеграції зумовлює певні закономірні зміни, без яких процес не зможе бути реалізованим належним та відповідним чином без шкоди для системи законів України.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що за умови дотримання меж застосування преюдиції, рішення Європейського суду з прав людини мають преюдиціальний характер. Преюдиція дозволяє пов'язувати правила доказування не лише у межах однієї національної системи судочинства, є запорукою стабільності судового рішення, а відповідно – і правовідносин, навіть за межами того національного судочинства, у межах якого ухвалено рішення [7, с. 3].

Аналіз актів Європейського суду з прав людини вимагає наступної наукової аргументації, використовуючи досвід, набутий у рамках міжнародного співробітництва. Для розвитку процесу інтеграції важливою умовою законодавчої діяльності є принцип єдності судового судочинства та судової практики; проведений аналіз загальних стандартів судової практики та судових процедур з метою захисту прав і свобод фізичних та юридичних осіб; приведення національного законодавства до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Бровко Н.І., Взаємозв'язок права та держави в процесі євроінтеграції України *Науковий вісник Херсонського державного університету* 2018. С. 2
2. Гаврік Р.О. Преюдиційність як властивість судового рішення у цивільній справі, що набрало законної сили. *Право і Суспільство* 2017. С. 1
3. Боричевський В.С. Її величність Преюдиція, *Правова система в контексті євроінтеграційних процесів* 2019. С. 3.

4. Волощенко О. В. Проблеми удосконалення права інтелектуальної власності в умовах євроінтеграції *Підприємництво, господарство і право* 2019. С. 3.

5. Атаманчук І. В., Ковальчук Ю. І. Окремі аспекти уніфікації процесуального права України як чинник гармонізації національного права в умовах європейської інтеграції *Науковий вісник Сумського державного університету* 2018. С. 2.

6. Фоманюк В.В. Система джерел права Європейського Союзу. *Правова система: теорія і практика*. 2017. № 2. С. 83-88.

7. Масюк В.В. Презумпції і преюдиції в цивільному судочинстві *Право і суспільство*. 2017 С. 3.

Федорова Н. В.

*науковий співробітник відділу авторського права і суміжних прав
Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ КОСМЕТОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ. РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Люди з давніх часів люди прагнули гарно виглядати, естетично, привабливо, тому косметологічні послуги завжди користувались попитом. Сфера б'юти індустрії, в тому числі й сфера косметології, перебуває на етапі стрімкого розвитку, розмаїття косметологічних послуг вражає: від естетичного до хірургічного, лазерного та ін'єкційного втручання. Проте, не дивлячись на величезний попит на косметологічні послуги, законодавче регулювання цієї сфери, зокрема в Україні, залишається незадовільним. Зокрема, потребує термінового законодавчого регулювання діяльність осіб, які не мають належної освіти і фахової підготовки. Саме така діяльність на ринку косметологічних послуг призводить до ризиків як клієнтів, так і самих тих, хто надає такі послуги. Правова незахищеність клієнтів і нерегульованість ринку косметологічних послуг сприяє не тільки порушенню прав споживачів таких послуг, а й поширенню різноманітних захворювань, у тому числі інфекційних, чим становить загрозу громадському здоров'ю.

Дослідження цієї проблеми активно займаються такі науковці, як Чеховська І. В., Білоусюк В. В., О. С. Кран, О. В. Посилкіної, О. Г. Башури, І. Г. Пересацько.

Чіткий перелік косметологічних послуг в українському законодавстві відсутній, власне, як і не визначена сама юридична природа

косметологічної послуги. Відсутніми є також і стандарти надання таких послуг. Натомість законодавство США (штати Канзас, Флоріда, Пенсільванія) містить чіткий перелік послуг, які може надавати косметолог, і санкції за порушення працівниками косметологічних салонів своїх професійних обов'язків [7].

Згідно з положенням закону про експертизу та реєстрацію косметологів та салонів краси штату Канзас будь-які послуги, що надаються в галузі косметології, потребують від косметолога спеціальної освіти та ліцензії. Щоб почати практикувати у сфері косметології, особі необхідно отримати ліцензію в акредитованому університеті або державній школі краси. Для закінчення цих шкіл зазвичай потрібно більше тисячі годин практики, а також іспит, який включає письмові та практичні частини, а також програми для підвищення освіти. Базові курси часто доповнюються навчанням у сфері естетики, а також в інших спеціалізованих галузях [6].

Ліцензія може бути спеціалізованою, у цьому випадку косметологи мають право надавати окремі послуги, які чітко визначені. Ліцензії не є універсальними і як такі вимагають, щоб якщо власник ліцензії побажав продовжити свою практику після виходу зі штату, у якому він кваліфікований для надання косметологічних послуг, він повинен передати свою ліцензію. Процес передачі ліцензії варіюється залежно від штатів і їхніх вимог, коли йдеться про освіту у сфері косметології. У деяких випадках особі необхідно тільки подати заяву, у той час, як в інших потрібно скласти додатковий іспит або реалізувати додаткові години на навчання [8].

Європейська школа під косметологією розуміє окрему науку, суміжну з медициною, фахівці якої повинні діяти в умовах співпраці з лікарями різних спеціальностей, у тому числі й дерматологами, але не бути лікарями. Основний напрям сучасної європейської косметології – це профілактика і корекція косметичних недоліків шкіри та її похідних [3].

Український ринок косметологічних послуг умовно поділяють на естетичні послуги, які салони краси можуть надавати без ліцензії, та медичні (косметичні, косметологічні), які можуть надаватися за наявності відповідної ліцензії. У зв'язку з цим за поділом послуг, які надаються у салонах краси, на естетичні і медичні (косметичні, косметологічні) варто керуватися Національним класифікатором видів економічної діяльності [4] і Державним класифікатором продукції та послуг [1].

Найбільш ризиковим в Україні є ринок естетичних послуг, оскільки така діяльність не підлягає ліцензуванню і, як правило, здійснюється суб'єктами, які провадять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню без відповідної освіти.

Варто зауважити, що, згідно з Довідником кваліфікаційних характеристик професій працівників, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29.03.2002 № 117 [2], серед професіоналів у сфері косметології професії «косметолог» немає. «Косметолог» вживається лише у словосполученні з «провізором». Нормативно закріплена така професія, як «провізор-косметолог».

Саме ж законодавство, яке регламентує порядок надання косметологічних послуг в Україні, не відповідає сучасним вимогам сфери косметології, оскільки затверджено було 1982 року і передбачає надання лікувально-діагностичних, консультативних послуг з питань захворювань шкіри та косметичних дефектів шкіри лікарем дерматовенерологом косметологічного кабінету і надання косметичних процедур лише медичною сестрою, яка має спеціальну підготовку з проведення косметичних процедур, перелік яких чітко визначений у наказі [5]. Отже, діяльність інших осіб на ринку косметологічних послуг є незаконною. Враховуючи те, що для надання косметологічних послуг потрібні різні знання щодо дії біологічних речовин (ін'єкцій) і правильне визначення спектру косметологічних процедур, залежно від стану здоров'я особи, особливих показників стану шкіри, алергічних реакцій тощо. Охоплюючи вищезазначене, послідовним видається висновок, що косметологічні послуги та допомогу населенню може надавати «провізор-косметолог» як особа, яка має диплом державного зразка та термін освіти не менше 5 років, яка розуміє, яким чином може вплинути певний препарат на індивідуальні характеристики зовнішності та здоров'я особи. Що стосується косметики, тобто особи, яка закінчила недовготривалі курси, що мають комерційну основу, то ця особа не може надавати косметологічні послуги та косметологічну допомогу населенню.

Отже, проведений аналіз міжнародного досвіду правового регулювання косметологічних послуг свідчить, що у переважній більшості країн є спеціальне законодавство, що регулює ринок косметичної продукції та діяльність косметологічних закладів. Обов'язковою вимогою до осіб, які надають косметологічні послуги, є наявність спеціальної освіти і ліцензії на конкретний вид косметологічних послуг. За порушення законодавства щодо надання косметологічних послуг передбачені конкретні санкції. З метою належного врегулювання косметологічної індустрії в Україні варто розробити спеціальне законодавство, спрямоване на регулювання ринку косметологічних послуг та прийняти державну програму, у якій визначити вимоги до виробництва, маркування, розподілу та продажу косметики. Також, затвердити єдині державні освітні стандарти підготовки кадрів для косметологічної сфери.

Список використаних джерел:

1. Державний класифікатор продукції та послуг ДК 016:2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v457a609-10>
2. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. ВИПУСК 78 Охорона здоров'я. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va117282-02>
3. Моніторинг ринку праці в галузі практичної косметології в Україні О. С. Кран, О. В. Посилкіна, О. Г. Башура, І. Г. Пересадько // *Управління, економіка та забезпечення якості в фармації*. 2009. № 3 (5). С. 50
4. Національний класифікатор видів економічної діяльності ДК 009:2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10>
5. О мерах по улучшению косметологической помощи населению : Приказ Министерства здравоохранения СССР : от 28.12.1982 № 1290. *Сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1290400-82>
6. Cosmetology Law Act of May 3, 1933 P.L. 242, No. 86, CL. 63. Commonwealth of Pennsylvania State Board of Cosmetology Printed in February 2015. URL: <https://www.dos.pa.gov/ProfessionalLicensing/BoardsCommissions/Cosmetology/Documents/Board%20Documents/COSMETOLOGY%20LAW.pdf>
7. Statutes and Regulations relating to Cosmetology, Nail Technology, Esthetics, and Electrology. Laws Relating to the Examination and Registration of Cosmetologists and Beauty Shops. URL: <http://www.kansas.gov/kboc/StatsandRegs.htm#65-1901>
8. The Bad Side of Being a Cosmetologist by Karen Farnen. URL: <https://work.chron.com/bad-side-being-cosmetologist-22510.html>

НАПРЯМ 4. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Близнюк Т. В.

*студентка Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

Роженюк О. О.

*старший викладач кафедри господарського права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ МАРКЕТИНГОВОГО ДОГОВОРУ В ІННОВАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Кожному підприємству для ефективної діяльності, досягнення високих результатів необхідна інформація про попит споживачів, їх вподобання та конкурентів, які пропонують свої послуги на ринку. Саме ці дані можна отримати, здійснивши маркетингові дослідження. На сьогодні маркетингова сфера є дуже популярною та цінною, тому дослідження її є актуальним питанням.

Серед вчених, що досліджували дану сферу відносин є П. Березівський, А. Вовчак, В. Збарський, В. Котков, С. Захарін, П. Саблук, Д. Олійник, Г. Черевко, М. Шульський, В. Юрчишин та інші. Вони внесли значний вклад в розвиток дослідження сфери маркетингу, проте враховуючи її актуальність, дослідження потрібно продовжувати і надалі.

Ч.1 ст.1 Закону України «Про інноваційну діяльність» визначено, що інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [1].

Однією з ознак інноваційної діяльності є висока ризиковість, яка виявляється в тому числі і в складності прийняття рішень з різноманітних питань, що відносяться до інноваційного процесу. За сьогоденних ринкових умов існує безліч джерел отримання інформації, і для прийому вирішень необхідно їх правильна інтерпретація. Інформація, що представляє особливу цінність в сучасній ринковій економіці, виступає основним об'єктом маркетингових договорів [2].

Основним завданням маркетингу є підвищення ефективності діяльності підприємств, що є досить важливим аспектом для усіх сфер,

а особливо для сфери інновацій, яка на сьогоднішній день є новою, проте, такою, що досить швидко розвивається.

Ми розділяємо думку В. Шульги щодо визначення поняття маркетинг, яке вона розуміє як діяльність, спрямовану на досягнення цілей підприємств, установ, організацій шляхом формування попиту та максимального задоволення потреб споживачів [3, с. 269].

Проте, потрібно зазначити, що це поняття закріплене також на законодавчому рівні у пп. 14.1.108 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України як маркетингові послуги (маркетинг) – послуги, що забезпечують функціонування діяльності платника податків у сфері вивчення ринку, стимулювання збуту продукції (робіт, послуг), політики цін, організації та управлінні руху продукції (робіт, послуг) до споживача та післяпродажного обслуговування споживача в межах господарської діяльності такого платника податків [4].

На сьогоднішній день визначення «маркетинговий договір» не знаходить закріплення на законодавчому рівні, що, на нашу думку, є прогалиною у національному праві. Втім, маркетинговий договір підпадає під загальне визначення договору щодо надання послуг, яке закріплене у Цивільному кодексі України, а саме ч.1 ст. 901 ЦКУ визначає договір про надання послуг як договір, в якому одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором [5]. Виходячи з даного положення, можна дати таке визначення: маркетинговий договір – це договір, в якому одна сторона зобов'язується протягом певного терміну надати маркетингові послуги іншій стороні, яка в свою чергу зобов'язується оплатити такі послуги.

Предметом маркетингового договору є проведення дослідження ринку і здійснення на основі інформації, отриманої в результаті таких практичних досліджень консультації клієнтів щодо подальшого використання у своїй діяльності, у тому числі підвищення попиту на інноваційну продукцію, підвищення якості продукції тощо.

Для того, щоб договір вважався укладеним, обидві сторони повинні визначити та узгодити його істотні умови. Саме маркетинговий договір в інноваційній сфері, на нашу думку, має такі істотні умови:

1) предмет – проведення маркетингових досліджень інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, висновки і рекомендації для замовника;

2) технічне завдання, погоджене із замовником;

3) термін проведення робіт;

Дана умова має свою особливість, яка полягає в тому, що маркетинг в інноваційній сфері має досить мінливий та швидкоплинний характер. Відповідні вимоги до підприємств, які можуть привести його до успіху сьогодні, через місяць можуть бути уже неактуальні, що дуже важливо для інновацій, тому термін проведення робіт і визначається істотною умовою такого договору.

4) ціна за виконану роботу.

Варто зазначити, що маркетингові договори повинні супроводжувати інновацію на всіх стадіях створення та застосування. Така необхідність зумовлена тим, що під час дослідження інновації та проведення експериментів над нею, вона не повинна втратити своєї актуальності, і з виходом на ринок, дана інновація повинна бути затребувана.

Отже, виходячи з вище описаного, можна зробити висновок, що маркетингові договори відіграють важливу роль в здійсненні інноваційного процесу. Маркетингові договори в інноваційному процесі мають свої особливості та істотні умови, за яких вони вважаються укладеними. Дослідження вченими цього питання повинні продовжуватись, адже актуальність даної теми не дозволяє залишати її без уваги сьогодні.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07. 2002. № 40-IV. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>
2. Шапошник А. О. Правові аспекти маркетингового договору в інноваційній сфері. Теорія та практика сучасної юриспруденції : матеріали XXVI наук.-практ. конф., м. Харків, 20 груд. 2020 р. С. 269–270.
3. В. Шульга. Головні аспекти договорів у сфері маркетингу, реклами, медіа. Юридична газета. 2020. Випуск №7.
4. Податковий кодекс України від 02.10.2010. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Козін О. В.

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня групи ПБі-18-1
Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України
Науковий керівник: **Боднарчук О. І.**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права та процесу
Університету державної фіскальної служби України*

ЕЛЕКТРОННА ТОРГІВЛЯ ЯК ОДНА ІЗ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ТОРГІВЛІ, ЇЇ ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Наш час характеризується досить швидким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та формуванням інформаційного суспільства. В економічному середовищі одним із засобів здійснення та підтримки процесів інформатизації є електронна комерція. Саме вона дає можливість максимально ефективно здійснювати комерційні операції, швидко реагувати на зміни ринків товарів та послуг, розширювати сферу впливу господарюючих суб'єктів та посилювати їх конкурентоспроможність.

Адже, електронна комерція розглядається як одна із сучасних форм здійснення господарської діяльності, головною особливістю якої є використання інформаційних систем та комп'ютерних мереж, зокрема мережі Інтернет. Якщо враховувати розвиток електронної комерції в Україні, то варто вказати, що питанням правового регулювання сфери електронної комерції та документообігу приділено досить мало уваги [1, с. 283].

Правове регулювання електронної торгівлі в Україні здійснюється Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, Законами України: «Про електронну комерцію», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про банки і банківську діяльність», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про страхування», «Про рекламу», «Про захист прав споживачів», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про телекомунікації», «Про захист персональних даних» тощо [2].

В сучасних умовах господарювання електронна торгівля набуває все більше перспективності та прибутковості. Ця діяльність, як і будь-яка, має свої переваги та недоліки, проте досить доцільно їх було б розглянути за групами, зокрема залежно від суб'єктів. Наприклад, якщо брати до уваги споживачів, то для них існують наступні переваги існування електронної торгівлі: нижчі ціни порівнюючи із офлайн магазинами; постійний доступ до інформації про товари чи послуги здебільшого

цілодобово та без вихідних; можливість обмінюватися відгуками про придбані товари; можливість конфіденційного здійснення покупок; можливість швидкого порівняння товарів, послуг, їх характеристик та цін; більший асортимент порівняно із офлайн магазинами тощо [3].

Якщо говорити про недоліки, то варто відзначити, що при здійсненні інтернет-покупок споживачів досить часто можуть обдурити шляхом попередньої оплати покупки, вони не мають змоги перевірити якість товару чи придбаної послуги; можливість повернення товарів існує, проте має досить складний механізм; інтернет-магазини не охоплюють частину населення, які не мають доступу до інтернету; незручність доставки товарів; заплутаність при здійсненні інтернет-покупок; передача власної контактної інформації, тощо [4, с. 19].

Якщо ж дивитися зі сторони виробників та господарюючих суб'єктів, які реалізують товари онлайн, то варто було б вказати про такі переваги: зменшення обсягу витрат, зокрема на рекламу, приміщення, обладнання; рівність умов доступу до ринку як великих, так і невеликих підприємств; можливість роботи в режимі інтерактивного спілкування із споживачем та цілодобового доступу; відсутність географічних обмежень, тощо.

Відповідно, серед недоліків для продавців можна виділити:

- необхідність забезпечення потужної технологічної основи для функціонування онлайн-торгівлі;

- необхідність залучення спеціалістів, що будуть здійснювати обслуговування сайту, оновлювати контент;

- упускається можливість психологічного впливу на клієнтів, який можливий при офлайн-торгівлі;

- складність організації діяльності та розробки онлайн-вітрини, невизначеність та складність організації бухгалтерського обліку, внутрішнього контролю, переорієнтація інформаційних потоків із традиційних паперових носіїв у електронну форму, що за умов невідомості працівників може ускладнити прийняття управлінських рішень;

- погана обізнаність працівників із сучасними інформаційними технологіями та системами, а висококваліфіковані кадри зазвичай вимагають значних витрат на оплату праці; залучення не всіх верств населення через неоднаковий доступ до мережі [3].

Також важливим аспектом існування інтернет-торгівлі є ухилення від оподаткування чи незаконна мінімізація сплати податків, різного роду шахрайства та зловживання. Останнім часом існує досить велика кількість інтернет-магазинів, які не сплачують податки і працюють в обхід законів. Це є досить вагомою проблемою, з якою наша держава намагається боротися.

Зокрема, податкова служба співпрацюючи із товариствами, які займаються доставкою, може знайти осіб, які здійснюють господарську діяльність без реєстрації.

Отже, із зазначеного вище можна зробити висновок, що в наш час електронна комерція відіграє важливу роль у житті суспільства, адже інформаційні технології значно полегшують здійснення багатьох процесів. Як і в будь-якій діяльності, в електронній торгівлі є свої плюси та мінуси, проте якщо держава буде приділяти багато уваги для її регулювання, то в майбутньому інформаційна сфера буде однією із потрібніших та найбільш застосовуваних.

Список використаних джерел:

1. Товкун Л. В., Федоровська М. А. Актуальні питання правового регулювання електронної комерції в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 282–286.

2. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/card/675-19> (дата звернення: 20.11.2021).

3. Патраманська Л. Ю. Електронна комерція: переваги та недоліки. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2015/32.pdf (дата звернення: 20.11.2021).

4. Ховрак І. В. Електронна комерція в Україні: переваги та недоліки. *Економіка, фінанси, право*. 2013. № 4. С. 16–20.

Ясковець О. В.

студентка 4 курсу групи ПБі-18-1

Державного податкового університету

Науковий керівник: Боднарчук О. І.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри господарського права та процесу

Державного податкового університету

ПРИРОДНІ МОНОПОЛІЇ: СУЧАСНИЙ СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Необхідність функціонування природних монополій як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках спричинена стрімкими

темпами світової глобалізації та жорсткою конкуренцією на світовому ринку

Дослідженням природних монополій займалось багато вчених, тому і самого визначення понять щодо важливості даного інституту в умовах функціонування державного сектору є безліч.

Як зазначає Джозеф Стігліц: «Природна монополія – невід’ємна складова державного регулювання», свою позицію він пояснює тим, що на його думку, громадські суспільні товари, які створюються в межах природних монополій, не змогли б створюватись у конкурентному середовищі, оскільки бізнес неспроможний забезпечити достатню кількість цих товарів зі збереженням значної корисності для споживача [1, с. 120].

На думку Т. ді Лоренцо : «Природна монополія є суб’єктом державного сектору, що створений шляхом змови чиновників з певними бізнесменами» [2].

За О. Трохимцем: «Природна монополія – це так званий формат господарювання в базових галузях національної економіки, що має унікальні економіко-технічні й технологічні елементи, які не можуть відтворити інші суб’єкти ринку» [3, с. 71].

Але, О. Савко розглядає природну монополію як «суб’єкт господарювання, діяльність якого підлягає державному регулюванню у зв’язку з виробництвом чи наданням суспільно важливих товарів та послуг в умовах небажаної конкуренції або її відсутності» [4, с. 161].

Проаналізувавши думки науковців, можна зробити висновок, що природна монополія – це невід’ємний суб’єкт господарювання, в результаті діяльності якого створюються різні продукти та послуги для суспільства, який має особливе положення та можливості функціонування якого обмежені державним регулятором ринку.

Щодо правового закріплення даного поняття, то за статтею 28 Господарського кодексу України [5]: «Природною монополією є стан товарного ринку, за якого задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв’язку з істотним зменшенням витрат виробництва на одиницю продукції в міру збільшення обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб’єктами господарювання, не можуть бути замінені у споживанні іншими, у зв’язку з чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на такі товари, ніж попит на інші товари (послуги)».

Регулювання діяльності суб’єктів господарювання різних форм власності, які виробляють чи реалізують товари на ринку природної монополії (суб’єктів природної монополії), здійснюється відповідно до законодавства, оскільки державою не дозволені конкурентні відносини там, де діє природна монополія. Тобто, існування природних монополій

зумовлено, з одного боку, економічними факторами, а з іншого – наявністю законодавчо регламентованої державної політики, спрямованої на збереження монопольного становища на певних ринках з огляду на суспільні потреби [6, с. 26].

В Україні регулювання діяльності суб'єктів природної монополії здійснюється: Конституцією України, Господарським кодексом України, Повітряним кодексом України, Кодексом торговельного мореплавства України, Законами України: «Про природні монополії», «Про захист економічної конкуренції», «Про трубопровідний транспорт», «Про залізничний транспорт» та іншими нормативно-правовими актами.

Зокрема, головними ознаками природної монополії в економічному аспекті аспекті є:

- 1) наявність високої ефективності задоволення попиту на ринку,
- 2) неможливість заміни у споживанні вироблених товарів (послуг),
- 3) незначний рівень впливу ціни на попит;
- 4) особливості в технологічному виробництві, що полягають в істотному зменшенні витрат виробництва на одиницю товару,
- 5) наявність особливого суспільного інтересу, внаслідок якого державні органи можуть надати особливий статус суб'єктам природних монополій [7].

Статусу суб'єкта природної монополії постачальник товарів чи послуг набуває після його внесення до Зведеного переліку суб'єктів природних монополій затвердженого Розпорядженням Антимонопольного комітету України від 28 листопада 2012 року та після отримання ліцензії [8].

Також слід звернути увагу на те, що відповідно до Закону України «Про природні монополії» суб'єктами природної монополії можуть виступати виключно юридичні особи будь-якої форми власності [9].

З моменту отримання правового статусу суб'єкта природних монополій, ці суб'єкти зобов'язуються виконувати різного роду зобов'язання, серед яких: дотримуватися встановленого порядку ціноутворення, відповідати встановленим виробничим стандартам, створювати товар належної якості, вести окремий бухгалтерський облік, забезпечувати на рівних умовах реалізацію вироблених ними товарів споживачам, не встановлювати перешкод для реалізації угод між виробниками, що працюють на суміжних ринках, та споживачами, безоплатне та вчасне надання органам, які регулюють їх діяльність, запитуваної необхідної інформації, і при необхідності доступу до приміщень, земельних ділянок та документів, заборона на вчинення дій, що можуть привести до порушення процедури виробництва товарів, або до заміни їх іншими товарами, що не однакові за споживчими характеристиками тощо [9].

Варто зазначити, що законодавство, регулюючи питання природних монополій, поширюється не на всі сфери господарської діяльності, а лише на вичерпний перелік, що міститься в статті 5 Закону України «Про природні монополії» [9], серед них: транспортування нафти, нафтопродуктів, транспортування і розподіл природного і нафтового газу трубопроводами; передача електроенергії і її розподіл, користування залізничними коліями, диспетчерськими службами, вокзалами та іншими об'єктами інфраструктури, що забезпечують рух залізничного транспорту загального користування, тощо.

Загалом, в структурі природних монополій централізоване водопостачання та транспортування теплової енергії займають найбільший відсоток серед інших суб'єктів, приблизно 96 %, інші 4 % припадають на: сферу повітряного транспорту, сферу залізничного транспорту, спеціалізовані послуги морських портів, передачу та розподіл електроенергії, транспортування газу (природного, метану), розподіл природного газу та газу вугільних родовищ, зберігання природного газу, метану, вугільних родовищ, транспортування нафти тощо [10].

На думку науковців та експертів існуюча в Україні система нормативно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій має деякі недоліки та потребує реформування.

Так, наприклад, міжнародні експерти наголошують на необхідності звернення до світового досвіду в розв'язанні проблеми, що стосується приватизації державних монополій, вони вважають що державне регулювання державних та комунальних підприємств в умовах української економіки є неефективним, особливо у сфері формування тарифної політики, оскільки на практиці часто приймаються політичні рішення, які не мають на меті досягнути ефективності діяльності підприємств та забезпечити соціальну ефективність.

Вітчизняні науковці наполягають на необхідності вдосконалення нормативної бази, вони рекомендують більш детально уточнити сфери застосування Закону України «Про природні монополії», оптимізувати параметри, що стосуються регулювання діяльності компаній, прийняти спеціальні галузеві закони, що регламентували б процес регулювання на відповідних товарних ринках [11, с. 9].

Отже, із зазначеного вище можна зробити висновок, що вироблені суспільними підприємствами продукти та послуги займають важливе місце і є стратегічно важливими для розвитку економіки, а переймання досвіду економічно стабільних країн посприє ефективному стимулюванню конкурентних засад в окремих їх сегментах, реформуванню законодавства та забезпеченню прозорості відносин між суб'єктами природних монополій і державою.

Список використаних джерел:

1. Стигліц Дж. Ю. Економіка державного сектору. М.: МГУ: ИНФРА-М, 1997. 720 с.
2. Thomas DiLorenzo. The Myth of Natural Monopoly. The Review of Austrian Economics. 1996. Vol. 9, № 2. С. 43–58.
3. Трохимець О. І. Державне регулювання ринку соціально-орієнтованих товарів та послуг в Україні. дис. док. екон. наук: 8.00.03. Запоріжжя.: КПУ, 2016. 517 с.
4. Савко О. Я. Дослідження умов функціонування природних монополій. *Серія : Економіка і управління*. 2019. Т. 30(69), № 2. С. 160–163.
5. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/main/436-15> (дата звернення: 20.11.2021).
6. Раїмов Р. І. Адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сферах енергетики та комунальних послуг : дисертація. Суми, 2020. 235 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/77998> (дата звернення: 20.11.2021).
7. Орлова О. І. Правові засади функціонування суб'єктів природних монополій : *наукова стаття*. Ужгород, 2021. С. 99–105.
8. Порядок складання та ведення зведеного переліку суб'єктів природних монополій : розпорядженням Антимонопольного комітету України від 28.11.2012 № 874-р. URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2119-12#Text> (дата звернення: 20.11.2021).
9. Про природні монополії: Закон України від 20 квітня 2000 року № 1682-III. URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-14#Text> (дата звернення: 20.11.2021).
10. Шапуров О. О. Сучасний стан природний монополій: категоріальний фінансовий аспект : наукова публікація. 2020. № 4. 11 с.
11. Базилевич В. Д., Філюк Г. М. Природні монополії: монографія. Київ : Знання. 2006. 367 с.

НАПРЯМ 5. ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Анісімова А. О.

*аспірантка кафедри державно-правових
та галузевих правових дисциплін
Київського університету права Національної академії наук України*

ЩОДО РОЗМІРУ ГРОШОВОЇ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ЖИТЛО, ЗРУЙНОВАНЕ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Упродовж останніх років в Україні спостерігається стрімке збільшення надзвичайних ситуацій різних джерел походження, що призводять до порушення нормальних умов життєдіяльності населення не лише окремої території, а й всієї країни в цілому. Дуже часто надзвичайні ситуації призводять, поряд із втратою життя та погіршення здоров'я, й до матеріальних збитків, найчастіше пов'язаних із втратою житла.

Так, наприклад, 28 серпня 2019 р. у місті Дрогобич Львівської області сталося раптове руйнування багатоповерхового будинку, внаслідок чого мешканці 59 квартир втратили своє житло. Станом на 28 серпня 2020 р., усім мешканцям будинку, які внаслідок обвалу одного з його під'їздів втратили своє житло, придбано нові помешкання за рахунок коштів Державного резервного фонду [1].

Однак, особливо на фоні наведеного прикладу, набагато складнішою залишається ситуація з постраждалими, житло яких зруйновано під час збройного конфлікту на Сході України, із початку якого було пошкоджено або зруйновано понад 55 тисяч житлових будинків [2, с. 87].

Ще на початку 2015 р. бойові дії в Донецькій та Луганській областях було офіційно визнано надзвичайною ситуацією соціального та воєнного характеру [3], що за своїми наслідками (кількість загиблих і постраждалих, рівень збитків) набула державного рівня. Згідно із законодавством України, а саме Кодексом цивільного захисту України (далі – КЦЗ України), забезпечення житлом або виплата грошової компенсації за житло, яке стало непридатним для проживання внаслідок надзвичайної ситуації, є заходами соціального захисту постраждалих (ст. 84 КЦЗ України) та функцією держави, що спрямована на захист

від надзвичайних ситуацій, зокрема ліквідацію їх наслідків та надання допомоги постраждалим (ст. 4 КЦЗ України) [4].

Однак, за майже вісім років воєнних дій на Сході України грошову компенсацію за зруйноване житло, відповідно до КЦЗ України, отримали лише мешканці м. Лисичанська Луганської області, які втратили своє житло внаслідок обстрілів. Так, постраждали власники 89 квартир отримали грошову компенсацію за своє зруйноване житло, а інші мешканці цього будинку, які проживали у квартирах комунальної форми власності, були забезпечені житлом [5].

Серед правозахисників та представників органів державної влади лунають різні точки зору щодо причин, із яких практика місцевої влади м. Лисичанська не набула системного характеру. Прогалина в чинному законодавстві, тобто відсутність спеціального нормативно-правового акту, який би детально врегулював ці питання, стала однією з найпоширеніших точок зору [6].

На початку вересня 2020 р., шляхом внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2013 р. № 947, було затверджено Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації (далі – Постанова КМУ № 767) [7], якою впорядковано механізм використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації.

Реалізація запровадженого Постановою КМУ № 767 механізму компенсації почалась ще в 2020 році. Станом на вересень 2021 року, виплати компенсації в розмірі, що не перевищує 300 тисяч гривень, вже призначено 240 постраждалим особам [8]. Очікується, що в 2021 р. таку компенсацію отримають ще приблизно 300 власників втраченого житла [9].

Одним із питань, що заслуговує окремої уваги та викликає певну стурбованість, є саме розмір такої грошової компенсації. Згідно Постанови КМУ № 767 розмір грошової компенсації за зруйноване житло визначається за показниками опосередкованої вартості спорудження житла у регіонах України відповідно до місцезнаходження такого зруйнованого будинку (квартири), але не може бути більше ніж 300 тисяч гривень (п. 32) [7].

З нашої точки зору, це положення Постанови № 767 є таким, що потребує доопрацювання з наступних причин.

По-перше, обмеження суми грошової компенсації за зруйноване житло йде всупереч ч. 10 ст. 86 КЦЗ України [4], де ніяких обмежень щодо граничної суми грошової компенсації за втрачене житло не встановлюється.

По-друге, згідно п. 19 Постанови КМУ № 767 отримання навіть такої суми грошової компенсації стає можливим лише після реєстрації факту припинення права власності на своє зруйноване житло [7]. Отже, постраждала особа (власник) втрачає своє право власності на житло, а замість цього отримує грошові кошти у розмірі, недостатньому для придбання або будівництва нового.

До того ж, якщо виходи із середньорічних показників опосередкованої вартості спорудження житла в Донецькій та Луганській областях, наприклад, на 2020 рік, визначених Міністерством розвитку громад та територій [10], то постраждалі, що втратили своє житло в результаті збройного конфлікту, могли б розраховувати на грошову виплату в розмірі 14 322 тисяч гривень (Донецька область) та 13 080 тисяч гривень (Луганська область) за 1 кв. м. втраченого житла. Це дало б змогу родині, за рахунок отриманих коштів, придбати житло або побудувати будинок такої ж самої площі як втрачене. Але встановлене Постановою КМУ № 767 обмеження суми такої виплати (300 тисяч гривень) фактично унеможливує отримання грошової компенсації за більш ніж 20 кв. м. (Донецька область) та 23 кв. м. (Луганська область). Отриманих коштів, особливо беручи до уваги динаміку цін на житло та будівельні матеріали, явно не вистачить на придбання або будівництво житла такої ж площі, як було втрачене. Отже, це взагалі ставить під сумнів виконання головної функції такої грошової компенсації – забезпечення житлом постраждалого населення.

Підсумовуючи варто зазначити, що положення Постанови КМУ № 947 в редакції Постанови КМУ № 767, як підзаконно-правового акту, не повинні суперечити положенням закону, а саме КЦЗ України, на виконання якого її було прийнято (ч. 3 ст. 89 КЦЗ України). Тому вирішення питання вбачається можливим шляхом приведення положень Постанови КМУ № 947 у відповідність до КЦЗ України.

Крім цього, є доцільним запровадження альтернативних можливостей щодо вирішення житлових питань населення, чие житло було пошкоджено або зруйновано внаслідок збройного конфлікту. Так, наприклад, забезпечення житлом (будівництво або закупівля житлових будинків (квартир) для для цієї категорії постраждалих) або надання грошової допомоги (компенсації) у розмірі, достатньому для відновлення або будівництва житла за своїм попереднім місцем проживання (коли це можливо з точки зору безпеки у населеному пункті), могли б стати

такими альтернативними можливостями для постраждалого від збройного конфлікту населення.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Дрогобицької міської ради. Трагедія Грушевського 101/1: рік потому. Офіційний сайт. URL: <https://drohobych-rada.gov.ua/трагедія-грушевського-101-1-рік-потому/>

2. Огляд гуманітарних потреб в Україні (2021). URL: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/hno_2021-eng_-_2021-02-09.pdf

3. Про встановлення режимів підвищеної готовності та надзвичайної ситуації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 січня 2015 р. № 47-р. *Урядовий кур'єр*. 2015. 28 січня. С. 12.

4. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 89. Ст. 3589.

5. Офіційний сайт Лисичанської міської ради. Відновлення Луганщини. URL: <http://lis.gov.ua/vosstanovlenie-luganshchiny/16216-eshe-dvum-zhitelyam-doma-17-vruchili-ordera-na-poluchenie-kvartir-2.html>

6. Офіційний сайт Верховного Суду України. З проблемою компенсації за житло, зруйноване внаслідок збройного конфлікту, судова система лишилася наодинці. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/753159/>

7. Питання виплати грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2020 року № 767. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/767-2020-%D0%BF#Text>

8. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Результати перевірки щодо забезпечення Донецькою ОДА права постраждалих осіб на отримання грошової компенсації за зруйноване житло. URL: <https://ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/organami-vladi-prava-postrazhdalix-os%D1%96b-na-otrimannya-groshovo%D1%97-kompensacz%D1%96%D1%97-za-zrujnovane-zhitlo/>

9. В Україні планують завершити виплати компенсацій за зруйноване житло до 2023 року. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3253053-v-ukraini-planuut-zaversiti-viplati-kompensacij-za-zrujnovane-zitlo-do-2023-roku.html>

10. Про прогностичні середньорічні показники опосередкованої вартості спорудження житла за регіонами України на 2020 рік: Наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 2 грудня 2019 р. № 287. URL: <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/Nakaz-287.pdf>

Прогонюк Л. Ю.

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри публічного управління та адміністрування і
міжнародної економіки та туризму*

Миколаївського національного аграрного університету

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Пандемія коронавірусу (COVID-19) завдала глобальних змін у соціально-трудої сфері шляхом трансформування зайнятості. Піддалися модифікації традиційні форми зайнятості і виникли абсолютно нові гнучкі (нестандартні) її форми. Пандемія і карантинні обмеження викликали необхідність людей працювати віддалено, тому активно розвивається дистанційна та надомна праця, і так званий фріланс. Однак останній перебуває в тіньовому полі законодавства, оскільки робота на дому є під законодавчим захистом приватності особи і не піддається державному контролю. В чинному законодавстві дається роз'яснення лише щодо надомної праці, та, донедавна, щодо дистанційної роботи. Тому, є необхідність розглянути актуальні на сьогодні питання щодо правового регулювання дистанційної роботи в Україні.

Слід відмітити, питання дистанційної зайнятості піддавалося вивченню вченими-економістами: І. Бондар, Т. Буроменко, О. Волкова, А. Колота та ін. Українська спільноті таких вчених, як Н. Б. Болотіна, В. С. Венедіктов, Л. П. Гаращенко, В. В. Жернаков, М. І. Іншин, І. Я. Кисельов, В. П. Кохан, П. Д. Пилипенко, М. А. Шабанова, О. М. Ярошенко та ін. висвітлювали цю проблему у своїх працях.

Донедавна правове регулювання в Україні стосувалося лише «надомної праці», що за змістом цього поняття обмежує правозастосування місцем проживання працівника. Конвенцією Міжнародної організації праці від 20.06.1996 р. № 177 термін «надомна праця» визначається як робота, яку особа виконує за місцем її проживання або в інших приміщеннях за її вибором, але не у виробничих приміщеннях роботодавця, за винагороду, з метою виробництва товарів або послуг згідно із вказівками роботодавця [1]. Щодо дистанційної роботи, то цілком очевидно, що ця робота дистанційована від офісу та колективу колег, тоді, як надомна – в межах чітко окресленої локації, вдома. І. Кисельов під терміном «дистанційна праця» розумів різновид трудової діяльності, який виконується в місті, віддаленому від центральної офісу, що виключає можливість спілкування працівника з керівництвом та співпрацівниками [2, с. 123]. На законодавчому рівні вперше дистанційну роботу було врегульовано на початку карантину в Кодексі

законів про працю України, а саме, було внесено зміни до поняття трудового договору, закріплено поняття дистанційної (надомної) роботи та гнучкого режиму робочого часу [3]. Таким чином, під дистанційною (надомною) роботою законодавець розуміє переважно тимчасове явище, яке відбувається у зв'язку з поширенням саме коронавірусної хвороби та являє собою вимушену роботу вдома через неможливість дістатися до робочого місця (транспортні проблеми), закриття окремих підприємств, установ, організацій для відвідувачів, вимушену самоізоляцію працівників через побоювання за своє здоров'я або реальне тривале погіршення здоров'я тощо в період епідемії.

Слід відмітити, Законом України № 540 від 30 березня 2020 року, дистанційна робота була визнана законодавцем формою організації праці, а не окремим видом діяльності з власним характером праці, чим порушується принцип єдності й диференціації правового регулювання трудових відносин. Відсутні закріплені правила щодо специфіки укладенні трудового договору з дистанційним працівником (окрім обов'язкової письмової форми), умов та охорони праці й тому подібне. Так, відповідно Закону України «Про охорону праці» [4] при виконанні роботи за трудовим договором про дистанційну роботу працівник самостійно забезпечує небезпечність свого робочого місця чим, по суті, звужено обсяг мінімальних трудових стандартів для цієї категорії працівників. Адже, саме Кодексом законів про працю України визначено, що роботодавець зобов'язаний забезпечити працівникам безпечні та нешкідливі умови праці. Основною умовою дистанційної роботи є наявність технічних можливостей її виконувати. У тих випадках, коли роботодавець не може встановити належні умови для виконання роботи дистанційно або немає технічної можливості її виконувати, тоді така робота не може бути запропонована працівнику. У разі запровадження дистанційної роботи необхідно зумовити на чітких знаряддях і засобах праці особа виконуватиме роботу. Це можуть бути як засоби власне працівника, так і роботодавця, або куплені за рахунок коштів роботодавця.

Крім того, не менш обурливим є в Законі № 540 положення щодо вилучення з поняття трудового договору вказівки про правила внутрішнього трудового розпорядку (разом із тим, дистанційний працівник ним взагалі не підпорядковується). Таке антисоціальне положення дає право роботодавцю самостійно змінювати істотні умови праці, без згоди дистанційного працівника. Тим самим, нівелювати як колективні, так і індивідуальні права та інтереси працівника. Здається, обраний законодавцем підхід для регулювання дистанційної роботи за своїм характером переважно цивілістичний, та в певній мірі дає право роботодавцю встановлювати дисциплінарний та організаційний диктат.

Згодом 4 лютого 2021 р. Верховною Радою України було прийнято Закон № 1213-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» [5], мета якого вдосконалення правових відносин у сфері регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу. Відповідні зміни було внесено до Кодексу законів про працю України та до Закону України «Про охорону праці», зокрема Кодекс було доповнено статтями 60-1 «Надомна робота» та 60-2 «Дистанційна робота», а також внесено зміни до ст. 20 «Гнучкий режим робочого часу».

Все ж таки, позитивними аспектами Закону є відокремлення «надомної роботи» і «дистанційної роботи» як самостійних форм праці і надання визначення цим правовим поняттям. А також для врегулювання правовідносин між працівником і роботодавцем щодо запровадження нововведень, запропоновано законодавцем у липні місяці 2021 року Типову форму двох окремих самостійних договорів про надомну та дистанційну роботу [6]. Разом з тим, вважаємо за необхідним роботодавцям в межах своїх внутрішніх організаційних повноважень розробити локальні акти регулювання питання дистанційної роботи, наприклад, Положення про дистанційну роботу. В даному акті більш детально врегулювати питання: захист конфіденційної інформації (комерційної таємниці); безпека працівника та ввіреного йому обладнання (шкідливе випромінювання, втручання дітей, домашніх тварин, сторонніх осіб); облік робочого часу та часу відпочинку працівника: питання дисциплінарної та матеріальної відповідальності (наприклад, застосування заходів дисциплінарної відповідальності за прогул); засоби комунікації з роботодавцем, звіти по роботі, строки виконання; процедури ознайомлення з документами; багато інших важливих аспектів.

Підводячи підсумок викладеному, слід констатувати, що дистанційна робота працівників є надзвичайно потрібною формою трудових відносин в умовах ринкової економіки. Вона передбачає переваги для роботодавця в економії коштів на створення нових робочих місць, для працівника економія коштів на дорогу, одягу, харчування, більше часу на спілкування з сім'єю, з'явилася можливість самореалізації, пошуку нових професій, проходження вебінарів, курсів, марафонів, гнучкий робочий час, постійний доступ до робочого обладнання. Водночас така робота є причиною послаблення соціального захисту працівників, часті призводить до можливого пригноблення стосовно заробітної плати, кар'єрного зростання, нестабільності їх положення. Певні негативні ознаки виникають і для роботодавців: погіршується професійна

підготовка працівників, що може призвести до зниження якості продукції та послуг, додаткові ускладнення в управлінні тощо.

Даний вид зайнятості потребує подальшого законодавчого врегулювання. Потрібно забезпечити належні умови захисту прав та свобод сторін віддалених правовідносин шляхом оперативного реагування законодавців на потреби сучасних ринкових відносин, що зростають, та виклики епідемічного або надзвичайного характеру.

Список використаних джерел:

1. Конвенція МОП № 177 про надомну працю 1996 р. Конвенції та рекомендації : ухв. Міжнародною організацією праці. 1965–1999. Женева : Міжнародне бюро праці, 999. Т. II. С. 1477–1480.

2. Киселев И.Я. Сравнительное трудовое право : учебник для ВУЗов. Москва : Велби : Проспект, 2005. 360 с.

3. Новіков Д.О., Лук'янчиков О.М. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 30.03.2020 р. № 540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20>.

4. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 року № 2694 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу : Закон України від 04.02.2021 р. № 1213-IX. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69838.

6. Про затвердження типових форм трудових договорів про надомну та дистанційну роботу : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України 05.05.2021 № 913-21 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0886-21#n16>

НАПРЯМ 6. ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО, АГРАРНЕ ПРАВО

Малолітнева В. К.

*доктор юридичних наук,
учений секретар*

*Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Макутова Національної академії наук України»*

Гурова А. М.

*кандидат юридичних наук,
науковий співробітник*

*Інституту держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України*

РОЛЬ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗОНДУВАННЯ ЗЕМЛІ У ЗДІЙСНЕННІ МОНІТОРИНГУ СТАНУ ЗБЕРЕЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Ключовим аспектом у процесах охорони об'єктів культурної спадщини виступає проведення моніторингу стану їх збереження. Відповідно до Порядку обліку об'єктів культурної спадщини, затвердженого Наказом Міністерства культури України (далі – Мінкульт) від 11.03.2013 р. № 158, передбачено проведення моніторингу стану збереження об'єктів культурної спадщини, що визначається як комплекс організаційних та інших засобів, які забезпечують систематичне спостереження за станом об'єкта культурної спадщини шляхом збору, обробки та аналізу інформації про стан об'єкта культурної спадщини і території, що охороняється, та тенденції розвитку природних, техногенних та суспільних процесів, що можуть на нього вплинути. Система моніторингу включає постійний, періодичний моніторинг та проведення досліджень.

Зосередимо увагу на періодичному моніторингу, який полягає у зборі, обробці та аналізі інформації про об'єкт культурної спадщини протягом окремих відрізків часу. Згідно з даним Наказом цей вид моніторингу проводиться районними державними адміністраціями, виконавчими органами сільської, селищної, міської ради не рідше ніж раз на п'ять років або іншими органами охорони культурної спадщини за потребою.

Як правило, візуальне обстеження здійснюється шляхом простого виходу на місце, де знаходиться пам'ятка. Такий спосіб обстеження може бути доцільним, коли доступ до пам'ятки не ускладнено, сама пам'ятка незначних розмірів тощо. Однак, є великі за розмірами пам'ятки (наприклад, такі археологічні пам'ятки як городища), або важкодоступні з огляду на природні або інші умови. Крім того, є деякі види пошкоджень та руйнування об'єктів культурної спадщини, які через їхні особливості обстежити та зафіксувати простим обходом території пам'ятки, важко. Так, у зарубіжній науковій літературі та професійній спільноті археологів вживається поняття мародерства (archeological looting), що визначається як незаконне вилучення артефактів з місць, які представляють археологічний інтерес. Це явище глобального масштабу, яке негативно впливає на культурну спадщину, завдаючи незворотної шкоди [1]. Такі незаконні покопки, в першу чергу, призводять до втрати історичного контексту, адже вилучення із землі лише одного предмета без комплексного дослідження, позбавляє його історичної цінності і не дає можливості відтворити цілісну картину місця, де такий предмет було знайдено.

Такий спосіб руйнування об'єктів культурної спадщини є розповсюдженим і в Україні [2]. У зарубіжних країнах для фіксації таких незаконних покопок використовують як космо- [3], так і аерофотозйомку [4]. При цьому використання безпілотних літальних апаратів (далі – БПЛА) дозволяє оперативно отримати необхідні дані, коли є можливість задокументувати всю територію у трьохвимірному форматі [5, с. 9]. Використання аерофотозйомки дозволяє провести чітку фіксацію руйнувань та кількість покопок на території пам'ятки.

В українській археології використання квадрокоптерів підтвердило свою ефективність [6, с. 52-59]. Втім, для забезпечення ефективної системи охорони об'єктів культурної спадщини важливо, щоб використання аерофотозйомки не залишалось лише на рівні ініціативи дослідників, а було інтегровано у систему моніторингу органами охорони культурної спадщини. У мережі Інтернет можна зустріти повідомлення про здійснення візуального обстеження пам'яток відповідно до Наказу Мінкульту від 11.03.2013 р. № 158, у тому числі з використанням квадрокоптера [7], однак такі випадки є одиничними.

Згідно з Наказом Мінкульту від 11.03.2013 р. № 158 за результатом проведення періодичного моніторингу складається акт візуального обстеження і здійснюється фотофіксація стану об'єкта культурної спадщини та території, що охороняється. При цьому, вбачаємо за доцільне додатково до наземної фотозйомки передбачити у цій частині Наказу можливість використання як космо- та аерофотозйомки. Крім того, зазначити, що дані про стан збереження пам'ятки, окрім фото,

можуть бути представлені і у вигляді оброблених «сирих» даних, отриманих за допомогою космо- та аерозйомки, 3D моделей, схем та ін..

Список використаних джерел:

1. У Миколаєві «чорні копачі» розрили пам'ятку археологічної доби. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3231632-u-mikolaevi-corni-kopaci-rozrili-pamatku-arheologii-anticnoi-dobi.html>.

2. Tapete D., Cigna F. Detection of Archeological Looting from Space: Methods, Achievements and Challenges. *Remote sensing*. 2019. 11(20). *MDPI*. URL: <https://www.mdpi.com/2072-4292/11/20/2389>.

3. Masini N., Lasaponara R. Remote and Close Range Sensing for the Automatic Identification and Characterization of Archeological Looting. The Case of Peru. <https://journal.caa-international.org/articles/10.5334/jcaa.73/print/>.

4. Taj M. Archeologists use drones in Peru to map and protect sites. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/article/us-peru-archaeology-idUSBRE97O02O20130825>.

5. Kersel M.M., Hill A. Aerial Innovations: Using Drones to Document Looting. *Oriental Institute News and Notes*. 2015., P. 8-9.

6. Гнера В.А. Археологічна аерофотозйомка за допомогою квадрокоптерів DJI PHANTOM (порівняльний аналіз). *Питання історії науки і техніки*. 2017. № 4. С. 52-59.

7. Здійснено моніторинг пам'яток національного значення на території Недригайлівської ради. URL: <https://nedrygaylivska-gromada.gov.ua/news/1620995923/>.

НАПРЯМ 7. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Довгань О. Д.

*доктор юридичних наук, професор,
радник при дирекції*

*Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»*

Солодка О. М.

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
докторант*

Національної академії Служби безпеки України

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ІНФОРМАЦІЙНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ДЕРЖАВИ: ДІАЛЕКТИКА ПОНЯТЬ

Оскільки проблеми забезпечення інформаційного суверенітету виникли як проблеми інформаційного суспільства, що проходить процес свого становлення в наш час, набувають дедалі більшої актуальності питання, пов'язані з необхідністю дослідження взаємозв'язку цих двох понять.

Двома ключовими характеристиками сучасного історичного періоду є глобалізація та розвиток інформаційно-комунікаційних технологій. Останні є каталізатором перетворень у суспільстві, в основі яких лежать знання та інформація, що призвело до формування нового типу суспільного устрою – інформаційного суспільства. Зважаючи на те, що інформаційний простір має транскордонний характер, інформаційне суспільство формується у двох вимірах – національному та міжнародному. Відповідно, засоби забезпечення державного суверенітету в інформаційній сфері в різний спосіб впливають на розвиток національного і глобального інформаційного суспільства.

У першому випадку забезпечення інформаційного суверенітету гармонізується з розвитком національного інформаційного суспільства, оскільки вони об'єднані спільною метою – забезпечення національного інформаційного розвитку. У другому випадку забезпечення інформаційного суверенітету та розвиток глобального інформаційного суспільства – майже взаємовиключні завдання, що зумовлено

практичною неможливістю певної держави обмежити свій інформаційний простір в умовах високої інтеграції в глобальний інформаційний простір. Отже, заходи, спрямовані на забезпечення інформаційного суверенітету можуть гальмувати розвиток інформаційного суспільства, яке водночас сприяє посиленню загроз інформаційному суверенітету як основоположному елементу інформаційної безпеки. При цьому загрози інформаційної природи все частіше стають елементами гібридних стратегій, спрямованих на порушення державного суверенітету загалом.

Ступінь розвитку інформаційного суспільства в межах конкретної держави визначається наявністю концепції державної інформаційної політики, його правовим забезпеченням, інноваційною та інтелектуальною складовими, розвитком інформаційно-комунікаційної інфраструктури, системою інформаційних ресурсів. Водночас відмова від інформаційного суверенітету суттєво обмежує роль держави в урегулюванні суспільних інформаційних відносин. У цьому сенсі при визначенні інформаційного суверенітету необхідно досягти певного балансу між правом на інформацію й вимогами щодо інформаційної безпеки.

Державний суверенітет передбачає здатність державної влади до виняткового самовизначення, а тому самообмеження шляхом встановлення правопорядку, на основі якого діяльність держави набуває правового характеру. Зазначене підтверджує відомий французький теоретик держави і права М. Оріу, який вбачав факт самообмеження державного суверенітету в тому, що державна влада повинна підкорюватися праву, діяти в межах права [1, с. 46]. Вказане притаманно й інформаційній сфері.

При цьому виділяється два комплекси питань, які диференціюються відповідно до природи правових норм, що становлять їхню нормативно-правову базу. По-перше, це інформаційна безпека людини і суспільства, яка базується на нормах природного права і вимірюється ступенем свободи від втручання держави та інших осіб, можливостями самореалізації і самовизначення. По-друге, це інформаційна безпека держави, яка побудована на позитивному праві, пов'язана із застосуванням обмежень, заборон, жорсткою регламентацією, невід'ємним елементом яких є сила державного примусу [2]. Отже, на державу, з одного боку, покладається завдання захисту інформаційних прав і свобод громадян, а з іншого – постає вимога забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави.

Саме держава виступає координатором поведінки учасників інформаційних відносин, законодавцем, що забезпечує правові засади розвитку відповідних правовідносин, юридичним гарантом реалізації права на інформацію, здатним захистити суб'єктів права від

несанкціонованого доступу до інформації, забезпечити недоторканність приватного життя людини, реалізацію права на інтелектуальну власність в інформаційній сфері, а також забезпечити умови конкурентоздатності в інформаційній індустрії, правила функціонування інформаційних систем. Роль держави полягає також у встановленні балансу між розвитком конкуренції в інформаційній галузі та її врегулюванням, свободою слова, вільним вираженням своїх поглядів і переконань та захистом суспільних інтересів, національної безпеки, репутації або права конкретної людини [3].

Попри це, існує необхідність переосмислити розуміння суверенітету як відповідальності за внутрішні функції і зовнішні зобов'язання держави в інформаційній сфері, що включає, але не обмежується питаннями національної інформаційної безпеки. Розвиток і нормативне наповнення концепції суверенітету як відповідальності за захист в інформаційній сфері вимагає продовження наукової розробки. Також слід приділити увагу зовнішнім функціям держави із захисту національних інтересів в інформаційній сфері з урахуванням фактичної нерівності між державами за рівнем розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури та технологій [4].

Отже, забезпечення інформаційного суверенітету держави в контексті розвитку інформаційного суспільства має забезпечувати досягнення балансу між збереженням національної ідентичності, національних інформаційних ресурсів, зниженням уразливостей критичної інформаційної інфраструктури, протидією шкідливим інформаційним впливам, правами людини і необхідністю забезпечення інформаційної безпеки, а також створення умов для формування інформаційного суспільства та забезпечення доступу до його надбань, відкритістю й інтегрованістю держави до глобального інформаційного простору. В свою чергу, проблематика питань розбудови інформаційного суспільства в Україні полягає в необхідності формування умов для створення і накопичення інформації та знань, вільного доступу до інформаційних технологій з метою захисту прав і свобод людини в інформаційній сфері шляхом врегулювання суспільних інформаційних відносин, формування системи національних інформаційних ресурсів, забезпечення розвитку інноваційного потенціалу тощо.

Список використаних джерел:

1. Ориу М. Основы публичного права. М. Инфра-М, 2015. 574 с.
2. Кормич Б. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.07, Національний університет внутрішніх справ МВС України Харків, 2004. 43 с.

3. Яременко О. Інформаційна сфера в Україні як об'єкт правового регулювання. *Підприємництво, госп-во і право*. 2006. № 1. С. 80-83.

4. Пазюк А. Трансформація концепції державного суверенітету в умовах глобального інформаційного суспільства. URL: <https://digital.report/transformatiya-gosudarstvennogo-suvereniteta/> (дата звернення: 13.10.2021).

Железняк О. М.

слухач 2 курсу

Національної академії внутрішніх справ

Савранчук Л. Л.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри публічного управління та адміністрування

Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Основи адміністративно-правового статусу Збройних Сил України як суб'єкта забезпечення національної безпеки і оборони України закріплені в Конституції України. Зокрема, у ст. 17 Конституції зазначається, що на Збройні Сили покладені такі завдання, як оборона держави, захист суверенітету, недоторканності та територіальної цілісності [1].

Аналогічні завдання Збройних Сил України із забезпечення національної безпеки і оборони (оборона держави, захист суверенітету, недоторканності та територіальної цілісності) закріплені в ст. 16 Закону України «Про національну оборону України», де уточнюється, що Збройні Сили України є військовим формуванням, забезпечують стримування та відсіч збройної агресії проти України, охорону підводного простору у межах територіального моря України та повітряного простору держави, у визначених законом випадках беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом [2].

Основні складові частини адміністративно-правового статусу Збройних Сил України (функції, склад, правові засади організації діяльності, керівництва та управління ними тощо) визначаються Законом України «Про Збройні Сили України». У ст. 1 Закону закріплено, що з'єднання, військові частини і підрозділи Збройних Сил України можуть залучатися до здійснення заходів правового режиму воєнного і

надзвичайного стану, заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії, боротьби з тероризмом і піратством, посилення охорони державного кордону, заходів щодо запобігання розповсюдженню зброї масового ураження, брати участь у міжнародному військовому співробітництві, міжнародних антитерористичних, антипіратських та інших міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки. Органи військового управління розвідки та військові частини розвідки Збройних Сил України, Сили спеціальних операцій Збройних Сил України можуть залучатися до заходів добування розвідувальної інформації з метою підготовки держави до оборони, підготовки та проведення спеціальних операцій та/ або спеціальних дій, забезпечення готовності Збройних Сил України до оборони держави. Сили спеціальних операцій Збройних Сил України здійснюють спеціальну розвідку [3] тощо.

Більш широко права та обов'язки військовослужбовців Збройних Сил України, обов'язки основних посадових осіб, аспекти їхніх взаємовідносин, правила внутрішнього порядку у військових частинах та їхніх підрозділах регламентуються Статутом внутрішньої служби Збройних Сил [4], яким мають керуватися всі військові частини, штаби, управління, кораблі, організації, установи та військові навчальні заклади Збройних Сил України.

У свою чергу, Дисциплінарний статут Збройних Сил України [5] визначає обов'язки військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів під час проходження навчальних (перевірочних) і спеціальних зборів щодо дотримання військової дисципліни, а також види заохочень та дисциплінарних стягнень і права командирів щодо їх застосування.

Щодо організаційно-функціональної складової частини адміністративно-правового статусу Збройних Сил України, то слід зауважити, що Збройним Силам України, які перебувають у підпорядкуванні Міністерства оборони України як центрального органу виконавчої влади та військового управління, притаманна така організаційна структура: 1) Генеральний штаб Збройних Сил України; 2) Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України; 3) види Збройних Сил України – Сухопутні війська, Повітряні Сили, Військово-Морські Сили; 4) з'єднання, військові частини, військові навчальні заклади, установи та організації, що не належать до видів Збройних Сил України; 5) окремий рід військ – Десантно-штурмові війська Збройних Сил України; 6) окремий рід сил – Сили спеціальних операцій Збройних Сил України [6]. Тобто Збройні Сили України включають у себе органи військового управління, з'єднання, військові частини, військові навчальні заклади, установи та організації.

Зокрема, головнокомандувач Збройних Сил України, підпорядковуючись Президентові України та Міністру оборони України, призначаючись на посаду за поданням Міністра оборони України та звільняючись із посади Президентом України, будучи підзвітним Президенту України та Міністру оборони України з питань досягнення воєнно-стратегічних цілей у сфері оборони військовими силами і засобами, а також підтримання спроможностей цих сил і засобів до застосування, відповідає за готовність до виконання покладених завдань і за безпосереднє військове керівництво та управління застосуванням Збройних Сил України [2].

Генеральний штаб Збройних Сил України (очолюваний начальником Генерального штабу Збройних Сил України, який призначається і звільняється з посади за поданням Міністра оборони України Президентом України) є головним органом військового управління, що планує оборону держави, здійснює стратегічне планування застосування Збройних Сил України і засобів інших складових сил оборони, координує і контролює виконання завдань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та силами оборони у визначених законодавством межах у сфері оборони [2].

Збройні Сили України складаються з видів та окремих родів військ (сил), командувачі яких, підпорядковуючись Головнокомандувачу Збройних Сил України, відповідають за розвиток підпорядкованих їм військ (сил), технічне оснащення та забезпечення, підготовку та готовність до виконання завдань, розробляють відповідні доктрини, настанови, бойові статuti, оперативні і тактичні стандарти підготовки до застосування та ведення операцій [2].

Аналогічно допоміжним елементом адміністративно-правового статусу Збройних Сил України є державні гарантії. Зокрема, військово-службовцям, резервістам та військовозобов'язаним, призваним на збори, членам їхніх сімей, працівникам Збройних Сил України гарантується соціальний і правовий захист відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [7] та інших нормативно-правових актів у сфері праці, державної служби тощо.

Узагальнюючи особливості адміністративно-правового статусу військовослужбовців, І.Ф. Корж до його особливостей відносить такі: 1) основу становлять обов'язки, права та відповідальність військовослужбовців, що передбачена військовим законодавством; 2) обмеженість прав і свобод людини та громадянина [8, с. 6]. Серед інших особливостей (ознак) адміністративно-правового статусу військовослужбовців виділяють і такі: 1) виконання професійних обов'язків, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони;

2) спеціальні нормативні акти, що регулюють організацію й порядок проходження служби; 3) система військових звань, символіки та атрибутів; 4) суворіша дисципліна та єдиноначальність; 5) особливий порядок притягнення до відповідальності; 6) підвищені вимоги під час прийому на службу [9, с. 89].

Також, В.І. Кириленко формулює такі особливості: 1) залежність обсягу правового статусу від посади та військового звання; 2) особливі обов'язки і права, встановлені спеціальними нормативно-правовими актами (військовими статутами, настановами, наказами, інструкціями); 3) обмеження свободи пересування; 4) обмеження політичної діяльності; 5) суб'єктивне право на пільги; 6) особливий порядок притягнення до адміністративної, дисциплінарної й матеріальної відповідальності та інші [10, с. 320]. Проте вважаємо, що відповідальність знаходиться поза межами правового статусу, будучи його другорядним елементом, оскільки настає в передбачених законом випадках під час вчинення правопорушень.

Висновки. Таким чином, враховуючи вищенаведене та враховуючи проаналізовану чинну адміністративно-правову базу, що регламентує адміністративно-правовий статус Збройних Сил України, вважаємо за необхідне виділити його особливості: 1) межі адміністративно-правового статусу Збройних Сил України чітко зумовлюються об'єктом діяльності Збройних Сил України – забезпеченням національної безпеки і оборони України; 2) адміністративно-правовий статус відображає цільове призначення Збройних Сил України, розкривається в їхній діяльності через реалізацію законодавчо визначених завдань і функцій; 3) права, обов'язки, вимоги, обмеження та гарантії регулюються нормами адміністративного права; 4) адміністративно-правовий статус Збройних Сил України проявляється в особливій організаційно-функціональній структурі, якій притаманна службова ієрархія, військові звання, чітка структура, спеціально підготовлені кадри, безперервний оперативний і стратегічний характер діяльності тощо.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради. 2018. № 31. Ст. 241.

3. Про Збройні Сили України : Закон України від 6 грудня 1991 року № 1934-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 9. Ст. 108.

4. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 р. № 548-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22-23. Ст. 194.

5. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 р. № 551-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22-23. Ст. 197.

6. Склад Збройних Сил України. Офіційний сайт Міністерства оборони України. URL : <https://www.mil.gov.ua/ministry/sklad-zbrojnih-sil-ukraini/>.

7. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 грудня 1991 р. № 2011-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992, № 15, ст. 190.

8. Корж І.Ф. Військова служба в Україні: вступ, просування, припинення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Київ, 2004. 20 с.

9. Петров А.Н. Субъекты административного права : учебное пособие. Тюмень : Тюменский юрид. институт МВД РФ, 2006. 128 с.

10. Кириленко В.І. Соціально-правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. Основи законодавства України : підручник. Вінниця : Нова книга, 2002. С. 280–321.

Жеребілова М. Д.

студентка 3 курсу, 18 групи

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ОПЕРАЦІЙ ІЗ КРИПТОВАЛЮТАМИ

Попри на те, що перша криптовалюта була розроблена ще у 2009 році, вона не втрачає свою популярність на ринку, а навпаки віртуальні активи все більше і більше отримують свою популярність через те, що і професіонали, і початківці бажають вкlastись в крипту вважаючи, що вони відразу стануть багатими.

Однак потрібно враховувати не тільки інвестиційну привабливість, а й забезпечення юридичного захисту з боку держави. Потрібно розуміти, чи є державне визнання операцій з криптою в нашій державі чи є можливість отримати правовий та правоохоронний захист у разі недотримання договору однією зі сторін [4].

Державні інститути відповідаючи на питання правового статусу цифрових активів мають достатньо обмежену позицію, яка не дає чіткого розуміння стосовно даного питання. Так, проаналізувавши спільну заяву фінансових регуляторів щодо статуту криптовалюти від 30.11. 2017 року, можна побачити, що Національний банк України, Національна комісія з

цінних паперів та фондового ринку і Національна комісія, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг, вважають, що саме складність правової природи не дає змоги визнати криптовалюту ані грошовими коштами, ані валютою й платіжним засобом іншої країни, ані валютною цінністю, ані електронними грошима, ані цінними паперами, ані грошовим сурогатом [3].

А також, застерігають, що така діяльність, яка пов'язана з операціями купівлі, продажу, обміну та конвертації в криптовалюту, несе за собою велику кількість ризиків, і тому особи повинні розуміти їх та усвідомлювати, що вони роблять це на свій власний ризик, перш ніж здійснювати операції з криптовалютами [3].

Такими ризиками можуть бути:

- втрата інформації чи коштів внаслідок крадіжки та шахрайства, шляхом кібератак та побудова фінансових пірамід, що може у короткий термін призвести до тяжких наслідків, такі як втрата інвестованих грошей, а також заволодіння «ID гаманця» та передачі його інформації третім особам;

- відсутня гарантія про повернення коштів, які були інвестовані у криптовалюту, тому що інвестиції, що вкладені в неї, не гарантує Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, оскільки такі заощадження не вважаються банківськими депозитами [6, с. 38] ;

- нестабільний курс криптовалют та суміжні з цим ризики – спекулятивність і нерегульованість рівнів комісійних винагород за здійснення операції в криптовалютах, адже її падіння можливе через підвищення попиту на реальні товари, економічну кризу чи внаслідок заборони одного цифрового активу в державі та появу нової віртуальної валюти [6, с. 38].

- відсутність інфраструктури, оскільки за визначенням Національного Банку вона не є загальноприйнятою, не є валютою, та засобом платежу, а отже віртуальні активи не завжди можуть бути прийняті як засіб платежу, оскільки торгівельні підприємства не мають юридичного обов'язку їх приймати [5, с. 186].

З огляду практики суду щодо питань пов'язаних з криптовалютою, можна вказати, що рішень по даній категорії справ достатньо невелика кількість. А аналіз такої практики, дає підстави стверджувати, що різні суди мають різну позицію щодо даного питання, а відсутнє законодавче визначення правової природи цифрових активів, надає підстави навіть для відмови у правовому захисті.

Криптовалюта – грошовий сурогат, оскільки вона не має забезпечення реальною вартістю, саме до такого висновку прийшов Дарницький районний суд міста Києва рішенням від 24.03.2016 року у справі 753/599/16-ц. Де у ході цієї справи позивач отримав відмову у

витребування від відповідача Bitcoin у ролі оплати праці за виконану роботу. Посилаючись на лист НБУ від 08.12.2014 р. зазначив, що Bitcoin не має будь-якого забезпечення та юридично зобов'язаних за нею осіб, не контролюється державними органами влади жодної із країн, мотивуючи свою позицію тим, що крипта належить до віртуально-цифрової продукції та не являє собою предмет матеріального світу, не має індивідуальних ознак, її порядок обігу нормативно не врегульовано, а тому вона не може бути об'єктом судового захисту [1].

Криптовалютні платформи займаються блокуванням віртуальних активів на електронних гаманцях за відповідними запитамі правоохоронних органів. Рішення Одеського окружного адміністративного суду від 24 грудня 2020 року у справі 420/7905/20, вказує, що старший інспектор з особливих доручень 1-го відділу управління протидії кіберзлочинам в Одеській області департаменту кіберполіції Національної поліції України у письмово у формі звернення до біржопрозорості просив Біржу відмітити вищезазначені адреси в системі моніторингу AML Біржі в якості підозрілих адрес з вкраденими коштами, а також просив заблокувати будь-які кошти, які Біржа отримуватиме з вищезазначених адрес прямо або опосередковано через адреси-посередники з метою запобігання подальшому відмиванню вкрадених коштів, просив Біржу надати дані щодо вищезгаданих облікових записів (рахунків), які мають IP-з'єднання або з'єднання для здійснення операцій. У результаті чого, біржою було задоволено письмове звернення та кошти було заблоковано [2].

Отже, посилаючись на аналіз рішень, які було згадано раніше, можна сказати, що судова практика з даного виду питань не має великої бази. Відсутність однієї позиції щодо правового статусу цифрових активів та невизначена позиція Верховного Суду з цього питання не дають достатніх підстав вважати, що наразі в нашій державі є можливість використовувати своє право на судових захист щодо питань криптовалюти.

Таким чином, у разі прийняття рішення про інвестування в криптовалюту, важливо розуміти всі ризики та наслідки які можуть настати у такому випадку, де наша держава не може надати дієвий юридичний захист таких інвестицій. Але потрібно зазначити, що незважаючи на це, державні інституції все ж таки намагаються опрацювати питання законодавчого регулювання та правового статусу цифрових активів враховуючи позицію іноземних держав.

Список використаних джерел:

1. Дарницький районний суд м. Києва, 12 жовт. 2016, 753/599/16-ц. Доступно на: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56686444>

2. Одеський окружний адміністративний суд, 24 груд. 2020, № 420/7905/20. Доступно на: <https://verdictum.ligazakon.net/document/93786356>

3. Спільна заява фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні [Інтернет]. [місце, видавець, дата невідомі]. Доступно на: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/spilna-zayava-finansovih-regulyatoriv-schodo-statusu-kriptovalyut-v-ukrayini>

4. Бабінська ОВ. Криптовалюта: правовий аспект. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2017;(вип. 4 (68)):183-8

5. Фінансовий ринок: Навч.посібник за заг.ред. Арутюнян С.С // Арутюнян С.С., Добриніна Л.В. та інші. К: Гуляєва В.М., 2018. 484 с

6. Дерев'янко Б. В. Ризики здійснення операцій з криптовалютою (біткойнами) громадян і суб'єктів господарювання України. *Форум права*: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 3. С. 33–39. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_3_8.pdf

Пономаренко О. О.

слухач 2 курсу

Національної академії внутрішніх справ

Савранчук Л. Л.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри публічного управління та адміністрування

Національної академії внутрішніх справ

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

На сьогоднішній день розвиток економічної сфери є одним з основних пріоритетів для будь-якої держави. Високорозвинена економічна держава полягає в оптимальному поєднанні засад, притаманних товарному виробництву, та цілеспрямованої політики державного регулювання економічних процесів.

Формування Україною власної економічної політики пов'язується з визначенням головних її напрямів та свободи підприємництва. Ефективна національна економіка є гарантією незалежності держави

Економіка – це система взаємопов'язаних галузей та комплексів народного господарства, що містить ланки взаємозв'язані і

взаємозалежні ланки, по-перше, суспільного виробництва, по-друге, розподілу і, по-третє, обміну виробленого продукту в масштабах усієї держави, з метою задоволення потреб суспільства [1, с. 458].

Найбільшими складовими економічної системи України є: промисловість; енергетичний комплекс; агропромисловий комплекс; будівельний комплекс; транспорт і дорожнє господарство; зв'язок; торговельний комплекс; житлове господарство; побутове обслуговування населення; сфера використання й охорони природних ресурсів [2, с. 21].

Основною метою державного регулювання економіки є виконання завдань, що впливають на організацію ринку, ринково-конкурентних відносин, досягнення економічних, соціальних та фіскальних цілей, спрямованих на підтримку і забезпечення ринкового порядку в державі, корегування розподілу ресурсів з метою впливу на господарюючу структуру і структуру національного продукту.

Сутність державного регулювання економіки комплексно розкривають його основні функції, а саме: 1) управління розвитком усіх підсистем цілісної економічної системи в процесі їх взаємодії. Ця функція здійснюється завдяки вдосконаленню всіх форм економічної політики та форм і методів державного регулювання економіки; 2) забезпечення розвитку економічної системи. Ця функція може бути реалізована запровадженням довготривалих планів економічного розвитку у формі планування, прогнозування та програмування державного сектору економіки; 3) забезпечення цілісного еколого-економічного відтворення національної економічної системи через послаблення і поступове подолання економічної кризи; 4) забезпечення відносно рівномірного розвитку регіонів країни внаслідок оптимального використання наявних у регіонах матеріальних, трудових, фінансових та інших видів ресурсів здійсненням раціональної економічної політики; 5) перерозподіл національного доходу з метою справедливого розподілу доходів між найбагатшими і найбіднішими верствами населення та їх соціального захисту; 6) подолання найбільших проявів монополізму та монополістичних тенденцій в економіці; 7) створення єдиної нормативної бази для здійснення різних форм економічної політики, передусім фінансово-кредитної, податкової та ін. [2, с. 21].

Ефективне функціонування економіки неможливе без реалізації органами публічної адміністрації своїх регулятивних, правозастосовних та правоохоронних функцій у народному господарстві.

Під державною економічною політикою розуміють закріплені у відповідних економіко-правових документах цілі та завдання, що ставить держава для забезпечення комплексного поєднання в економічному

житті ринкових засад господарювання і соціальної спрямованості економіки [3, с. 152].

У ст. 10 Господарського кодексу України закріплено основні напрями економічної політики держави; структурно-галузева, інвестиційна, амортизаційна політика, політика інституційних перетворень, цінова, антимонопольно-конкурентна, бюджетна, податкова, грошово-кредитна, валютна і зовнішньоекономічна політика [4, с. 150].

Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері економіки здійснюється за кількома основними напрямками: 1) забезпечення стратегічних пріоритетів розвитку економіки: стимулювання розвитку окремих галузей і виробництв, сфер економічного розвитку; залучення іноземних інвестицій; ціноутворення тощо; 2) впорядкування відносин власності шляхом визначення тих сфер економіки, які можуть скластися щодо об'єктів недержавної власності та механізму їх набуття; 3) адміністративно-правове регулювання зовнішньоекономічних відносин, а саме: експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили; надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності; наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності тощо; 4) адміністративно-правові засоби державного впливу у сфері економіки: реєстрація, ліцензування, патентування, квотування, сертифікація, надання дозволів, реалізація адміністративно-юрисдикційних прав тощо [2, с. 21].

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» [5] визначені наступні основні засади в економічній сфері: – забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, досягнення високих темпів її зростання, забезпечення макроекономічної стабільності та низького рівня інфляції; – розвиток внутрішнього ринку, підвищення ефективності його функціонування та вдосконалення механізмів державного регулювання, забезпечення збалансованості попиту та пропозиції на окремих ринках; – проведення стабільної, раціональної та справедливої податкової політики, яка передбачає зниження податкового навантаження на економіку з розширенням бази оподаткування; – проведення прозорої та виваженої бюджетної політики; – проведення ефективної політики управління державним боргом; – підвищення результативності державних видатків; – забезпечення економічної збалансованості розвитку регіонів, узгодженості напрямів їх розвитку із загальнонаціональними потребами; – створення сприятливих умов для розвитку підприємництва тощо [5].

Основними формами реалізації державою економічної політики є довгострокова (стратегічна) і поточна (тактична) економічна політика, спрямована на реалізацію та оптимальне узгодження інтересів суб'єктів

господарювання і споживачів, різних суспільних верств і населення загалом. Мета такої політики досягається за допомогою економічної стратегії та економічної тактики [1, с. 458].

Здійснення державою економічної стратегії і тактики у сфері господарювання спрямовуються на створення економічних, організаційних та правових умов, за яких суб'єкти господарювання враховують у своїй діяльності показники економічного та соціального розвитку. Так, основними формами державного планування господарської діяльності є Державна програма економічного та соціального розвитку України, Державний бюджет України, а також інші державні програми з питань економічного і соціального розвитку, порядок розроблення, завдання та реалізація яких визначаються законом про державні програми.

Активну участь у розробленні та реалізації програм економічного розвитку беруть також органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування відповідно, які відповідно до статей 116, 138 та 143 Конституції України створюють і затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць та планують економічний та соціальний розвиток цих територій [6].

Таким чином, ефективне функціонування публічної адміністрації у сфері економіки неможливе без якісно-розумної економічної політики, яка в свою чергу полягає в раціональному створенні системи соціально-економічних ідей та цілей розвитку держави, основних завдань та засобів їх досягнення, а також діяльність публічної адміністрації щодо їх реалізації.

Отже, економічна політика полягає в побудові чіткої структури економічної стратегії – від базової мети до стратегічних пріоритетів та засобів економічної тактики. Здійснення яких залежить від якісного та змістовного розроблення нормативної бази.

Список використаних джерел:

1. Курс адміністративного права України / В.К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Суценок [та ін.]. К. : Юрінком Інтер, 2013. 458 с.
2. Нехайчук Д.В. Механізми державного регулювання фінансового забезпечення соціально- економічного розвитку країни: теорія, методологія, практика: монографія. К.: ТОВ «ДКС Центр», 2015. С. 21.
3. Бурбика М. М. Адміністративне право України: навчальний посібник. Суми: Видавниче підприємство «Мрія», 2015. С. 152.
4. Адміністративне право: підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, В. В. Зуй. 2-ге вид., перероб. та доп. Харків: Право, 2013. 656 с.

5. Про засади внутрішньої та зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 40. Ст. 527.

6. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>.

Проць І. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ*

СПЕЦІАЛЬНО УПОВНОВАЖЕНІ СУБ'ЄКТИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

У багатьох вітчизняних та міжнародних словниках зазначено, що поняття «корупція» походить від латинського «corruptio», що означає «підкуп», «розбещення», «руйнування». Термін «корупція» походить від сполучення латинських слів correi (кілька учасників, що вступають у відносини з приводу одного предмета) і rupter (ламати, пошкоджувати, порушувати). В наслідок чого утворився самостійний термін corrumpere, який передбачає участь у діяльності кількох осіб, метою яких є «гальмування» процесу управління справами суспільства. Таким чином, корупція розглядається ще й як елемент (ознака) організованої злочинності. У римському праві «corrumpere» трактувалося як «пошкоджувати, ламати, порушувати, фальсифікувати».

Перш, ніж перейти до характеристики спеціальних суб'єктів у сфері запобігання і протидії корупції, варто визначити суб'єктів, яких держава уповноважує вживати заходи із запобігання і протидії корупції та щодо яких вона окреслює загальні напрями здійснення їхніх повноважень, можна виділити три групи:

- 1) суб'єкти із загальними повноваженнями;
- 2) суб'єкти зі спеціальними повноваженнями;
- 3) суб'єкти з повноваженнями учасника антикорупційних заходів.

Перша група суб'єктів включає суб'єктів із загальними повноваженнями, які не створені спеціально для безпосередньої боротьби з корупцією, проте уповноважені протидіяти корупції (Президент України – у межах своїх повноважень він затверджує загальнонаціональні програми, концепції тощо; Верховна Рада України – єдиний орган законодавчої влади в Україні; Кабінет Міністрів України –

як вищий орган у системі органів виконавчої влади; Генеральний прокурор України в частині реалізації свого конституційного статусу).

Другу групу суб'єктів зі спеціальними повноваженнями складають спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції, визначені Законом України «Про запобігання корупції», які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії їй, безпосередньо виявляють, припиняють або розслідують корупційні правопорушення чи пов'язані з ними. До них відносять: органи прокуратури, органи Національної поліції України, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції.

Третя група складається з суб'єктів, які мають право лише брати участь у запобіганні та протидії корупції. Однак у певних випадках вони мають право здійснювати заходи щодо припинення корупційних правопорушень, сприяти відновленню порушених прав чи інтересів держави, фізичних і юридичних осіб, брати участь в інформаційному й науково – дослідному забезпеченні проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції, залучатися до таких заходів. Це зокрема: державні органи, органи влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від підпорядкованості та форми власності, їхні посадові та службові особи, посадові та службові особи юридичних осіб публічного права, їх структурних підрозділів, громадяни, громадські об'єднання (за їх згодою) [1, с. 181].

Значивши вище спеціальних суб'єктів, варто детально охарактеризувати кожного із них.

За загальним правилом органи прокуратури здійснюють функції, які пов'язані з: підтриманням державного обвинувачення в суді; представництвом інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законодавством; наглядом за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; наглядом за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [2].

Проте, у структурі Офісу Генерального прокурора України також передбачено утворення на правах самостійного структурного підрозділу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, на яку покладаються такі функції:

- здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України;
- підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях;

– представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених законодавством і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями [3].

Наступним спеціальним суб'єктом є орган Національної поліції України. До основних завдань поліції віднесено виявлення, припинення та розслідування корупційних правопорушень при виконанні покладених на неї завдань щодо здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень. Також, поліція наповнює та підтримує в актуальному стані бази даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, стосовно зареєстрованих кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень, осіб, які їх учинили, та результатів розгляду цих правопорушень у судах [4].

Наступні два органи є спеціально створені саме для здійснення антикорупційної діяльності. Такими є:

– Національне антикорупційне бюро – державний правоохоронний орган, основним завданням якого є попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових;

– Національне агентство з питань запобігання корупції – превентивний антикорупційний орган – центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику (слугує центром всіх ініціатив із запобігання корупції).

Прокурор, який здійснює нагляд за досудовими розслідуваннями, які проводяться слідчими Національного антикорупційного бюро України, своєю постановою може віднести кримінальне провадження до підслідності слідчих Національного антикорупційного бюро України, якщо відповідним злочином було заподіяно або могло бути заподіяно тяжкі наслідки охоронюваним законом свободам та інтересам фізичної або юридичної особи, а також державним чи суспільним інтересам [5].

Також відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» Національний банк України, Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України, орган державного фінансового контролю в Україні, Національне агентство з питань запобігання корупції, інші державні органи, що здійснюють державний контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами законодавства України, з метою запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, віднесенням до підслідності Національного бюро, зобов'язані передавати Національному бюро інформацію, що надходить, відомості, які можуть свідчити про кримінальні правопорушення або використовуватися для попередження, виявлення, припинення і

розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Національного бюро; за зверненням Національного бюро проводити у межах своєї компетенції ревізії, перевірки й інші дії щодо контролю за дотриманням законодавства України [6].

Щодо Національного агентства з питань запобігання корупції, то з метою виконання покладених на нього повноважень серед інших, воно має право:

- ініціювати проведення службового розслідування;
- вживати заходи щодо притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень;
- надсилати до інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції матеріали, що свідчать про факти таких правопорушень;
- складати протоколи про адміністративні правопорушення, віднесені законом до компетенції Національного агентства, застосовувати передбачені законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення [7].

Державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи зобов'язані надавати запитувані Національним агентством документи чи інформацію упродовж десяти робочих днів з дня одержання запиту [7].

Підсумовуючи, важливо зазначити, що відповідно до статті 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України. Таким чином повноваження спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції в Україні повинні бути чітко регламентованими законодавством.

Список використаних джерел:

1. Бусол О. Ю. Термінологічні проблеми визначення поняття «протидія корупційній злочинності». Поняття та категорії юридичної науки : *матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф.* До 145-річчя академіка Всеукраїнської академії наук Миколи Івановича Палієнка. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. С. 181-185.
2. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.
3. Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора: Наказ Офісу Генерального прокурора від 5 березня 2020 року № 125. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0125905-20#Text>.

4. Про національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>;

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2004 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

6. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

7. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

Чередніченко Д. О.

студентка 3 курсу

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ

Місцеві податки та збори є важливим механізмом забезпечення самостійності та незалежності органів місцевого самоврядування. Загалом, ст. 9 Європейської Хартії про місцеве самоврядування вимагає, щоб принаймні частина доходів місцевих бюджетів формувалась за рахунок місцевих податків, ставки яких мають визначатись органами місцевого самоврядування. Це вважається суттєвою гарантією незалежності органів місцевого самоврядування, оскільки самостійне розв'язання ними завдань місцевого значення і, відповідно, фінансування необхідних для цього видатків є центральним критерієм оцінки самостійності органів місцевого самоврядування [1, с. 17].

До місцевих належать податки та збори, що встановлені відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених Податковим кодексом України, рішеннями сільських, селищних, міських рад і рад об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, у межах їх повноважень і є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад [2, п. 8.3]. Тобто місцеві податки та збори існують в межах визначених законом. Але варто зазначити, що однією з особливостей правового регулювання місцевих податків є те, що таке регулювання здійснюється на загальнодержавному та місцевому рівнях одночасно. Це пов'язано з тим, що держава встановлює загальні

імперативи: вичерпний перелік обов'язкових платежів, об'єкти оподаткування, граничні розміри ставок, коло платників, в той час, як органи місцевого самоврядування шляхом використання наданих державою повноважень детально регламентують механізм збирання кожного окремого податку та збору.

Відповідно до ст. 10 Податкового кодексу України місцевими податками є податок на майно та єдиний податок, а місцевими зборами – збір за місяць для паркування транспортних засобів і туристичний збір [2, ст. 10]. Саме щодо цих податків та зборів місцеві органи мають обов'язки, які за ними закріплює законодавець. Встановлення будь-яких інших власних податків або зборів на визначеній території не входить до компетенції органів місцевого самоврядування.

Також до особливостей правового регулювання варто віднести наявність спрощеної системи оподаткування, за якої сплата окремих податків та зборів замінюється на єдиний податок, який супроводжується одночасним веденням спрощеного обліку та звітності. До переваг спрощеної системи науковці відносять: стабільність і зрозумілість системи оподаткування, зменшення податкового тиску з урахуванням інтересів держави та суб'єктів оподаткування; збільшення надходжень до місцевих бюджетів єдиного податку; перехід на спрощену систему оподаткування, обліку та звітності збиткових підприємств; можливість платника завчасно визначити суму податкових платежів на плановий період; сприяння зайнятості населення України, а відтак зменшення кількості безробітних; спрощення процедури і порядку реєстрації платника єдиного податку, а також форм податкової звітності по податках і зборах, які заміщуються єдиним податком, заповнення однієї форми і подання до податкового органу один раз на квартал; відсутність обов'язку здійснювати контроль щодо строків сплати податків і зборів, платником якого перестав бути суб'єкт малого підприємництва; спрощення ведення поточного бухгалтерського обліку та форм фінансової звітності, що передбачено Національними стандартами бухгалтерського обліку [3, с. 4–5].

Слід також зазначити, що не звертаючи увагу, на мінливість податкового законодавства, місцеві податки та збори повинні завжди формуватися на основі рівня платоспроможності платників податків. Саме цей фактор має впливати на встановлення розміру ставки чи на пільгові умови справляння.

Отже, якісне функціонування системи місцевого оподаткування напряму залежить від реального здійснення податкової децентралізації. Для створення такої децентралізації необхідним є забезпечення умов, за яких саме місцеві податки та збори є основним джерелом доходів органів місцевого самоврядування. Такий підхід ставить за мету гарантування

інтересів осіб на рівні територіальних громад, створення належних умов для розвитку відповідних територій на соціально-економічному рівні. Збільшення питомої ваги місцевих податків та зборів для місцевих бюджетів призведе до розширення автономії відповідної території, що забезпечить більш якісне вирішення проблем на локальному рівні.

Список використаних джерел:

1. Бортнік Н.В. Зарубіжна практика місцевого оподаткування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. № 8. С. 15-17.

2. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

3. Вікторчук М. В. Адміністративно-правове регулювання місцевих податків і зборів в Україні в умовах євроінтеграції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 18 с.

НАПРЯМ 8. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

Калімбет І. Л.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету*

Меденцев А. М.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету*

ДЕЯКІ ІСТОРИЧНІ ПРОЦЕСИ АНАЛІЗУ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПРАВOPУШЕНЬ, НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Міжнародні нормативно-правові акти, прийняті у перші десятиліття ХХ ст., що стали основою криміналізації правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин. Вживання наркотичних речовин має дуже давню історію, але тільки з другої половини ХІХ ст. ця проблема набула глобального статусу. З причин безпрецедентного поширення наркотиків у ХІХ ст., коли, наприклад, тільки в Китаї майже чверть дорослого чоловічого населення вживало опіум, виникла необхідність обмеження їх поширення, оскільки на той момент існував вільний загальносвітовий ринок наркотичних засобів. З цією метою у 1909 р. була створена Шанхайська конференція з опію, учасниками якої були Австро-Угорщина, Великобританія, Німеччина, Італія, Китай, Нідерланди, Персія, Португалія, Росія, Сіам, США, Франція, Японія. Хоча її діяльність і не привела до прийняття обов'язкових норм щодо заборони зловживання наркотиками та їх неправомірного розповсюдження, але вона поклала початок міжнародного контролю над поширенням наркотичних засобів і визначила напрямок міжнародно-правової допомоги в цій сфері [1].

Першим міжнародним нормативно-правовим актом з питань наркотиків є Гаазька Конвенція 1912 р., її учасниками були вищеназвані держави, крім Австро-Угорщини. Серед основних цілей цього документу було поступове припинення зловживання опієм, морфіном і кокаїном і наркотиками, отриманими з цих речовин, а також сприяння у прийнятті на національному рівні ефективних законів або у розробці правил для контролю за виробництвом та розподілом вищеназваних наркотичних засобів. Перша світова війна та соціальні, політичні та економічні катаклізми, як її наслідки, вплинули на розширення географії та кількості людей, які вживали наркотики, а також на збільшення їх контрабанди. В рамках Ліги Націй були прийняті конвенції «Про заборону виробництва, внутрішньої торгівлі та використання очищеного опіуму» (Женева, 19 лютого 1925 р.), «Про обмеження виробництва і регламентацію розподілу наркотичних засобів» (Женева, 13 липня 1931 р.), «Про заборону незаконної торгівлі наркотичними речовинами» (Женева, 26 червня 1936 р.). Зокрема, Конвенція 1925 р. закріпила положення про те, що «наркотики можуть продаватися тільки для законних потреб держав, передбачала необхідність застосування національних кримінально-правових санкцій за порушення чинного законодавства щодо її застосування, а також взаємне інформування про закони і постанови, які стосуються її реалізації [2].

Аналіз процесу криміналізації правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, у державах – Російській імперії та СРСР, до складу яких у перші десятиліття ХХ ст. входили українські землі, необхідно розпочати зі Статуту «Про проступки проти народного здоров'я» 1864 р. Цим документом передбачалася штрафна відповідальність за порушення правил відпуску лікарських засобів та речовин за умов нанесення такими діями істотної шкоди. Хоча у Статуті мова йде про лікарські засоби і безпосередньо не називаються наркотичні засоби, але слід мати на увазі, що існувала легальна практика їх призначення лікарями. Також у якості санкцій передбачався штраф, а не позбавлення волі, як це переважно має місце при криміналізації злочинів. При цьому Статут 1864 р. є першим кодифікаційним актом, який став передумовою запровадження кримінальної відповідальності на порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів та психотропних речовин [3, с. 6–7].

Наступним документом, прийнятим вже після Гаазької Конвенції 1912 р. з опію, яка спонукала держави до розробки на національному рівні ефективних законів з контролю за виробництвом та розподілом цього наркотичного засобу, став Указ Миколи II «Про засоби боротьби з опіюкурінням» 1915 р. Саме цей нормативно-правовий акт запровадив кримінальну відповідальність за вирошування опійного маку у вигляді

тюремного ув'язнення строком від чотирьох місяців – до одного року і чотирьох місяців та грошове стягнення до 500 руб.

Факторами, що обумовили поширення наркоманії були: 1) соціокультурний, як данина моді епохи модерну, чи приналежність значної частини населення Російської імперії до суспільств, де споживання наркотичних засобів було традиційним (Кавказ, Далекий Схід, Середня Азія), Сибір); 2) соціально-політична криза та загальна маргіналізація широких верств населення як наслідок революційних змін; 3) голод, безробіття; 4) використання наркотичних засобів у якості наркозу чи знеболюючих, що у період Першої світової війни та громадянської війни набуло значних масштабів; 5) недостатній медико-поліцейський контроль; 6) збільшення контрабанди наркотичних засобів та психотропних речовин з причин неефективного захисту кордонів; 7) відсутність законодавчого врегулювання протидії наркотикам та ін. [4].

Діапазон осіб, які вживали наркотики у післяреволюційний період, широкий – від злочинців – до представників інтелігенції та державних службовців: «повії; безробітні; кримінальні елементи; представники інтелігенції, особливо творчої; колишніх дворяни, офіцери, церковно-служителі та представники інших соціальних груп, які не пристосувалися до післяреволюційних реалій, тому мали серйозні психічні потрясіння і перебували у стані постійного стресу; працівники комендатур, червоноармійці та революційні матроси, які не встояти перед спокусою спробувати конфісковані наркотики; робоча молодь і представники пролетаріату» [5, с. 96].

Показники скоєння кримінальних правопорушень у стані наркотичного сп'яніння у 20-х рок XX ст. становив приблизно 50-80 % злочинів від загальної кількості злочинів проти власності, а також проти життя та здоров'я. Значну кількість наркоманів становили безпритульні діти, які доволі часто і розповсюджували наркотики на вулиці, чи скоювали злочини у стані наркотичного сп'яніння. Як зазначав у 20-х роках XX ст. дослідник поширення кокаїну А. С. Шоломович, «безпритульні діти, папіросники, торговці сірниками, газетами, дрібні злодюжки починають нюхати кокаїн з 10-12-річного віку. Так, із 150 обстежених дітей виявилось 106, що становить 71 %, нюхають кокаїн більш-менш тривалий час» [6, с. 31].

Можна зробити висновок, що відлік процесу криміналізації правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, починається з прийняття у 1864 р. Статуту «Про проступки проти народного здоров'я», який, хоча запровадив лише штрафну відповідальність за порушення правил відпуску лікарських засобів, до яких у той час належали й наркотичні засоби, став передумовою

запровадження кримінальної відповідальності на порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів та психотропних речовин.

До міжнародних нормативно-правових актів, що стали основою криміналізації на початку ХХ ст. правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин, належать женевські конвенції «Про заборону виготовлення, внутрішньої торгівлі та використання очищеного опіуму» 1925 р., «Про обмеження виробництва і регулювання поширення наркотиків» 1931 р., «Про заборону незаконної торгівлі наркотичними речовинами» 1936 р.

Щодо можливості застосування досвіду тоталітарної радянської держави у реалізації політики подолання дитячої безпритульності та протидії вживанню ними наркотичних засобів в умовах незалежної демократичної України, то важливим є розуміння того, що запровадження лише жорстких репресивних заходів не може подолати наркоманію, про що свідчить історія. Це – не лише проблема правової регламентації протидії незаконному обігу наркотичних засобів, це багатоаспектна глобальна проблема, яка потребує багатоаспектного підходу до її вирішення.

Список використаних джерел:

1. Создание международной системы контроля над наркотиками. *Всемирный доклад о наркотиках. 2008 год* / Управление ООН по наркотикам и преступности. 2008. С. 175-196. URL: https://www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2008/WDR_2008_Russian_web.pdf (дата звернення: 10.10.2020).

2. Ажакина Т., Моднов И., Сергеев А. Международно-правовое регулирование отношений в сфере противодействия незаконному обороту наркотиков. URL: <http://uhrn.civicua.org/library/drugs/regulation.htm> (дата звернення: 10.10.2020).

3. Коцур М. М. Історія боротьби з наркотизмом від найдавніших часів до початку ХХ ст. *Прикарпатський юридичний вісник* : зб. наук. пр. Івано-Франківськ, 2017. Вип. 1, т. 4. С. 3–8.

4. Панин С. Е. Потребление наркотиков в Советской России (1917–1920-е годы). *Вопросы истории*. 2003. № 8. С. 129–134.

5. Артеменко Н. А., Петрище Т. Л. Наркомания в 1920-е годы: медицинские, правовые и социокультурные аспекты проблемы. *Вестник ВГМУ*. 2015. № 6. С. 93-103. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/narkomaniya-v-1920-e-gody-meditsinskie-pravovye-i-sotsiokulturnye-aspektu-problemy> (дата звернення: 10.10.2020).

6. Шоломович А. С. Кокаин и его жертвы. Москва : Жизнь и знание, 1926. 36 с. URL: http://alcddata.narod.ru/Sholomovitch_1926_1/Sholomovitch_Cocaine_1926.pdf (дата звернення: 10.10.2020).

Куковинець Д. О.

*молодий науковий співробітник
відділу дослідження проблем кримінального
та кримінально-виконавчого права
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка. В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України*

СПОСІБ ВЧИНЕННЯ ДОМАГАННЯ ДИТИНИ ДЛЯ СЕКСУАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ¹

Для українського законодавства домагання дитини для сексуальних цілей є відносно новим видом кримінального правопорушення, а тому виникає необхідність у дослідженні його елементів і ознак складу. Однією із таких ознак, що становить інтерес для цілей цього дослідження, є спосіб вчинення діяння, що характеризує об'єктивну сторону кримінального правопорушення.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення являє собою сукупність (систему) прийомів і методів, що використовуються при вчиненні кримінального правопорушення [1, с. 117].

Безсумнівно кожне кримінальне правопорушення вчинюється певними особами, у визначений час, у конкретному місці і чітко вираженим способом, проте до диспозиції кримінально-правових норм спосіб уведено лише для тих випадків, коли він визначає кримінальну караність діяння або впливає на характер суспільної небезпечності злочинного діяння [2, с. 36].

Орієнтиром для конструювання законодавчої норми щодо встановлення кримінальної відповідальності за домагання дитини для сексуальних цілей та, відповідно, нормативного опису способу вчинення такого діяння виступає ст. 23 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25.10.2007 р. (далі – Лансаротська конвенція). У цій статті, зокрема, зазначено наступне: «Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення криміналізації умисної пропозиції, зробленої дорослою людиною за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (курсив наш – Д.К.), зустрітися з дитиною, яка не досягла віку, передбаченого пунктом 2 статті 18 цієї Конвенції, для скоєння проти неї одного з правопорушень, передбачених підпунктом «а» пункту 1

---

¹Примітка. Тези виконані в межах фундаментальної теми «Проблеми формування сучасної доктрини кримінального права України».

статті 18 або підпунктом «а» пункту 1 статті 20 цієї Конвенції, якщо після цієї пропозиції відбулись істотні дії, що призвели до такої зустрічі» [3].

У контексті розглядуваного питання Лансаротська конвенція єдинооб'язковим способом вчинення домагання дитини для сексуальних цілей визначає використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Додатково у Роз'ясненні до ст. 23 цієї конвенції зазначається: «Приставання до дітей за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій не обов'язково призводить до особистої зустрічі. Воно може тривати лише через мережу Інтернет, утім завдати серйозної шкоди дитині. Злочини сексуального характеру, які навмисно вчиняються під час онлайн-зустрічі за допомогою комунікаційних технологій, часто пов'язані з виготовленням, володінням та передаванням дитячої порнографії. Отже, Сторонам варто розглянути можливість поширення криміналізації грумінгу також на випадки, коли сексуальне насильство не є результатом особистої зустрічі, а здійснюється через мережу Інтернет (онлайн)» [4].

Щодо позиції вітчизняного законодавця, то у ст. 156¹ Кримінального кодексу України (далі – КК) при описі способу вчинення домагання дитини для сексуальних цілей використовується конструкція «у *тому числі* з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій»².

Інформаційно-телекомунікаційна система відповідно до абз. 10 ст. 1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» є сукупністю інформаційних та телекомунікаційних систем, які у процесі обробки інформації діють як єдине ціле [5]. Інформаційно-телекомунікаційні технології, своєю чергою, можна визначити як сукупність різноманітних технологічних інструментів і ресурсів, які використовуються для забезпечення процесу комунікації та створення, поширення, збереження та управління

---

² Примітка. Так, за ч.ч. 1,2 ст. 156¹ КК встановлена кримінальна відповідальність за такі діяння як: «1. Пропозиція зустрічі, зроблена повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, особі, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з метою вчинення стосовно неї будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій, у разі якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася....2. Пропозиція зустрічі, зроблена повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, неповнолітній особі з метою втягнення її у виготовлення дитячої порнографії, якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася».

інформацією. Під цими технологіями мають на увазі комп'ютери, мережу інтернет, радіо та телепередачі, а також телефонний зв'язок [6, с. 9].

В умовах розвитку інформаційного суспільства почастишали випадки використання саме інтернет-можливостей при здійсненні сексуальної експлуатації та сексуального насильства над дітьми. За останній рік майже чверть дітей в Україні потрапляли принаймні в одну із ситуацій сексуального насильства чи експлуатації в інтернеті. Найчастіше – це запитання про інтимні частини тіла, прохання надіслати свої оголені фото чи відео й надсилання дітям порнографічних матеріалів [7]. За даними громадської організації «Ла Страда-Україна» із 40 072 дзвінків, що надійшли на гарячу телефонну лінію упродовж 2017–2018 років, 13381 стосувались безпеки дітей в інтернеті (11 581 від дітей, 1800 від дорослих), з них 1385 – щодо випадків домагання дитини для сексуальних цілей [8, с. 5].

Регламентация способу вчинення домагання дитини для сексуальних цілей у ст. 156¹ КК із акцентом на використання при цьому інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій свідчить, по-перше, про підтримання позиції, викладеної у Лансаротській конвенції про виокремлення такого способу як найбільш характерного для домагання дитини для сексуальних цілей у сучасних умовах. А, по-друге, демонструє можливість вчинення домагання дитини для сексуальних цілей невизначеною кількістю інших способів (наприклад, шляхом обману, погроз, підкупу тощо), що, своєю чергою, значно розширює межі кримінально караного поведінки.

Тут важливо підкреслити, що імплементуючи положення міжнародно-правового акту, згду на обов'язковість якого надано у встановленому законодавством порядку, законодавець зв'язаний зобов'язанням не звужувати зміст правової норми. У той же час це не позбавляє його можливості деталізувати зміст такої норми, пристосовуючи її до національного законодавства та практики його застосування.

Отже, підсумовуючи вищесказане, зауважимо, що окреслюючи спосіб вчинення домагання дитини для сексуальних цілей за ст. 156¹ КК законодавець зацентрував увагу на тому, що використання інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій є одним з альтернативних способів учинення означеного діяння, на який безпосередньо вказано у КК. Така безпосередня вказівка повністю відображає сучасні тенденції розвитку суспільно небезпечної діяльності. Адже використання електронної пошти, соціальних мереж, сайтів знайомств, застосунків для обміну миттєвими повідомленнями, чатів, онлайн-ігрових платформ та інших можливостей інтернету для домагання дитини для сексуальних цілей забезпечує анонімність правопорушника, не обмежує його географічним положенням і відкриває доступ до більш широкого кола контактів.

Список використаних джерел:

1. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2010. 456 с.
2. Гора І. Поняття спосіб вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні. *Закон и жизнь*. 2012. № 9. С. 35-38.
3. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: Конвенція від 25.10.2007. *Верховна Рада України: Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text;
4. Проект Ради Європи "Боротьба з насильством щодо дітей в Україні". Стаття 23 Домагання дитини для сексуальних цілей: роз'яснення. URL: <https://rm.coe.int/leaflet-on-article-23-of-the-lanzarote-convention-solicitation-of-chil/16809fc771>
5. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР. *Верховна Рада України: Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text>;
6. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології: навчальний посібник. Дніпро: НМетАУ, 2017. 230 с.;
7. Приседська Вікторія. Чверть дітей в Україні стикаються з сексуальним насильством онлайн. Що робити батькам. *BBC News Україна*. 2021. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-56577234>;
8. Мойса Богдан. Протидія кібербулінгу та кібергрумінгу в Україні: попередній аналітичний огляд. С. 5. URL: <http://cyber.bullyingstop.org.ua/storage/media-archives/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4%D1%96%D1%8F%20%D0%BA%D1%96%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%D1%83%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BA%D1%96%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B3%D1%83%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96.pdf>

Маркітан В. С.

*студент II курсу магістратури
факультету права, економіки та кібербезпеки
Міжнародного гуманітарного університету*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗВОРотної Дії КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ В ЧАСІ

Права та законні інтереси громадян України закріплюються різними нормами права, охорона від найтяжчих посягань на особистість, на суспільний лад і громадську безпеку, конституційний лад України здійснюється кримінальним законом. Проблема захисту прав громадян від злочинних посягань є актуальною нині в Україні та у всьому світі. Кримінальний закон лише тоді буде надійним засобом захисту, якщо він застосовується правильно. У зв'язку з цим дуже важливо правильно визначити дію кримінального закону у часі. Розгляд права в аспекті його дії виявляє головну його якість – здатність впливати на діяльність та поведінку людей, дію права в цьому сенсі слід розглядати як визначення сфери його здійснення або як перехід юридично належного у соціальну практику. Слід розрізнити дію права у широкому сенсі і дію права на інституційному рівні. Останнє є дією закону через систему реалізації правових норм у чітких фіксованих межах. Дія права в цілому включає і сферу потенційного регулювання за допомогою як власне правових засобів, так і інших правових явищ. Отже, правовий простір і час значно ширший за просторово-часові параметри дії кримінального закону як способу реалізації кримінально-правової норми.

Відповідно до частини 3 статті 4 КК України «часом вчинення кримінального правопорушення визнається час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності». Зокрема, О.М. Медведєв вважав, що при вирішенні проблеми, яка розглядається, слід, перш за все, виходити з поняття закінченого кримінального правопорушення, яким вважається відповідність скоєного усім ознакам складу кримінального правопорушення, передбаченого кримінальним законом. Виходячи з цього, він робив висновок, що часом вчинення кримінального правопорушення з матеріальним складом слід вважати момент настання його суспільно небезпечних наслідків, незалежно від того, який проміжок часу минув з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння [4, с. 39]. Як відомо «кримінальне правопорушення» та «склад злочину» співвідносяться як явище та юридичне поняття про нього: кримінальне правопорушення це конкретне суспільно небезпечне діяння, вчинене у певній обстановці, місці і часі, яке відрізняється від всіх інших кримінальних

правопорушень даного виду багатьма особливостями; склад же злочину – це юридичне поняття, що об'єднує найбільш значні, типові та універсальні ознаки кримінального правопорушення [3, с. 80].

Відомо, однак, що суспільно небезпечні наслідки кримінального правопорушення з тих чи інших причин не завжди відображаються у складі злочину, передбаченого кримінальним законом, не знаходять у ньому свого описання. У цьому зв'язку в науці прийнято розподіляти закінчені кримінальні правопорушення на дві категорії: на кримінальні правопорушення з «матеріальним» складом та кримінальні правопорушення з «формальним» складом [2, с. 17]. Формальні – це такі склади злочину, об'єктивна сторона яких включає лише ознаки, що характеризують суспільно небезпечні дії і передбачає наявність суспільно небезпечних наслідків як обов'язкової ознаки його об'єктивної сторони. Матеріальні – це такі склади злочину, об'єктивна сторона яких передбачає не тільки вчинення суспільно небезпечного діяння, але з обов'язковою умовою настання або можливості настання зазначених у законі суспільно небезпечних наслідків.

А.О. Тілле розумів під зворотною дією кримінального закону «таку його дію на правовідношення, за якої закон вважається таким, що існував у момент виникнення правовідношення» [6, с. 96]. Не можна погодитися з Є.М. Журавльовою у тому, що застосування кримінального закону до кримінальних правопорушень, вчинених до набрання ним чинності, якщо вони досі не були розглянуті, є прямою (автор пише – негайною) дією кримінального закону [1, с. 39]. Для зворотної дії кримінального закону в часі не має принципового значення те, на якому етапі розвитку знаходиться кримінальне правовідношення, яке виникло до набуття ним чинності.

Відомо, що час, як форма буття матерії, є одномірним і односпрямованим. Фізично неможливо повернутися в часі на більш чи менш значний період назад і змінити те, що вже відбулося. З моменту, коли було вчинено кримінальне правопорушення, почав діяти кримінальний закон, який був чинний на той час. Така дія закону вже об'єктивно відбулася і зробити те, що було, таким, якого не було, не під силу нікому і нічому, уявляється за можливе підтримати позицію тих правознавців, які вважають, що «від надання законіві зворотної дії слід відрізнити застосування закону до правовідносин, що виникли до його видання, але продовжують існувати після його видання» [5, с. 456].

Таким чином, загальне правило визначення часу вчинення кримінального правопорушення є таким: моментом його вчинення слід вважати момент, з якого реально вчинене особою суспільно небезпечне діяння стає відповідати всім передбаченим кримінальним законом ознакам того чи іншого складу злочину, воно стосується лише проблеми

визначення часу вчинення так званого дистанційного кримінального правопорушення і не наділене необхідною універсальністю. Досить складним буде його застосування для визначення часу вчинення, наприклад, триваючих чи продовжуваних злочинів.

Насамперед, слід зазначити, що правове вирішення питання про межі дії закону є необхідною умовою його правильного розуміння та застосування. Встановлені з цього приводу правові норми є важливою гарантією забезпечення свободи поведінки людини у суспільстві, надають їй можливість узгоджувати свої дії та вчинки з приписами закону. Термін «дія кримінального закону в часі» передбачає такі варіанти його здійснення: перспективна дія закону та ретроспективна дія закону – зворотна сила. Зворотна сила кримінального закону – це поширення його на діяння і породжені ними кримінально-правові наслідки, вчинені чи які виникли до його набрання чинності.

Список використаних джерел:

1. Журавлєва Е.М. Действие уголовного законодательства Российской Федерации во времени: Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 – М.: Акад. управления МВД России, 1997. – 180 с.
2. Коган В.М. Логико-юридическая структура советского уголовного закона. – Алма-Ата: Казахстан, 1966. – 82 с.
3. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для юрид. вузів і фак. / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін. За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Київ – Харків: Юрінком Інтер – Право, 2001. – 416 с.
4. Медведев А.М. Пределы действия Уголовного кодекса. / Под ред. В.П. Кашепова. – М.: Юридическая литература, 1998. – 144 с.
5. Теория государства и права: Учебник для вузов / Под ред. П.С. Ромашкина, М.С. Строговича, В.А. Туманова. – М.: Изд-во АН СССР, 1962. – 534 с.
6. Тилле А.А. Время, пространство, закон. Действие советского закона во времени и в пространстве. – М.: Юрид. лит., 1965. – 201 с.

Письменна Д. П.
*студентка II курсу магістратури
спеціальності 262 «Правоохоронні органи та правоохоронна
діяльність» Міжнародного гуманітарного університету*

МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНОГО НАГЛЯДУ ЗА ОСОБАМИ, ЗВІЛЬНЕНИМИ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

В Конституції України визначено, що кожному, хто на законних підставах перебуває на території нашої держави, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом. До осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, застосовуються деякі обмеження щодо свободи пересування чи права залишити територію України. Незважаючи на те, що кількість піднаглядних осіб є стабільно високою, чисельність дільничних офіцерів поліції, які здійснюють адміністративний нагляд за ними, є недостатньою. На фоні високого навантаження на одного дільничного офіцера поліції постійно збільшується рецидив у співвідношенні між кількістю піднаглядних і вчиненням ними злочинів під час перебування під адміністративним наглядом.

На зниження ефективності здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, впливає: недосконалість адміністративно-правового регулювання здійснення адміністративного нагляду; порушення поліцейськими права особи на повагу до приватного та сімейного життя; формальне здійснення адміністративного нагляду. Якщо проаналізувати та взяти на озброєння найкращі елементи з практики здійснення адміністративного нагляду за колишніми засудженими в інших країнах, а також усунути проблеми, що сьогодні існують в Україні, то адміністративний нагляд буде дієвим механізмом здійснення профілактичного впливу на осіб, звільнених з місць позбавлення волі. Дотримання всіх основних принципів діяльності Національної поліції відносно піднаглядних, залучення їх до громадських, урядових і неурядових соціальних програм щодо запобігання злочинності, застосування в процесі нагляду сучасних технологій спостереження, внесення відповідних змін до законодавства, яке регулює здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, забезпечить не лише належне виконання адміністративного нагляду, але й знизить рівень вчинення правопорушень особами, які звільнилися з місць позбавлення волі, та сприятиме їх поверненню до законслухняного способу життя.

Проблеми нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, відображені в наукових працях відомих вчених-правознавців. Питання загального адміністративного нагляду розроблювали у своїх роботах В.Б. Авер'янова, С.С. Алексєєв, О.Ф. Андрійко, О.М. Бандурка, Д.М. Бахрах, С.В. Венедіктов, В.М. Гаращук, І.П. Голосніченко, О.В. Джафаров, Ю.О. Загуменна, В.О. Заросила, В.М. Зінич, А.Т. Ковальчук, Т.О. Коломоєць, А.Т. Комзюк, С.Ф. Константинова, П.Н. Курлович, М.В. Лошицький, П.В. Макушева, Я.І. Маслова, І.В. Мельник, Є.М. Моїсєєв, В.В. Мурза, А.Д. Нікітін, В.І. Олефір, І.О. Панов, С.М. Радзівон, Ф.С. Разарьонов, О.Ю. Синявська, В.О. Скоририк, В.Д. Сущенко, Д.П. Цвігун, В.С. Шестак, Х.П. Ярмач [зокрема, див.: 1-5]. Водночас, ця проблема вимагає актуальних підходів до її вирішення в законотворчій та практичній діяльності. Саме тому це дослідження спрямовано на розвиток нових законодавчих, організаційно-правових і практичних рекомендацій щодо здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі. При цьому центральним питанням цієї проблематики є питання механізму адміністративного нагляду.

Механізм адміністративно-правового регулювання нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, – це сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється такий адміністративний нагляд.

Унікальність механізму правового регулювання нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі обумовлено тією обставиною, що його забезпечення не обмежується лише нормами адміністративного, а охоплює і норми кримінального та кримінально-виконавчого права.

До основних елементів механізму адміністративно-правового регулювання нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, належать: нормативні акти, що врегулюють здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі; адміністративно-правові відносини, які виникають під час здійснення адміністративного нагляду; акти реалізації норм права під час здійснення адміністративного нагляду; правова культура та свідомість суб'єктів адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі.

Список використаних джерел:

1. Гаращук В.М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному правлінні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2003. 412 с.
2. Зінич В.М. Дільничний інспектор міліції як суб'єкт профілактики правопорушень: організаційно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2007. 211 с.

3. Мельник І.В. Застосування заходів адміністративного примусу в умовах розбудови правової держави: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2004. 182 с.

4. Назаренко Д.О. Кримінальна відповідальність за порушення правил адміністративного нагляду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2008. 200 с.

5. Ярмачі Х. П. Ярмачі В. Х. Поліцейський нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі. *Правове забезпечення адміністративної реформи*. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/3/41.pdf>

П'ятун Я. О.

*студентка II курсу магістратури
факультету права, економіки та кібербезпеки
Міжнародного гуманітарного університету*

ПРАВА СУДОВОГО ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ (ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ)

В умовах реформування правової держави в Україні значно зростає роль судової експертизи в судочинстві при пізнанні механізму вчинення правопорушення і отриманні науково обґрунтованих доказів. В останні роки ХХ століття було досягнуто значного зростання конкуренції в кримінальному судочинстві. Експертиза стала невід'ємною частиною кримінального процесу у розслідуванні багатьох кримінальних правопорушень. Експертна думка виправдана і є лідером у доказах у кримінальній справі.

Експерт виступає самостійним учасником кримінального провадження, специфіка участі якого визначається тим, що він в певній мірі забезпечує весь комплекс функцій органів, що здійснюють провадження по справі та інших учасників процесу. Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [3]. Я.В. Комісарова поділяє всі права експерта на загальнопроцесуальні (універсальні) та експертні (ексклюзивні) [1, с. 684].

Згідно з законом експерт наділяється досить широким колом прав (ч. 3 ст. 69 КПК України):

1) знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження;

2) заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи;

3) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження;

4) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання;

5) ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні;

6) одержати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом для надання пояснень чи показань, у разі, якщо проведення експертизи не є службовим обов'язком особи, яка залучена як експерт;

7) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;

8) користуватися іншими правами, передбаченими Законом України «Про судову експертизу» [3].

Також треба зазначити, що експерт має право знайомитися з тими матеріалами кримінального провадження, які мають відношення до предмету експертизи. Обсяг матеріалів експерт визначає самостійно. Слідчий чи суд зобов'язані надати для ознайомлення на вимогу експерта матеріали кримінального провадження, які мають відношення до предмету дослідження у тому обсязі, який визначить сам експерт. У той же час експерт не має права аналізувати матеріали провадження, збирати докази, вибирати що йому досліджувати. В такому випадку, можуть виникнути сумніви у об'єктивності та обгрунтованості висновку експерта.

При проведенні експертизи велике значення має належне інформаційне забезпечення роботи експерта, яке впливає із сторони ініціатора експертного дослідження. Це виражається, зокрема, через надання додаткових матеріалів для проведення експертизи [4, с. 447]. Отримані зразки слугують об'єктами, що використовуються для порівняльного дослідження з іншими об'єктами – речовими доказами, документами, живими людьми і трупами з метою ідентифікації або встановлення групової належності. Заявлення експертом клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків для проведення експертизи не позбавляє його права заявляти інші клопотання, зокрема на участь у процесуальних діях, що стосуються предметів та об'єктів дослідження. У

будь-якому випадку клопотання експерта повинне бути вмотивоване [5, с.190].

Чинний КПК України окремо виділяє право експерта ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні (п. 5 ч. 3 ст. 69 КПК України). Вказане право тісно пов'язане із правом експерта на присутність при проведенні процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження. Беручи участь у процесуальних діях, що стосуються предметів та об'єктів дослідження – допиті, огляді місця події, речей, документів тощо, експерт може, при цьому, ставити запитання допитуваним, звертати увагу під час проведення інших процесуальних дій на обставини, які мають значення для його висновку, щоб вони були занесені до протоколу цієї дії [2, с. 1224].

Зазначимо, що експерт є незалежною стороною кримінального провадження, однією з найважливіших положень у законі є те, що експерт немає права надавати свідомо неправдивий висновок, разом з тим експерт є важливим учасником кримінального судочинства. Права та обов'язки експерта, вимоги до нього є невід'ємною частиною експертного дослідження, висновок який згодом буде найважливішим доказом при вирішенні судової справи, кожен експерт повинен знати свої права та виконувати обов'язки, які встановлені в нормативно-правових актах, адже кожен із них має свої особливості, які зобов'язаний знати експерт, саме ці знання визначають його компетенцію.

Список використаних джерел:

1. Комиссарова Я.В. Концептуальные основы профессиональной деятельности эксперта в уголовном судопроизводстве: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. М., 2013. 684 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. К.: Юстініан, 2012. 1224 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17>
4. Образцов В.А. Криминалистика: курс лекцій. М.: Право и закон, 1996. – 447 с.
5. Шепель В.Н. Экспертиза в суде по уголовным делам в свете нового законодательства и перспектив ее развития: дис. ... канд. юрид. наук 12.00.09. М., 2003. 190 с.

Таносогло Н. І.

*студентка II курсу магістратури
спеціальності 262 «Правоохоронні органи та правоохоронна
діяльність» Міжнародного гуманітарного університету*

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ПРИ ВЧИНЕННІ РОЗКРАДАнь З ВИКОРИСТАННЯМ ВИСОКИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Аналіз сучасної криміногенної обстановки дозволяє стверджувати, що на цей час дуже розповсюдженими є кримінальні правопорушення, що вчиняються з використанням комп'ютерної техніки, комп'ютерних мереж, мереж електров'язку та мережі Інтернет. Інтернет-технології це технології створення і підтримки різних інформаційних ресурсів в комп'ютерній мережі Інтернет: сайтів, блогів, чатів, електронних бібліотек, форумів та енциклопедій, веб-сервера, електронні пошти. Тобто, Інтернет це найбільша глобальна комп'ютерна мережа, яка поєднує десятки мільйонів абонентів у понад 150 країнах світу. Щомісячно кількість її користувачів зростає на 10%. Основне призначення будь-якої мережі – надання інформаційних та обчислювальних ресурсів підключеним до неї користувачам.

Крім того, необхідно підкреслити, що найбільш розповсюдженими кримінальними правопорушеннями, що вчиняються із використанням високих інформаційних технологій є розкрадання – вчинене з корисливою метою протиправне безоплатне вилучення або обернення чужого майна на користь винного або інших осіб, яке спричинило шкоду власнику або іншому володільцю цього майна.

Відповідно до статистики Офісу Генерального Прокурора України порівнюючи 2019 рік та 2020 рік злочинів, які передбачені ст. 191 КК України (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем) відбувається зниження вчинення цих злочинів: так, у 2019 році в Україні було зареєстровано 9074 розкрадань, з них розкрито (з обвинувальним актом – 3937); у 2020 році – 11160, з них розкрито (з обвинувальним актом – 5676). Нажаль, не можна визначити, які з них вчиняються з використанням Інтернет-технологій, на сьогодні так статистичні дані ніким не узагальнюються.

Таким чином, можна констатувати, що відбувається суттєве збільшення розкрадань в цілому, однак процент їх розкриття є постійно меншим 50 %.

З розвитком сучасних Інтернет-технологій розкрадання можуть вчинятися за їх допомогою тому, на початковому етапі розслідування

важливе значення полягає у порушенні кримінального провадження та встановлення всіх фактичних даних, які мають доказову базу для розслідування кримінальних правопорушень, і тому ці злочини мають наукову та практичну зацікавленість.

Вивчення методики розслідування розкрадань залишається важливим та актуальним аспектом в науці криміналістиці, яким, зокрема, займався І. Г. Андрущенко, В. Г. Баяхчев, В. М. Бутузов, А. Ф. Волобуєв, Б. М. Дердюк, Н. С. Козак, В. П. Корж, В. В. Корнієнко, В. В. Корнієнко, І. С. Мазуров, А. М. Меденцев [див.: 1-9]. Для подальшого розроблення методики розслідування розкрадань з використанням високих інформаційних технологій, передусім, необхідно підсилити акцент на дослідженні такого важливого елементу криміналістичної характеристики як особа злочинця.

Особу правопорушника при розкраданні, що вчиняються з використанням високих інформаційних технологій, можна класифікувати таким чином:

По-перше, розкрадання, що вчиняється особою, яка має доступ до інформації у зв'язку з своїми професійними обов'язками (вчиняє дії за ст. 191 КК України та дії, передбачені Розділом 16 КК України «Кримінальні правопорушення у сфері використання ЕОМ, систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку»);

По-друге, це розкрадання, що вчиняється іншою службовою особою, що, в свою чергу, розподіляється за сферою вчинення: в сфері електронної комерції; в сфері державних закупівель; в сфері кредитування.

Сутність розкрадань з використанням високих інформаційних технологій полягає у безоплатному вилученні або оберненні чужого майна на користь винного або інших осіб, яке було вчинено з використанням зазначених технологій як необхідного засобу вчинення злочину.

Список використаних джерел:

1. Баяхчев В. Г. Расследование хищений, совершаемых в кредитно-финансовой сфере с использованием электронных средств. *Законодательство*. Москва. 2000. № 6. С. 110-119.

2. Бутузов В.М., Андрущенко І.Г. Умови відмивання «брудних» коштів та шахрайські дії на ринку цінних паперів в процесі інтеграції фінансових ринків. *Економічні злочини: попередження і боротьба з ними*. 2001. № 25. 650 с.

3. Волобуєв А.Ф. Особливості розслідування розкрадань грошових коштів, що здійснюються з використанням комп'ютерної техніки. *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України*. Вип. 2. Луганськ. 1998. С. 21-25.

4. Дердюк Б.М. Поняття та теоретичні основи криміналістичної класифікації комп'ютерних злочинів. *Прикарпатський юридичний вісник*. Дердюк., 2014. 300 с.

5. Козак Н. С. Криміналістична характеристика осіб, які вчиняють комп'ютерні злочини. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2013. 2(61) С. 191.

6. Корж В.П. Методика розслідування розкрадань у сфері економічної діяльності. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2016. 20 с.

7. Корнієнко В. В. Розкрадання безготівкових грошових коштів банку з використанням фіктивних розрахункових технологій *Актуальні питання досудового розслідування*: матеріали II всеукр. наук.-практ. конференції, м. Кривий Ріг: ДЮІВС, 21 жовтня 2016 р. С. 89-91.

8. Мазуров И.Е. Методика расследования хищений, совершенных с использованием интернет-технологий : дис. канд. юр. наук : 12.00.12. Казань, 2017. 188 с.

9. Меденцев А. М. Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері державних закупівель : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.09 "кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність". Одеса, 2015. 13 с.

Томчук І. О.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права*

Галицького коледжу імені В'ячеслава Чорновола

Туткалюк І. М.

*здобувач вищої освіти юридичного відділення
Галицького коледжу імені В'ячеслава Чорновола*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ

Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, до яких належить державна зрада, є найбільш суспільно небезпечними злочинами, адже посягають на суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність України, що ставить під загрозу її існування, як суверенної правової держави. Крім того, державна зрада може спричинити заподіяння шкоди обороноздатності України, її

державній, інформаційній чи економічній безпеці. Зокрема, якщо її вчинено у формі шпигунства, це може призводити до витоку із власності держави інформації, що містить державну таємницю і при потраплянні її до іноземних спецслужб вона буде використана проти інтересів України та може звести нанівець багаторічну працю щодо створення нових зразків озброєння, розробки планів оборони в особливий період тощо.

Кримінальна відповідальність за вчинення державної зради зазначена в ч. 1 ст. 111 Кримінального кодексу України (далі – КК України) за такі дії: «перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України», за що передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої [1].

Доречно згадати, що донедавна в Україні простежувалися лише поодинокі випадки вчинення державної зради, тому стаття 111 КК України практично не мала застосовування. Однак, у 2014 році ситуація кардинально змінилася внаслідок активізації російської збройної агресії на сході України, насильницького протиправного відторгнення АР Крим та Севастополя від України, а також їхньої анексії Російською Федерацією [2, с. 14].

Таким чином, впродовж 2010-2013 рр. до суду не було передано жодного обвинувального акта щодо вчинення державної зради. Тоді як у 2014 р. таких обвинувальних актів налічувалось 7, у 2015 р. – 6, у 2016 р. – 8, 2017 р. – 10, 2018 р. – 30, 2019 р. – 36. Проте, кількість засуджених осіб є значно меншою. У 2019 році засуджених було 6, тобто матеріали кримінальних проваджень закрито щодо 30 осіб. У 2018 році засуджених було 8, матеріали кримінальних проваджень закрито щодо 22 осіб [3]. Як бачимо, більшість осіб, яких було притягнуто до кримінальної відповідальності за державну зраду не відбувають покарання.

Окрім цього, слід зазначити, що Єдиний державний реєстр судових рішень України містить лише інформацію про обвинувальні вирoki за статтею 111 КК України щодо тих осіб, які вчинили перехід на бік ворога в період збройного конфлікту України та Російської Федерації на території АР Крим. Натомість обвинувальних вироків за державну зраду при переході на бік ворога під час збройного конфлікту на території окремих районів Донецької та Луганської областей немає жодного.

З метою удосконалення кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за вчинення державної зради в Україні доцільним вбачається вивчення досвіду зарубіжних країн у цій сфері. Стосовно країн пострадянського простору, то у їхньому кримінальному

законодавстві злочин «державна зрада» міститься переважно у Главі – «Злочини проти основ конституційного устрою та безпеки держави».

Для прикладу, охарактеризуємо Кримінальний кодекс Грузії. Слід зазначити, що окремої статті «Державна зрада», як це передбачено в законодавстві України, чинний КК Грузії не містить. Кримінальна відповідальність окремо передбачена лише за шпигунство (ст. 314 КК Грузії), за що передбачено покарання від восьми до дванадцяти років позбавлення волі. Зокрема, кримінально караними є такі дії: збирання, зберігання, передача, вимагання або викрадення з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам речей, документів, відомостей або інших даних, що містять державну таємницю Грузії, так само збирання або передача іншої інформації за завданням іноземної розвідки на шкоду інтересам Грузії. Кваліфікуючими ознаками злочину є вчинення його у воєнний період, під час збройного конфлікту або настання тяжких наслідків для інтересів Грузії, за що передбачене покарання від дванадцяти до двадцяти років позбавлення волі. Отже, відмінністю від КК України є те, що законодавець Грузії дає чітко визначення шпигунства, чого не зроблено у ст. 111 вітчизняного КК та зазначає ряд кваліфікуючих ознак у разі його вчинення, передбачивши за це більш суворе покарання.

З метою вдосконалення положень КК України, а також з'ясування доцільності запозичення позитивного досвіду щодо встановлення відповідальності за державну зраду необхідно проаналізувати також і кримінальне законодавство тих держав, які є членами Європейського Союзу, адже у рамках інтеграції України у європейські структури постає питання про адаптацію законодавства України до законодавства держав, які є членами Європейського Союзу.

Таким чином, щодо норм кримінального законодавства держав, які є членами ЄС, то відповідальність за вчинення державної зради передбачена у різних главах, зокрема: «Про злочини проти безпеки королівства» (КК Швеції), «Про злочини і проступки проти зовнішньої безпеки держави» (КК Бельгії), «Злочини проти незалежності та безпеки держави (КК Данії)». Натомість в окремих КК зарубіжних держав законодавець, мабуть, намагався акцентувати на ступеневі суспільної небезпеки державної зради, вказавши її в назві окремої глави чи розділу Особливої частини КК. Йдеться про кримінальні закони Австрії (Розділ XIV «Державна зрада та інші злочини проти інтересів держави»), Франції (Глава I Розділу I Книги 4 «Про зраду і шпигунство»), ФРН (Розділ I «Злочини проти миру, державна зрада і створення загрози для демократичної правової держави»), Іспанії (Глава I Розділу XXIII «Про зраду») [2, с. 40].

Проаналізуємо КК Федеративної Республіки Німеччини (далі КК ФРН) стосовно кримінальної відповідальності за вчинення державної зради. Норма про цей злочин розміщена в Главі 2 «Державна зрада» Розділу 1 та передбачає відповідальність за значну кількість діянь, таких як зрада, спрямована проти федеральної держави (§ 81 КК ФРН), зрада, спрямована проти федеральної землі (§ 82 КК ФРН), готування до вчинення дій, спрямованих на державну зраду (§ 83 КК ФРН). Слід зазначити, що вони є кардинально відмінними від тих, за які передбачена відповідальність у вітчизняному КК.

Так, під зрадою, спрямованою проти федеральної держави законодавець ФРН розуміє наступне: «Той, хто, застосовуючи насильство або загрожуючи застосуванням насильства, діє спрямовано на утиск стабільності Федеративної Республіки Німеччина або зміну заснованого на Основному законі Федеративної Республіки Німеччина конституційного ладу. Відповідальність за такі дії – довічне позбавлення волі або позбавленням волі на строк щонайменше десять років. Під зрадою, спрямованою проти федеральної землі (§ 82 КК Німеччини) слід розуміти застосування насильства або погрози його застосування, спрямованого на повне або часткове приєднання території однієї землі до території іншої землі Федеративної Республіки Німеччина, або на відокремлення від землі частини її території, або зміну заснованого на Конституції федеральної землі конституційного ладу. Покарання за такі дії – позбавленням волі на строк від одного до десяти років. Готування до вищевказаних дій карається на строк від одного до п'яти років позбавлення волі (§ 83 КК Німеччини) [5].

Кримінальна відповідальність за шпигунство в КК ФРН передбачена в Розділі 2 «Шпигунство і створення загрози для довічного позбавлення волі (§ 94) [5].

Висновки. Враховуючи вищезазначене, можна зробити певні висновки та запропонувати внести ряд змін до статті 111 КК України з метою удосконалення даної кримінально-правової норми, зокрема пропонуємо викласти її в такій редакції:

Стаття 111. Державна зрада

1. Перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, –

карається позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

2. Шпигунство, тобто збирання, зберігання, передача, вимагання або викрадення з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам речей, документів, відомостей або інших даних, що

містять державну таємницю, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, – карається позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років позбавлення волі з конфіскацією майна або без такої.

3. Звільняється від кримінальної відповідальності громадянин України, якщо він на виконання злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представників ніяких дій не вчинив і добровільно заявив органам державної влади про свій зв'язок з ними та про отримане завдання.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. № 2341-III. Дата оновлення: 08.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 26.11.2021).

2. Кончук Н.С. Кримінальна відповідальність за державну зраду: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08 / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2019. 218 с. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://dspace.lvd.uvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3512/1/konchuk_d.pdf&ved=2ahUKEwju7IfT7pzzAhXFCRAIHU1BDmwQFnoEAcQAQ&usg=AOvVaw0NaLY27AbSdy8Ko_rH9Rly (дата звернення: 26.11.2021).

3. Протягом 2014–2019 років 20 людей засудили за державну зраду – статистика судової влади України. URL: <https://court.investigator.org.ua/uk/2020/03/protyagom-2014-2019-rokiv-20-lyudej-zasudyly-za-derzhavnu-zradu-statystyka-sudovoyi-vlady-ukrayiny/>

4. Уголовный кодекс Грузии от 22 июля 1999 г. № 2287. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf> (дата звернення: 17.11.2021).

5. Головненков П.В. Уголовное уложение Федеративной Республики Германия (StGB). Научно-практический комментарий и перевод текста закона. Научные труды в области немецкого и российского уголовного права. 492 с. URL: https://www.uni-potsdam.de/fileadmin/projects/lshellmann/Forschungsstelle_Russisches_Recht/Neuaufgabe_der_kommentierte_n_StGB-%C3%9Cbesetzung_von_Pavel_Golovnenkov.pdf. (дата звернення: 17.11.2021).

Устянський І. І.
*студентка II курсу магістратури
спеціальності 262 «Правоохоронні органи та правоохоронна
діяльність» Міжнародного гуманітарного університету*

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННИХ РОЗРАХУНКІВ І ПЛАТЕЖІВ

Впровадження електронних засобів розрахунку та платежів не проходить безболісно. Недосконалість законодавчої бази, яка традиційно відстає від науково-технічного прогресу, прорахунки, а часом і свідомі шкідливі дії, при реформуванні кредитно-фінансових інститутів та недоліки в діяльності правоохоронної системи, зумовили зростання злочинних проявів у цій сфері, що перешкоджають оптимальному розвитку кредитно-фінансових відносин, системи електронних розрахунків та платежів.

Актуальні аспекти проблематики кримінальних правопорушень у сфері обігу платіжних карток досліджували з точки зору кримінального права, кримінології та криміналістики В. П. Бахін, П. Д. Біленчук, М. С. Вертузаєв, П. А. Воробей, В. І. Галаган, В. О. Голубєв, Н. А. Гуторова, О. О. Дудоров, І. П. Кострицький, О. І. Котляревський, В. І. Осадчий, М. М. Панов, А. В. Реуцький та ін. [зокрема, див.: 1-4].

Водночас, всі останні роки відзначається неухильне зростання злочинів, що посягають на економічні суспільні відносини. Так, за даними Офісу Генерального прокурора України протягом останніх п'яти років фіксувався такий рівень вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 200 КК України «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення», – із відповідним рівнем розкриття (повідомлення про підозру): 2016 р. 176 фактів вчинення злочинів та 158 підозр; 2017: 390 / 369; 2018: 609 / 546; 2019: 711 / 674; 2000: 724 / 676.

Усе зазначене підтверджує актуальність та постійну необхідність із сучасних позицій висвітлювати актуальні проблеми розслідування кримінальних правопорушень у сфері електронних розрахунків і платежів, одним із основних питань якої є криміналістична характеристика досліджуваних кримінальних правопорушень.

Основними елементами криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у сфері електронних розрахунків і платежів є способи вчинення цих злочинів та характеристика суб'єкта

досліджуваних кримінальних правопорушень як на індивідуальному рівні, так, що найголовніше, і колективного суб'єкту.

Способи вчинення кримінальних правопорушень у сфері електронних розрахунків і платежів можна класифікувати наступним чином: виготовлення пластикових карток шляхом підробки (повна або часткова підробка); виготовлення платіжної картки з використанням підроблених документів; виготовлення платіжної картки з використанням викрадених документів; незаконне заволодіння платіжною картою до моменту її отримання; замовлення товарів чи послуг через мережу Інтернет, телефоном або поштою з використанням незаконно отриманих реквізитів платіжної картки; незаконне зняття готівки у сервісних центрах із карткового рахунку за допомогою підроблених сліпів; обман, шахрайство з фінансовими ресурсами, з використанням підроблених документів, штампів і печаток неіснуючого підприємства; створення (придбання) фіктивного підприємства з метою отримання реквізитів платіжної картки; незаконне зняття з кредитної платіжної картки за кордоном незначних сум, що не потребують авторизації; шахрайські дії в мережі банкоматів (використання фальшивих банкоматів; використання підробленої лицевої сторони банкоматів; перелаштування справжніх банкоматів так, щоб вони приймали картки і не могли повернути їх власнику без втручання злочинців у діяльність банкомату відомим лише їм способом; перелаштування справжніх банкоматів так, щоб кошти, які видає банкомат згідно з запитом клієнта, застрягали в слоті отримання готівки; незаконне встановлення відеокамер (з метою фіксації набору цифр, що складають PIN).

За рівнем організованості суб'єкти досліджуваних кримінальних правопорушень розподіляється на: 1) осіб, які вчинюють злочини на побутовому рівні, «непрофесійні» злочинці; 2) «професійні» злочинці та організовані злочинні угруповання. У колективному суб'єкті учасниками, що виконують різні функції, є такі особи: працівники банківських установ і процесінгових компаній; особи, до професійних обов'язків яких входить обробка розрахунків платіжної картки, сервісних та торгівельних підприємств тощо; які мають спеціальні знання щодо технології і технічних вимог виготовлення карток, їх дизайну, володіють навичками з використання приладів, інструментів, необхідних для виготовлення карток; які здобувають справжні платіжні картки в результаті вчинення інших злочинів; організовують фіктивні підприємства, що використовуються з метою отримання корпоративних карток; працівники сервісних підприємств (до яких пластикові картки або сліпи надходять від осіб, що їх викрали, або через посередників) і які використовують їх з метою шахрайського зняття коштів з рахунків шляхом придбання товарів через «свої» магазини; «дропи», що

використовуються для зняття грошей через банкомати (із застосуванням підроблених платіжних карток), а також для здійснення покупок в торгівельних установах; засновники відповідних сайтів, через які обмінюються інформацією (реквізитами платіжних карток, способами вчинення «карткових» злочинів, досвідом їх маскування) тощо.

Список використаних джерел:

1. Вергузаєв М.С. Пластикові платіжні засоби в Україні. Кримінологічний аспект: навчально-практичний посібник. Київ: НАВСУ, 2001. 108 с.

2. Котляревський О.І. Шахрайства с використанням пластикових платіжних карток. *Інформаційні технології та захист інформації*: Збірник наукових праць. Запоріжжя: Юридичний ін-т МВС України, 1998. Вип. 1. С. 49-51.

3. Панов М.М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення: дис....канд.юрид.наук: 12.00.08.Харків, 2006. 196 с.

4. Реуцький А.В. Методика розслідування злочинів у сфері виготовлення та обігу платіжних карток: дис....канд.юрид.наук: 12.00.09. Харків, 2009. 232 с.

Цапколенко О. Я.

студентка II курсу магістратури

спеціальності 262 «Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність» Міжнародного гуманітарного університету

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ГОСПОДАРСЬКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЯК ОСНОВА ВІДПОВІДНОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ

Тривала економічна криза, що вразила нашу державу, зростаюча криміналізація, розгул злочинності і корупції, у тому числі їх організованих проявів, інші дестабілізуючі фактори надзвичайно актуально поставили питання про національну і, зокрема, економічну безпеку. На тлі кризових явищ та посилення структурних деформацій в економіці продовжують поширюватися процеси криміналізації галузей економіки, влади, суспільства. Економічна злочинність як система господарських кримінальних правопорушень, є фундаментом організованої злочинності і за особливих умов надає їй стійкості,

пов'язує з корупцією в державному апараті і правоохоронних органах, демонструє новий стандарт життя, неприйнятний для абсолютної більшості населення, перетворює рядових громадян на супротивників поступального демократичного розвитку.

Криміналізація суспільства та економіки потребує від правоохоронних органів перебудови всієї системи діяльності, насамперед правоохоронної, у галузі створення ефективної системи протидії злочинності. Виходячи з цього, держава прикладає всіх зусиль щодо нейтралізації зазначених негативних явищ, перш за все, шляхом застосування заходів державно-правового забезпечення.

У цьому зв'язку показовим є створення в Україні Бюро економічної безпеки, що на цей час знаходиться на етапі формування. Ефективна організація діяльності такого знов створюваного органу державної влади обумовлює необхідність повернення до переосмислення всього попереднього досвіду взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами у розслідуванні господарських кримінальних правопорушень.

Водночас, в Україні недостатньо уваги приділяється питанням сучасних напрацювань у напрямку розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності [див.: 1-3].

Базою для розроблення адекватної сучасної методики розслідування є формування криміналістичної характеристики господарських кримінальних правопорушень, що можливо завдяки здійсненню відповідного криміналістичного аналізу.

Таким чином, криміналістичний аналіз господарських кримінальних правопорушень є основою відповідної методики розслідування та, передусім, базується на положеннях матеріального права: 34 види кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності передбачений Розділом VII чинного КК України.

До найважливіших елементів криміналістичної характеристики господарських кримінальних правопорушень належать:

- характеристика особистості правопорушника – особа, яка має спеціальні пізнання і досвід роботи з документацією, що діє найчастіше у групі інших осіб, у т.ч. організованих груп, як правило має зв'язки з особами, що працюють в органах управління і влади;

- способи вчинення і приховування кримінальних правопорушень, пов'язані зі специфікою господарської діяльності;

- «слідова картина» як комплекс ознак (слідів), що мають специфіку, властиву саме господарським кримінальним правопорушенням (документи, комп'ютерна фіксація різних дій, взаємозв'язок з документацією в різних галузях, регіонах тощо).

Список використаних джерел:

1. Волобуєв А.Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва. Харків: Вид-во НУВС, 2000. 336 с.
2. Попович В.М. Правові основи банківської справи та її захист від злочинних посягань. Київ: Дія-плюс, 1994. 325 с.
3. Пчолкін В.Д. Шляхи удосконалення взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ у боротьбі зі злочинами в економічній сфері. *Науково-практична конференція «Удосконалення взаємодії оперативних підрозділів ОВС і транспортної міліції при розкритті та розслідуванні злочинів»*. Львів: ЛІВС при НАВС України, 2003.

Яцюк К. С.

*студентка II курсу магістратури
спеціальності 262 «Правоохоронні органи та правоохоронна
діяльність» Міжнародного гуманітарного університету*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИКІВ

Сучасна криміногенна ситуація в Україні визначається виникненням нових кримінальних явищ, серед яких значне місце посідає проблема розповсюдження наркоманії та кримінального наркобізнесу, який несе в собі глобальну загрозу безпеці суспільства. Прогресуюче зловживання наркотиками і високий рівень цін на них створюють сприятливі умови для виникнення та функціонування організованих злочинних угруповань, які займаються наркобізнесом на професійній основі. Включення в ці процеси міжнародної наркомафії та її зрощення з вітчизняним криміналітетом, обумовлюють стрімкий розвиток незаконного наркоринку на території України.

Означене потребує від правоохоронних органів необхідність розроблення комплексу правових заходів, спрямованих на протидію наркозлочинності, викриття та знешкодження організованих злочинних угруповань, що діють в цій сфері.

Теоретико-методологічною базою досліджень суспільних процесів, які пов'язані з організованою злочинністю, є роботи Ю. М. Антоняна, С. В. Ванюшкіна, М. П. Водька, Л. Д. Гаухмана, І. В. Годунова, В. Г. Гриба, А. І. Гурова, С. В. Дьякова, І. М. Дяченко, А. І. Долгової, О. Ф. Долженкова, В. Д. Ларичева, В. В. Лунєва, В. С. Овчинського, А. В. Петухова, М. П. Яблокова та інших вчених. Серед дослідників, які спеціалізувалися на питаннях протидії наркозлочинності можна

підкреслити здобутки В. Г. Баяхчева, Б. С. Болотського, В. І. Брильова, А. Г. Волеводза, О. В. Воронова, Г. М. Дашковської, В. Б. Івасенка, Б. Ф. Калачьова, О. П. Калиніна, В. Г. Коляди, З. В. Коробкіна, І. І. Курильова, Г. М. Меретукова, В. А. Попова, С. А. Роганова, С. В. Фірсакова, О. Є. Шалагіна [див.: 1-7].

Водночас, складність розглядуваної проблематики, негативна динаміка криміногенних процесів обумовлює необхідність постійної актуалізації наукового знання у сфері розслідування організованого незаконного обігу наркотиків.

Одним із найважливіших питань зазначеної тематики є постійне відстеження тенденцій розвитку організованої злочинності у сфері незаконного обігу наркотиків.

У цьому зв'язку необхідно констатувати, що основні негативні тенденції наркоситуації в Україні не просто зберігаються, а постійно посилюються. Залишається високим рівень наркотизації населення. Зростає пов'язана з наркотиками злочинність. Наркобізнес став одним з найбільш прибуткових видів організованої злочинної діяльності. Зазначені обставини висувають підвищені вимоги до правоохоронних органів, що спеціалізується на боротьбі з наркозлочинами.

До найсуттєвіших негативних тенденцій організованої злочинності у сфері незаконного обігу наркотиків за сучасних умов належать: сполучення окремих видів загальнокримінальних і економічних злочинів, пов'язаних із незаконним виробництвом, збутом, пересиланням, розкраданням наркотичних речовин; високий рівень латентності організованої злочинності у сфері незаконного обігу наркотиків; прагнення угруповань до відмивання грошей і вкладення отриманих доходів у легальну сферу економіки, а також їх використання для підкупу посадових осіб різних рівнів і відомств; активність злочинних угруповань у сфері незаконного обігу наркотиків, сформованих за етичною ознакою; переростання наркобізнесу в розряд транснаціональної злочинності; проникнення представників наркобізнесу не тільки в економіку, але й у сферу політики, державного управління; посилення зв'язків індустрії наркобізнесу з іншими видами організованої злочинності, у першу чергу незаконним обігом зброї і тероризму.

Список використаних джерел:

1. Болотский Б.С., Волеводз А.Г., Воронова Е.В., Калачев Б.Ф. Борьба с отмыванием доходов от индустрии наркобизнеса в странах Содружества. Москва: «Юрист», 2001. 237 с.
2. Брылев В.И. Проблемы раскрытия и расследования организованной преступной деятельности в сфере наркобизнеса:

дис. ...докт. юрид. наук: 12.00.09. Екатеринбург. 1999. 397 с.
URL: <https://lawtheses.com/jreader/488121/a/?#?page=>. С. 144.

3. Меретуков Г.М. Криминалистические проблемы борьбы с наркобизнесом организованных преступных групп. Монография. Москва: «Юристъ», 1995. 157 с.

4. Рашук Е.В. Кримінологічна характеристика та запобігання транснаціонального наркобізнесу в Україні: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія». Київ, 2005. 18 с.

5. Роганов С.А. Расследование преступлений в сфере нетрадиционного наркобизнеса. СПб: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005. 549 с.

6. Фирсаков С.В. Криминологическая характеристика и профилактика преступлений в сфере незаконного оборота наркотиков: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология». Москва, 1996. 19 с.

7. Шестаков А.В. Незаконный оборот наркотических средств как источник финансирования террористической деятельности (криминологический и уголовно-правовой аспекты): автореф. дис. ...канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология». Москва, 2006. 26 с.

НАПРЯМ 9. МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Гавриленко О. А.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного і європейського права
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

СТАНОВЛЕННЯ ОСНОВ МІЖНАРОДНОГО АРБІТРАЖУ В СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

Розвиток міжнародних взаємозв'язків в усі часи супроводжується виникненням розбіжностей та суперечностей між учасниками цих відносин. Міжнародний арбітраж є одним з найефективніших способів вирішення подібних правових спорів, що надає можливості запобігти застосуванню інших, більш конфліктних та радикальних методів.

Питаннями становлення та розвитку міжнародного арбітражу в добу античності дослідники, як історики, так і юристи, цікавляться віддавна – вже протягом понад 150 років. З-поміж найцікавіших можемо особливо відзначити праці Д.Дж Бедермана [1], О.В. Буткевич [2], В. Греве [3], Л.О. Камаровського [4], Л.Л. Кофанова [5], Дж. Ральстона [6], М. Тода [7], В.Л. Толстих [8], З. Цибіховського [9]. Доволі репрезентативною виглядає й джерельна база дослідження проблеми, що складається переважно зі свідчень давніх авторів – Лівія, Плутарха, Полібія, Цицерона.

Висвітлюючи особливості становлення засад міжнародного арбітражу в Стародавньому Римі автори звертають увагу на те, що він вочевидь, не був автохтонним елементом римської правової традиції. Найімовірніше, він був запозичений у греків разом з іншими правовими інститутами. Окрім того, є й свідчення використання арбітражу в рамках Латинської Ліги [8, с. 71].

Як зазначає В.Л. Толстих, спочатку римлянами використовувалася класична форма арбітражу, тобто розгляд відбувався з ініціативи обох сторін спору, а повноваження арбітра ґрунтувалися на угоді сторін. Саме таким чином, наприклад, було проведено арбітраж між ардеянами і арційцями, щодо якого оповідає Лівій. Але з розбудовою імперії (особливо в добу доміанату) класична форма арбітражу піддавалася модифікаціям. По-перше, розгляд став можливим не лише з ініціативи обох сторін, але й з ініціативи однієї з них (а також, вочевидь, з ініціативи

сенату). По-друге, фігура арбітра стала безальтернативною, причому закріплення за Римом цього статусу означало зникнення потенційної можливості розгляду спору з його участю третьою державою. По-третє, основною гарантією виконання арбітражного рішення стала сила Риму і політична залежність від нього державних утворень, що вступили між собою у суперечку. По-четверте, змінилися цілі арбітражного врегулювання: головною з них стало підтримання цілковитого панування Риму; мир і порядок як такі відійшли на другий план. В цілому римський арбітраж поступово набув рис внутрішньодержавного судочинства. Як справедливо вказує В.Л. Толстих, посилаючись на Дж. Ральстона, він був схожий на вирішення спорів між суб'єктами федерації [8, с. 73; 6, с. 172-173].

Вже з давніх-давен Рим почав виступати в якості арбітра. Причому навіть на ранніх етапах його історії будь-які пропозиції вдатися до арбітражу та залучити для мирного вирішення спору третю сторону самими римлянами розглядалися як цілковито неприйнятні. Так, у 318 р., як повідомляє Лівій, тарентинські послы запропонували самнітам і римлянам припинити війну, «а хто, мовляв, буде неслухняним і не захоче скласти зброю, проти того вони виступлять на стороні супротивника». Римський консул Папірій «віддав наказ виносити прапори та послав війська вперед, лаючи безглузде плем'я: через заколоти і чвари вони безсилі впоратися зі своїми справами вдома і ще претендують відміряти іншим справедливу міру війни і миру» (Liv. IX. 14).

Водночас інші держави доволі охоче зверталися до Риму, як до арбітра. Наприклад, найдавніше звернення греків до Риму за арбітражем мало місце в 189 р. до н.е. [8, с. 74]. Спарта намагалася окупувати Лас, морське місто Лаконії. Лас поскаржився до Ахейської Ліги, яка зажадала видачі розпалювачів війни і, не домігшись її, розпочала війну зі Спартою. Після поразки Спарти були зруйновані стіни міста і скасовані закони Лікурга. У 188 р. до н.е. послы Спарти виступили в Римі з протестом проти цих заходів. Обидві сторони попросили сенат стати арбітром. У 184 р. до н.е. уповноваженим на чолі з консулом Аппієм Клавдієм було наказано відвідати Пелопоннес для врегулювання спору. Після розгляду аргументів, наданих сторонами, він постановив, що Спарта повинна увійти до Ахейської Ліги, їй має бути дозволено відновити настанови і закони Лікурга, а Ахейська Ліга надалі не повинна здійснювати над спартанцями кримінальну юрисдикцію (Liv. XXXIX. 33. 35-37).

Дослідники давньоримського арбітражу виокремлюють три основні його форми: сенатський, легатський і за дорученням. З них легатський арбітраж використовувався найчастіше. Траплялося, що різні форми доповнювали одна одну.

Аналізуючи особливості тогочасного арбітражу В.Л. Толстик зауважував, що він був засобом управління імперією, інструментом влади в руках великої держави. На його думку, римський арбітраж відрізнявся від грецького світським характером і прагматизмом. Останній знаходив вияв насамперед у процедурних питаннях: наприклад, з метою більш точного встановлення фактів арбітражні повноваження могли бути делеговані. Прагматизм виявлявся й у змісті арбітражного рішення, що враховувало політичну обстановку та інтереси римського народу, а не лише абстрактну справедливість [8, с. 75].

Доведений до краю прагматизм римського арбітражу інколи призводив навіть до грубого порушення базового принципу: «ніхто не є суддею у своїй справі». За повідомленням Лівія, в 446 р. до н.е. ардеяни та аріційці, які були виснажені безперервними війнами через спірні землі, попросили римський народ розсудити їх. Після того як були вислухані свідки і час було скликати триби, а народу розпочати голосування, слова попросив старий плебей Публій Скаптії. Він розповів, що в тих місцевостях, про які йде суперечка, він перебував на військовій службі. З тих часів він запам'ятав, що спірна земля входила до володінь міста Коріюли і після його захоплення за правом переможця стала суспільним надбанням римського народу. Тому його вкрай дивують ардеяни і аріційці, які до поразки Коріюл ніколи не висували своїх прав на цю землю, а тепер надумали перехопити її у римського народу. Консули разом з сенаторами обійшли триби, «заклинаючи народ не чинити ганебного вчинку, який послужить зразком для гірших беззаконь, і, залишаючись суддями, не обертати на свою користь спірний предмет». Однак скликані триби все ж оголосили спірну землю власністю римського народу (Liv. III. 71-72).

Втім, навіть давньоримські автори, розуміли несправедливість подібних рішень. Цицерон, розглядаючи питання щодо викривлення права, писав: «Не заслуговує схвалення також і наш співвітчизник Квінт Фабій Лабеон, якщо вірно, що він або хтось інший (адже я говорю лише на підставі чуток), кого сенат призначив арбітром з проведення кордонів між Нолою і Неаполем, прибувши на місце, переконував окремо обидві сторони не виявляти жадібності, не вимагати зайвого і краще відмовитися від свого, аніж побажати чужого. Коли обидві сторони виконали це, між їхніми землями залишилася значна смуга землі. Лабеон провів їхні межі так, як вони самі їх вказали; те, що залишилося між їхніми землями, він визнав володіннями римського народу. Це означає обдурити, а не розсудити. Тому в будь-якій справі слід уникати подібної винахідливості» (Cic. De offic. I. X).

Підсумовуючи розгляд питання щодо становлення засад міжнародного арбітражу в Стародавньому Римі, варто зауважити, що

римляни за характером своєї зовнішньої політики були нездатними до здійснення справедливого арбітражу. Їм не вистачало для цього об'єктивності. Водночас з римської історії ми бачимо й інші приклади. Варто зауважити, що саме на таких, як позитивних, так і негативних прикладах поступово формувалися ідеї про належний міжнародний суд та міжнародне судочинство, які були реалізовані людством набагато пізніше.

Список використаних джерел:

1. Bederman D. *International Law in Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 322 p.
2. Буткевич О.В. *Міжнародне право Стародавнього Світу*: монографія. Київ: Україна, 2004. 864 с.
3. Grewe W.G. *The Epochs of International Law*. Berlin; New York: Walter de Gruyter, 2000. 780 p.
4. Камаровский Л.А. *О международном суде*. Москва: Тип. Т. Малинского, 1881. 542 с.
5. Кофанов Л. Л. *Ius gentium и международные суды античности. Древнее право*. 2009. № 2. С. 57-84.
6. Ralston J.H. *International Arbitration from Athens to Locarno*. Stanford: Stanford University Press, 1929. Reprinted 2004 by The Lawbook Exchange, Ltd. XVI, 417 pp.
7. Tod M.N. *International Arbitration amongst the Greeks*. Oxford: Clarendon Press, 1913. 196 p.
8. Толстых В.Л. *Международное правосудие в Древнем Риме. Институты международного правосудия: учеб. пособие / под ред. В.Л. Толстых*. Москва: Международные отношения, 2014. С. 68–82.
9. Sybichowski S. *Das antike Völkerrecht Zugleich ein Beitrag zur Konstantion des modernen Völkerrechts*. Breslau: Verlag von M. & H. Marcus, 1907. 122 s.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

«РОЗБУДОВА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ
В УКРАЇНІ В УМОВАХ
ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА»

(м. Київ, 10–11 грудня 2021 р.)

Підписано до друку 13.12.2021. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 6,97. Тираж 100. Замовлення № 0122-017.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.